श्री

समकितकौमुदी

भाषांतर.

(સમકિત દ્રઢ થવા આશ્રયી ઘણીજ ચમત્કારી કથાઓથી ભરપૂર.)

મુનિ શ્રી કપૂરવિજયજી મહારાજે પરિશ્રમ લેઈ સુધારેલું તે.

છાપી પ્રસિદ્ધ કરનાર,
શા. મગનલાલ હઠીસંગ.
જ્ઞાનપ્રકાશના માલેક.

સવત ૧૯૬૮ સને ૧૯૧૨.

કિંમત રૂ. ૦—૮—૦

આવૃત્તિ પહેલી. પ્રત ૮૦૦.

અમદાવાદમાં
કાળુપુરની સડકઉપર ગોસ્વામી મહારાજના
ડેલામાં "રાજનગર પ્રિન્ટીંગ પ્રેસ"માં
શા. મગનલાલ હઠીસંગે છાપી
પ્રસિદ્ધ કર્યું.

અનુક્રમણિકા.

શુદ્ધિપત્ર.

પાનુ	લીટી	અશુદ્ધ	શુદ્ધ
૭	૮	આપ્યો	આપ્યુ
૭	૧૬	મિચ્છામીદોક્કડો	મિચ્છામિદુક્કડં
૬	૯	ત્વદોય	ત્વદીય
૪૮	૫	વિલમ્બજ્ઞાન ન કરે	અવલમ્બન આપે
૫૫	૧૮	स्वापा	स्वाज्ञा
૫૬	૨	वातः	वाऽनः
,,	૩	तं	त्वं
૬૫	૫	वच्च ह	वच्चह
૧૧૬	૨	ગોગી	યોગી
૧૧૭	૧૬	મુળગાહત	મૂળગહિત
૧૪૨	૬	માભ્યાને	સોભ્યાને
૧૫૬	૧૭	આપવાથી નહી	આપવુ યોગ્યનથી
૨૫૩	૧૬	આથને	આર્થિને

શ્રી ગૌતમગણધરાય નમઃ

॥ श्री ॥

समकितकौमुदी

भाषांतर.

ત્યાં પ્રથમ ગ્રંથકર્ત્તા એક શ્લોકવડે મંગળાચરણ કરે છે.

(अनुष्टुप्वृत्तम्.)

श्री वर्द्धमानमानम्य ।
जिनदेवं जगत्प्रभुम् ॥
वक्ष्येहं कौमुदीं नृणां ।
सम्यक्त्वगुणहेतवे ॥१॥

ભાવાર્થ—સર્વ જગત્ના પ્રભુ એવા શ્રી મહાવીરસ્વામીને નમસ્કાર કરીને પ્રાણીઓને

સમકિતનો ગુણ થવા માટે હું "સમકિતકૌમુદી" નામના ગ્રંથને કહીશ. (૧)

આ જંબુદ્વીપમાં ભરતક્ષેત્રની અંદર રહેલા મગધદેશને વિષે રાજગૃહ નામે નગર હતું. તે નગરમાં નિરંતર મહોત્સવો પ્રવર્તતા હતા. ઘણાં શ્રેષ્ઠ જિનાલયો શોભતાં હતાં. જૈનધર્મના આચારવાળા ઉત્તમ શ્રાવકો ત્યાં વસતા હતા. ત્યાં આવેલાં ઘાટાં અને લીલાં વૃક્ષોના પ્રદેશથી તે નગર જાણે ભોગાવતી નગરી જ હોયની ! તેવું જણાતું હતું. તે નગરમાં સમસ્ત રાજમંડળીથી શોભી રહ્યું છે સિંહાસન જેનું અને સર્વ કળામાં કુશળ એવો રાજનીતિને જાણનારો શ્રેણિક નામે રાજા હતો. તેને સર્વ ગુણ સંપન્ન અને જૈનધર્મ પાળનારી ચિલ્લણા નામે સ્વરૂપવાન પટ્ટરાણી હતી. તેને ઉત્પાતિકી વિગેરે ચાર પ્રકારની બુદ્ધિનો ભંડાર, બહોતેર કળાનો પાત્ર બુદ્ધિમાન, ધર્માનુરાગી, પરોપકાર કરવામાં રસિક અને

રાજ્યના તમામ ભારને ધારણ કરનારો અભયકુમાર નામે મ્હોટો પુત્ર હતો. તેથી સર્વ રીતે મહારાજા શ્રેણિક ઇંદ્રની પેઠે શોભતો હતો.

એક વખતે રાજગૃહ નગરની પાસેના ઉદ્યાનમાં વનપાળ ભમતો હતો, તેવામા પરસ્પર વૈર બાંધનારા પ્રાણીઓ જેવા કે-અશ્વ અને મહિષ, ઉંદર અને બિલાડી, સર્પ અને નોળીઆ, એ સર્વનો એક સાથે મેળાપ તે વનપાળના જોવામાં આવ્યો, તેથી તેને આશ્ચર્ય ઉત્પન્ન થયુ, અને તે મનમા વિચાર કરવા લાગ્યો કે " આ શુ હશે ? આવા દેખાવથી શુભ કે અશુભ તો અવશ્ય નહિ હોય ! " એવા વિચારમાં ફરતો તે વનપાળ મ્હોટા વૈભારગિરિ પર્વત પાસે આવ્યો, ત્યા તેણે એ પર્વત ઉપર સર્વ સુર અસુરોથી યુક્ત અને જય જય શબ્દોથી દિશાઓના મધ્યભાગને પૂરી દેતું એવુ છેલ્લા તીર્થંકર શ્રી

મહાવીરસ્વામીનું સમવસરણ દીઠું. તે જોઇ હર્ષ પામેલા વનપાળે વિચાર કર્યો કે, "અહો! પરસ્પર વિરોધી પ્રાણીઓનો જે મેળાપ મેં જોયો, તે આ મહાપુરુષનો જ પ્રભાવ છે. કહ્યું છે કે:—સમતામાં આરુઢ થએલા અને પાપને સમાવી મોહને ક્ષીણ કરનારા યોગી પુરુષને જોઇને મૃગલી સિંહનાં બચ્ચાંને પોતાનાં બચ્ચાંની પેઠે જાણીને અડકે છે, ગાય વાઘનાં બચ્ચાંને પોતાનાં બચ્ચાંની પેઠે જાણીને અડકે છે, બિલાડી હંસનાં બચ્ચાંને પોતાનાં બચ્ચાંની પેઠે જાણીને અડકે છે, અને સ્નેહથી પરવશ થએલી ઢેલી (મોરલી) સર્પનાં બચ્ચાંને પોતાનાં બચ્ચાંની પેઠે જાણીને અડકે છે. એ શિવાય બીજા પ્રાણીઓ પણ મદ રહિત થઇ જન્મથી માંડીને થએલા વૈરને છોડી દે છે."

આવી રીતે મહાત્માનો અદ્ભૂત પ્રભાવ જોઇ આશ્ચર્ય પામેલો વનપાળ, તે વખતનાં

એટલે તે ઋતુમાં અનુકૂળ એવાં ફળાદિક લઇ પ્રતિહારની સાથે સભામાં બેઠેલા શ્રેણિક રાજા પાસે ગયો અને એ મંડળેશ્વર રાજાના હાથમાં ફળોની ભેટ આપીને આ પ્રમાણે કહેવા લાગ્યો. "હે દેવ! આપના પુણ્યથી વૈભારગિરિ પર્વત ઉપર શ્રી મહાવીરસ્વામીનું સમવસરણ થએલુ છે." એ વચન સાભળી આસન ઉપરથી ઉઠી શ્રેણિક રાજાએ તે દિશામા સાત આઠ પગલા સામા ચાલીને પંચાગથી નમસ્કાર કર્યો. પછી વનપાળને વધામણીમાં પોતાના અંગ ઉપર રહેલાં વસ્ત્રાભરણો આપ્યાં. ત્યારે ઘણો સંતુષ્ટ થએલો તે વનપાળ બોલ્યો. "હે રાજન્! આ ફળ અને ભર્યા હાથે આવવાથી મળેલુ છે કહ્યું છે કે:—રાજાને, દેવને, ગુરુને, નિમિત્તિયાને અને વૈદ્યને ખાલી હાથે જોવા નહી, પણ કાંઇ ફળાદિક હાથમાં લઇને જોવા. હમેશાં ફળથી જ ફળ મળે છે." વનપાળના ગયા પછી મહારાજા શ્રેણિક આનંદકારી વાજિત્રો-

ના શબ્દોથી દિશાઓના મધ્યભાગને પૂરતા પરિજન અને પુરજન સહિત સમવસરણમાં ગયા. ત્યાં પાંચ પ્રકારનાં અભિગમન સાચવી ત્રણ પ્રદક્ષિણા દેઈ પ્રભુને પ્રણામ કરી નીચેના શ્લોકથી સ્તુતિ કરવા લાગ્યા.

(वसंततिलकावृत्तम्)

अद्याभवत्सफलता नयनद्वयस्य ।
देव त्वदीयचरणांबुजवीक्षणेन ॥
अद्य त्रिलोकतिलक प्रतिभासते मे ।
संसारवारिधिरयं चुलुकप्रमाणः ॥१॥

ભાવાર્થઃ—હે દેવ! આજે આપના ચરણકમળના દર્શનથી મ્હારાં બન્ને નેત્રોની સફળતા થઈ. હે ત્રણ લોકમાં તિલક સમાન ! આજે આ સંસારરૂપી સમુદ્ર તમારા દર્શનથી મને જળની એક અંજળી જેવો જણાય છે. ૧.

આવી રીતે બીજા હજારો સ્તોત્રોથી પ્રભુની સ્તુતિ કરી તેમજ પ્રભુની પાસે

રહેલા ગૌતમ ગણધરની સ્તુતિ કરી તે યોગ્ય સ્થાનકે બેઠો અને ધર્મદેશના સાંભળવા લાગ્યો. ધર્મદેશના દીધા પછી પ્રભુજી દેવછંદામાં ગયા એટલે અવસર પામીને ગૌતમ સ્વામી પ્રત્યે શ્રેણિક રાજાએ કહ્યું કે.-જે પુરુષ ને દેવમાં ઉત્કૃષ્ટ ભક્તિ હોય અને જેવી દેવમાં ભક્તિ તેવીજ ગુરુમાં હોય તેને મહાત્માએ આ ધર્મોપદેશના કહેલા અર્થો પ્રકાશિત થાય છે. પછી અવસર પામી શ્રેણિક રાજાએ ગોતમસ્વામીને કહ્યું કે, "હે સ્વામિન્! કૃપા કરીને સમકિતકૌમુદીની કથા કહો." ગૌતમસ્વામીએ કહ્યું. "હે શ્રેણિક રાજા! તેં સમકિતકૌમુદીની કથા આ પ્રમાણે છે.-

રૂપ્યખુર ચોર.

આ જંબૂદ્વીપમાં ભરતક્ષેત્રની અંદર રહેલા સોરઠ દેશને વિષે ઉત્તરમથુરા નામે નગરી હતી. ત્યાં પદ્મોદય નામે રાજા રાજ્ય કરતો હતો. તેને યશોમતિ નામે રાણી થકી ઉત્પન્ન

થએલો ઉદિતોદય નામનો કુમાર હતો. એ રાજાને સંભિન્નમતિ નામનો મંત્રી હતો. તેને સુપ્રભા નામે સ્ત્રી અને સુબુદ્ધિ નામે પુત્ર હતો. તે નગરીમાં અંજનગૂટિકાદિ વિદ્યામાં પ્રવીણ એવો રુપ્યખુર નામે ચોર રહેલો હતો. તેને રુપ્યખુરી નામે સ્ત્રી અને સ્વર્ણખુર નામે પુત્ર હતો. તેમજ તે નગરમાં જિનદત્ત નામના રાજશેઠની જિનમતિ નામે સ્ત્રીથી ઉત્પન્ન થએલો, જીવાજીવાદિ નવતત્વોને જાણનારો, દેવ ગુરુનો ભક્ત, ઘણો ધનાઢ્ય અને ઉદાર ચિત્તવાળો અર્હદ્દાસ નામે એક પુત્ર હતો. તે અર્હદ્દાસને ૧ મિત્રશ્રી, ૨ ચંદનશ્રી, ૩ વિષ્ણુશ્રી, ૪ નાગશ્રી, ૫ પદ્મલતા, ૬ કનકલતા, ૭ વિદ્યુલ્લતા અને ૮ કુંદલતા, એ નામની આઠ સ્ત્રીઓ હતી.

એકદા તે પદ્મોદય રાજા પ્રત્યે વનપાલકે શ્રી વીતરાગ પ્રભુનું આગમન જણાવ્યું, તેથી પ્રભુને વંદન કરવા માટે રાજા અને અર્હદ્દાસ ગયા. પ્રભુએ ધર્મદેશના દીધી તે

તેમણે શ્રવણ કરી. વિશેષે કરીને જિનપૂજાના સબંધે—'હું જિન-મંદિર જાઉં એમ વિચારતો જીવ ચતુર્થ-એક ઉપવાસનું ફળ પામે. એમ વિચારીને જિન-મંદિર જાવા ઉઠયો એટલે છઠ્ઠ-બે ઉપવાસનું ફળ પામે. પછી ત્યાં જવાને ઉજમાળ થયો એટલે અઠ્ઠમ-ત્રણ ઉપવાસનું, શ્રદ્ધાળુ સતો માર્ગમાં ચાલવા લાગ્યો એટલે દશમ-ચાર ઉપવાસનું, જિન-મંદિરે પહોંચ્યો એટલે પાંચ ઉપવાસનું, જિન મંદિરમાં દાખલ થયો એટલે ૧૫ ઉપવાસનું, અને જિનેશ્વર ભગવાનને ભલે ભાવે ભેટતાં એક માસ ઉપવાસનું ફળ પોતે પામે છે.' વળી 'જિન મંદિરમાં જયણાથી કાજો લેતાં તેમજ નિર્માલ્ય ઉતારીને પ્રભુજીને અભિષેક કરતાં સોગણું પુન્ય થાય છે, ચંદનાદિક શીતળ દ્રવ્યોથી પ્રભુના અંગે વિલેપન કરતાં હજારગણું પુન્ય થાય છે, સુગંધિ-ખુશબોદાર તાજાં ફુલોની વિવિધ્ધ ગુંથીને

બનાવેલી માળા પ્રભુના કંઠે આરોપણ કરવાથી લાખગણું પુન્ય થાય છે, અને પ્રભુ સમીપે એકતાનથી ગીત વાજિંત્ર-સંગીતક નાટક કરતાં આત્મા અનંતગણું પુન્ય હાંસલ કરે છે." એવા પ્રકારની ધર્મદેશના સાંભળીને સહુ કોઇ સભ્ય ભવ્ય જનોએ પ્રભુની પૂજા-ભક્તિ કરવા સંબંધી નિયમો ગ્રહણ કર્યા. તે વખતે વિશેષ કરીને અર્હદ્દાસે ત્રિકાળ-પ્રભાત, મધ્યાન્હ અને સાયંકાળે પ્રભુનાં દર્શન-પૂજા કરવાનો તથા દરેક ચતુર્માસિકે-ચાર ચાર મહિને ચૈત્ય પરિપાટિકા કરવાનો (સઘળાં જિનચૈત્યોને સ્વજન-પરિજન સહિત જુહારવાનો) નિયમ અંગીકાર કર્યો; એટલે હું ત્રિકાળ પ્રભુ પૂજા-ભક્તિ કરીશ અને દરેક ચઉમાસીએ હું ચૈત્ય પરિપાટિકા કરીશ. એ રીતે અર્હદ્દાસે પ્રતિજ્ઞા કરી. પછી સહુ કોઇ પોત પોતાના સ્થાનકે ગયા.

એકદા પદ્મોદય રાજા, કાર્તિક માસની પૂર્ણિમાને દિવસે પ્રતિવર્ષે પોતાના ઉદ્યાનમાં

કૌમુદીયાત્રા કરતો હતો, ત્યા પુરુષો વિના ફક્ત સ્ત્રીઓ જ આવતી હતી. એ ઉત્સવમાં નૃત્ય, ગીત અને વિનોદ વિગેરે ક્રીડા કરી મ્હોટા આડંબરે મહારાજા પોતાના નગરમાં આવતો હતો. પ્રતિવર્ષે આવા સુખથી તે ઉત્તરમથુરા નગરીનુ રાજ્ય કરતો હતો.

એક વખતે કાર્તિક માસની પૂર્ણિમાનો દિવસ આવ્યો એટલે રાજાએ નગરમાં પડહુ વગડાવ્યો કે, "આજે નગરની સ્ત્રીઓએ વન ક્રીડા કરવાને જાવું, અને રાત્રિએ પણ ત્યાં જ રહેવું, તેમાં કોઇપણ પુરુષે આવવું નહી. તેમણે સહુએ નગરની અંદર જ રહેવું. જો કોઇ પુરુષ વનમાં સ્ત્રીની પાસે આવશે, તો તેને રાજદ્રોહી ગણવામાં આવશે. કહ્યુ છે કેઃ- રાજાની આજ્ઞાનો ભંગ, ગુરુનુ અપમાન અને સ્ત્રીઓથી જૂદી શય્યા તે તેઓનો શસ્ત્ર વિનાનો વધ કહેવાય છે " આવી રીતે રાજાના હુકમ પ્રમાણે વર્તી કોઇપણ પુરુષ નગર બહાર ગયો નહી, કારણ કે, રાજ્યતું

ફળ આજ્ઞા છે, તપનું ફળ બ્રહ્મચર્ય છે, વિદ્યાનું ફળ જ્ઞાન છે, અને ધનનું ફળ દાન તથા ભોગ છે. આવી રીતે રાજાની આજ્ઞાથી વનમાં સર્વ સ્ત્રીઓ એકઠી થઇ, રાજાએ તેણીઓની યોગ્ય રક્ષા કરી; કારણ કે સ્ત્રીઓનો વિશ્વાસ કરવો નહીં. કહ્યું છે કેઃ—નદી, નખવાળા પ્રાણી, શીંગડાવાળા પ્રાણી, હાથમાં હથિયારવાળા પ્રાણી, સ્ત્રી અને રાજકૂળ એ સર્વેનો વિશ્વાસ કરવો નહીં.

હવે સર્વ સ્ત્રીઓ વનમાં ક્રીડા કરવા લાગી, અને નગરના પુરૂષો શહેરમાં પોત પોતાના વિનોદથી રહ્યા. આ વખતે શેઠ ચિંતવવા લાગ્યા કે આજે હું પરિવાર સહિત શીરીતે ચૈત્ય પરિપાટિકા કરી શકીશ? એમ ક્ષણવાર વિચાર કરી તેનો ઉપાય શોધવા લાગ્યા. પછી એક સોનાનો થાળ રત્નોવડે ભરી કરી શેઠ રાજાની સમીપે આવ્યા રાજા પાસે તે થાળ મૂકીને શેઠે તેને પ્રણામ કર્યો. તે વખતે તેને રાજાએ પૂછ્યું કે, હે શેઠ! તમારૂં અત્ર આ-

ગમનનું કારણ કહો ? ત્યારે શેઠે કહ્યું કે, હે રાજન્ ! આજે ચઉમાસી પર્વ છે અને મેં શ્રી વીરસ્વામી પાસે નિયમ લીધો છે કે પર્વ દિવસે મારે પરિવાર સહિત ચૈત્ય પરિપાટી અને સાધુ વંદન કરવાં, તેમજ રાત્રી સમયે એક મહાપ્રાસાદ (જિનાલય) માં મહાપૂજા રચીને ગીત નૃત્યાદિક કરણી કરવી. તેથી જેમ મારા નિયમનો ભંગ ન થાય તેમ આપની આજ્ઞા થવી જોઇએ. આ હકીકત સાંભળીને રાજાએ ચિંતવ્યું કે આ પુરુષ ધન્ય છે, આનાથી મારૂં નગર શોભે છે, અને હું તો અધન્ય છું. એમ ચિંતવીને રાજાએ કહ્યું કે, હે શેઠ ! તમે નિઃશંક થઇ ધર્મ કૃત્ય કરો ! હું પણ તેનું અનુમોદન કરૂં છું. એમ કહી રત્ન થાળ શેઠને પાછો સોંપી પટ્ટકુળ (ઉત્તમ વસ્ત્ર) વિગેરેથી યોગ્ય સત્કાર કરીને તેને વિસર્જન કર્યો. પછી અત્યંત હર્ષિત થએલા શેઠે પોતાના સમુદાય સાથે ઉત્તમ ઉત્સવ વડે ચૈત્ય પરિપાટી પ્રમુખ સઘળું તે પર્વ યોગ્ય

કહ્યું છે કેઃ-ઘણા માણસોની સાથે વિરોધ કરવો નહી, કારણ કે, ઘણા માણસો જીતવા કઠણ છે. સ્ફુરણાયમાન થએલા સર્પનું ઘણી કીડિઓ ભક્ષણ કરે છે." રાજાએ કહ્યું. "હે મન્ત્રી! જ્યારે હું ક્રોધાયમાન થયો, ત્યારે એ બિચારા ગરીબ પુરુષો મને શું કરવાના છે? કહ્યું છે કેઃ-કદી મૃગલાંઓએ જન્મ પર્યંતના વૈરથી કઠોર થએલું ચિત્ત છોડી દઈને આદરથી ન્હારની સાથે સંગત કરી, તો પણ શું તેઓ હસ્તિના કુંભસ્થળ ઉપર અથડાતા મોતીના તેજથી જેની કેશવાળ પ્રકાશમાન થએલી છે, એવા કેસરીસિંહની પાસે રહી શકવાના છે? અર્થાત્ કદાપિ રહી શકે નહી. માટે હે મન્ત્રી! તેઓ મ્હારી સામે ટકી શકવાના નથી." મંત્રીએ કહ્યું. "હે મહારાજ! તેઓ જૂદા જૂદા અસમર્થ છે, પણ જ્યારે સર્વે સાથે એકઠા મળે, ત્યારે તેઓનું સામર્થ્ય થઇ શકે છે. કહ્યું છે કેઃ-ઘણી અસાર વસ્તુઓનો પણ જો સમુદાય હોય, તો તે ઘણો ભયંકર

થાય છે. ઘણા તૃણ-સૂત્રના તારથી મ્હોટો દોર થાય છે કે, જેથી મ્હોટો હસ્ત બંધાય છે." રાજાએ કહ્યું. "હે મંત્રી! અસાર સમુદાયથી કાંઇપણ થઇ શકતુ નથી. કહ્યુ છે કે:- જે પુરુષ પરાક્રમથી અધિક છે, તે જ પુરુષ સર્વ કાર્ય કરવામાં સમર્થ થઇ શકે છે, પણ ઘણા ઉત્પન્ન થએલા નિર્બળ પુરુષો વડે શું? જેમ ચંદ્ર સઘળી દિશાઓના મુખમંડળને પ્રકાશ કરે છે અને તારાઓનો સમૂહ ઘણો હોય છે, તો પણ તે પ્રકાશ કરવાને અસમર્થ છે."

મંત્રીએ કહ્યું. "હે રાજન્! તમે આવો દુરાગ્રહ ન કરો. આવા આગ્રહથી હું ધારૂં છું કે, તમારો વિનાશકાળ હવે પ્રાપ્ત થયો, નહિ તો આવી વિપરીત બુદ્ધિ થાય નહી. જુઓ, સુવર્ણનો મૃગ કોઇએ બનાવ્યો નથી, પૂર્વે કોઇએ જોયા નથી અને કયાંહિ સાભળ્યો પણ નથી, તથાપિ રામચંદ્રની તેના ઉપર તૃષ્ણા થઇ, તેથી એમ સિદ્ધ થાય છે કે,

વિનાશકાળમાં વિપરીત બુદ્ધિ થાય છે. કહ્યું છે કે:—જેઓ યમરાજના પાશમાં બંધાવા લાગ્યા છે અને જેઓનાં ચિત્ત દૈવથી (કર્મથી) હણાઈ ગયાં છે એવા મ્હોટા પુરુષોની બુદ્ધિઓ કુમાર્ગે ચાલનારી થાય છે. વળી રાવણ પરસ્ત્રીનું હરણ કરવામાં શું દોષ ન્હોતો જાણતો ? રામે વનમાં સુવર્ણના મૃગનો અસંભવ શું ન્હોતો જાણ્યો ? અને યુધિષ્ઠિરે પાસે રમવાથી અનર્થ પ્રાપ્ત થશે એમ શું ન્હોતું જાણ્યું ? અર્થાત્ સૌએ જાણ્યું હતું, પણ જ્યારે વિપત્તિ નજીક આવવાની હોય, ત્યારે મૂઢમનવાળા થએલા પુરુષોની બુદ્ધિ પણ ક્ષય પામી જાય છે. હે રાજા ! તેવી રીતે તમારી બુદ્ધિ પણ વિપરીત થઇ છે. તેમ જ ઘણા માણસો સાથે વિરોધ કરવાથી પરિણામે નાશ વિના બીજું થાય જ નહી. તે ઉપર એક કથા કહું તે સાંભળો:—

હસ્તિનાગપુર નગરમાં દુષ્ટોનો નિગ્રહ કર-

નારો અને શિષ્ટ પુરુષોનું પાલન કરનારો એવો સુયોધન નામે રાજા હતો. તેને કમળા નામે રાણી અને ગુણપાળ નામે પુત્ર હતો. તે રાજાને સ્વામીનું હિત કરવામાં તત્પર એવો પુરુષોત્તમ નામે મંત્રી હતો. જે સ્વામીનુ હિત કરે તે મંત્રી કહેવાય છે. કહ્યુ છે કે – જે મંત્રી કાર્યને અનુસરનારો છે અને જેઓનુ કાર્ય સ્વામીના હિતને અનુસરે છે, તેઓ રાજાના ખરા મંત્રીઓ કહેવાય છે; પણ જેઓ ખુશામતથી ગાલ ફૂલાવ્યા કરે છે, તેઓ ખરા મંત્રી નથી. તે પુરુષોત્તમ નામના મંત્રીને લક્ષ્મી નામે સ્રી અને દેવપાળ નામે પુત્ર હતો. રાજાને ઉત્તમ એવો કપિલ નામે પુરોહિત હતો. કહ્યુ છે કે:—વેદ તથા વેદાંગ જે વ્યાકરણાદિકને જાણનારો, જપ હોમમાં તત્પર અને નિત્ય આશીર્વાદ આપવામા તત્પર એવો રાજાનો પુરોહિત હોય છે. આવા લક્ષણવાળા તે કપિલ પુરોહિતને કપિલા નામે સ્રી અને સોમશર્મા નામે પુત્ર હતો. રાજાને યમ-

દંડ નામે કોટવાળ હતો. તેને ધનવતી નામે સ્ત્રી અને વસુમતિ નામે પુત્ર હતો. આવા પરિવાર સહિત રાજા સુખેથી રાજ્ય કરતો હતો.

એક વખતે સુયોધન રાજા સભામાં બેઠો હતો, તેવામાં સર્વ દેશના લોકોએ મોકલેલો એક દૂત આવીને રાજાને કહેવા લાગ્યો કે, "હે દેવ! શત્રુઓએ આપણા દેશમાં ઉપદ્રવ કરવા માંડ્યો છે." દૂતનાં આવાં વચન સાંભળીને રાજાએ કહ્યું. "જ્યાં સુધી હું આળસની નિદ્રામાં રહેલો છું, ત્યાં સુધીમાં સર્વ શત્રુઓ ગર્જના કરે છે, પણ જ્યારે હું જાગીશ ત્યારે તેઓને દિશાનો ભ્રમ થઇ જશે. હવે અમારે ક્યાં જાવું તેનું ભાન પણ રહેશે નહીં. કહ્યું છે કે:—જ્યાં સુધી કેસરીસિંહ નિદ્રાથી નેત્ર મીંચીને ગુફાની અંદર રહેલો છે, ત્યાં સુધી આ મૃગલાં સ્વચ્છંદ રીતે વનમાં ફરો, પણ જ્યારે તે કેસરીસિંહ જાગીને પોતાની કેશવાળનો ભાર કંપાવીને નિકળશે,

ત્યારે દિગ્મૂઢ થએલાં તે મૃગલાંઓને લાંબી દિશાઓ થશે."

પછી રાજાએ ચતુરંગ સૈન્યથી નિકળવાનો ઉદ્યમ કરવા માંડ્યો. સર્વ વીર પુરુષોને એકઠા કરી, વીરમુષ્ટિ આપી-તેમનો યોગ્ય સત્કાર કરી રાજાએ કહ્યું. "હે સુભટો! આજે તમારો અવસર આવ્યો છે, કહ્યું છે કેઃ—ચાકરો કામ પડે ત્યારે જણાય છે, આપત્તિના વખતમાં બંધુઓ અને મિત્રોની ખબર પડે છે, અને જ્યારે ઘરની સ્થિતિમાં ફેરફાર થાય છે (ધનનો નાશ થાય છે) ત્યારે સ્ત્રીની ખબર પડે છે. માટે હે સુભટો! તમારો અવસર હવે આવ્યો છે." આવી રીતે સર્વને લઇ રાજા નિકળ્યો. તે વખતે પોતાના કોટવાળ યમદંડને બોલાવીને કહ્યું. હે યમદંડ! તમારે મ્હોટા યત્નથી મ્હારી પ્રજાનું રક્ષણ કરવું" યમદંડે "જેવી આપની કૃપા." એમ કહી તેણે રક્ષણની વાત કબૂલ કરી. રાજા સર્વ બંદોબસ્ત કરીને

નિકળ્યો. યમદંડે સર્વ જનને આનંદ થાય તેવી રીતે પ્રજાનું રક્ષણ કર્યું.

કેટલેક દિવસે શત્રુઓનો પરાભવ કરી રાજા મ્હોટા આનંદ સાથે પોતાના નગરમાં આવ્યો. રાજાના દર્શનને માટે નગરનું મહાજન સામું ગયું. રાજા દરબારમાં આવી પોતાના યોગ્ય આસન ઉપર બેઠો; સર્વ મહાજન પણ પાસે યોગ્ય આસન ઉપર બેઠું. રાજાએ કહ્યું. " હે મહાજન લોકો ! તમે સુખી છો ? " મહાજને કહ્યું. " આપના કોટવાળ યમદંડના પ્રસાદથી ઘણા સુખી છીએ. " વળી કેટલીકવાર બેસારી સર્વને તાંબૂળ આપી ફરીથી રાજાએ પૂછ્યું કે, " તમે સુખી છો ? " ત્યારે તેઓએ કહ્યું કે, " આપના કોટવાળના પ્રસાદથી સુખી છીએ. " પછી રાજાએ સર્વને વિદાય કર્યા. થોડીવારે રાજાએ વિચાર્યું કે, " અહો ! આ યમદંડ કોટવાળે મ્હારી સર્વ પ્રજાને સ્વાધીન કરી લીધી. એ દુષ્ટ અને

રાજદ્રોહી છે. તેથી એને મ્હારે કોઇ ઉપાયથી મારવો જોઇએ. કહ્યું છે કે:—જે રાજાઓ અધિકારીઓના હાથમાં રાજ્યનો ભાર આપી પોતે સ્વેચ્છાવિહારને સાર માની રહે છે, તે મૂઢ રાજાઓ બિલાડાના ટોળાને દૂધ આપીને સૂઇ રહેવા જેવું કરે છે. એવી રીતે અપમાન વડે ખિન્ન થઇ રહેલો રાજા કોઇની પાસે તે હકીકત નિવેદન કરતો નથી. કહ્યું છે કે — દ્રવ્યનો નાશ, મનનો તાપ, ઘરનાં દુરાચરણ, ઠગાયા હોઇએ તે અને અપમાન; એટલાં વાનાં બુદ્ધિવાન્ પુરુષે પ્રકાશ કરવાં નહીં. વળી આયુષ્ય, ધન, ઘરનું છિદ્ર, મંત્ર, મૈથુન, ઔષધ, દાન, માન અને અપમાન એ નવ વાનાં ગુપ્ત રાખવાં. ”

એક વખતે રાજાની ચેષ્ટાને તથા આકૃતિને જાણી યમદંડે રાજાનું દુષ્ટ મન જાણી લીધું. તત્કાળ તે મનમાં વિચાર કરવા લાગ્યો કે, “ અરે ! મેં સર્વ પ્રજાને આનંદકારી એવું રાજાનું કામ કર્યું, તેમ છતાં પણ રાજા મ્હારા

ઉપર દુષ્ટ વિચાર લાવે છે! તેથી જે લોકોક્તિ કહેવાય છે કે, " રાજા કોઇને વશ્ય નહી. " એ વાત સત્ય છે. કહ્યું છે કેઃ—કાગડામાં પવિત્રતા, જુગારીમાં સત્યતા, નપુંસકમાં ધીરજ, દારૂ પીનારમાં તત્વની ચિંતા, સર્પમાં ક્ષમા, સ્ત્રીઓમાં કામની શાંતિ, અને રાજા મિત્ર, એટલા બધા કોઇએ જોયા નથી અને સાંભળ્યા પણ નથી. "

એક વખત રાજાએ મંત્રી અને પુરોહિતને બોલાવીને કહ્યું કે, " આ યમદંડ કોટવાળ દુષ્ટ અને રાજદ્રોહી છે, માટે તેને કોઇ ઉપાયથી મારી નાંખવો જોઇએ. " તેઓ રાજાના વચનને ટેકો આપી તે કામ કરવામાં સમ્મત થયા. કહ્યું છે કેઃ—જેવી બુદ્ધિ થાય તેવો વ્યવસાય (ઉદ્યોગ) થાય છે, અને જેવી ભવિતવ્યતા (ભાવી) હોય, તેવી સહાય્ય મળે છે. આવી રીતે રાજા, મંત્રી અને પુરોહિત એ ત્રણ્યે મળીને વિચાર કરી રાજાના ભંડારમાં આવ્યા. ત્યાં ખાતર પડ્યા જેવું

કરાવી, ત્યાં રહેલી વસ્તુઓ બીજે ઠેકાણે મૂકાવી, ઉતાવળા તેઓ પોતપોતાને સ્થાનકે ગયા. ત્યાં (કર્મયોગથી) રાજા પોતાની પાદુકા, મંત્રી પોતાની મુદ્રિકા અને પુરોહિત પોતાની જનોઇ આ પ્રમાણે ત્રણે વસ્તુઓ ભૂલી ગયા !

પ્રાતઃકાળે સર્વ મળી કોળાહળ કરવા લાગ્યા. રાજાએ યમદંડને બોલાવવાને માટે દૂત મોકલ્યો. યમદંડ વિચારવા લાગ્યો કે, "હવે મ્હારૂં મરણ આવ્યું. રાજાના કોપથી માણસ કેવો થઇ જાય છે? કહ્યું છે કેઃ—રાજાના કોપથી કવિ હોય તે અકવિ થઇ જાય, ચતુર હોય તે અચતુર થઇ જાય, શૂરવીર હોય તે બ્હીકણ થઇ જાય, દીર્ઘ આયુષ્યવાળો હોય તે અલ્પ આયુષ્યવાળો થઇ જાય, અને કુળવાન હોય તે કુળહીન થઇ જાય." આવી રીતે મહા સમર્થ એવો યમદંડ નિર્બળ થઇ ગયો. તે મરણનો નિશ્ચય કરી રાજાની પાસે આવ્યો. રાજાએ કહ્યું "હે યમદંડ! તું મહાજનની;

રક્ષા કરે છે અને મ્હારા ઉપર આવી ઉદાસીનતા કેમ રાખે છે? આજે મ્હારા ભંડારમાંથી સર્વ વસ્તુઓ ચોર લઈ ગયા છે, તે તત્કાળ મને લાવી આપ; નહિ તો ત્હારો શિરચ્છેદ કરીશ."

રાજાનું આવું વચન સાંભળી યમદંડ જ્યાં ખાતર પડયું હતું ત્યાં ગયો. જ્યાં આવીને જુએ છે તો, ત્યાં પાદુકા, મુદ્રિકા અને જનોઇ પડેલી દીઠી. તેણે આ વસ્તુઓ ઉપરથી વિચાર કર્યો કે, "આ પાદુકા ઉપરથી રાજા ચોર છે, આ મુદ્રિકા અને જનોઈ ઉપરથી મંત્રી તથા પુરોહિત ચોર જણાય છે." આવો નિશ્ચય કરી તે ચિંતવવા લાગ્યો કે, "અહો! આવું કામ જ્યારે રાજા પોતે કરે, ત્યારે આ કોની પાસે જઇને કહેવાય?" તેવામાં આ કોળાહળ સાંભળીને નગરનું મહાજન તત્કાળ ત્યાં આવ્યું. તેમની આગળ રાજાએ આ સર્વ હકીકત કહી. છેવટે મહાજને કહ્યું કે, "હે દેવ! તપાસને માટે યમદંડને સાત દિવસની

મુદત આપો. જો સાત દિવસમાં તે આપને ન લાવી આપે તો જે ધાર્યુ હોય, તે પ્રમાણે તેને શિક્ષા કરજો." રાજાએ મહાજનનું કહેવુ માંડમાંડ કષ્ટથી સ્વીકાર્યુ. પછી મહાજન પોત પોતાને ઘેર ગયું.

પછી યમદંડે ખાનગી રીતે મહાજનને મળીને કહ્યુ કે, ' મ્હારા ઉપર આવી વ્યવસ્થા આવી પડી છે. હવે મ્હારે કેવી રીતે કરવુ ?" મહાજને કહ્યુ કે, " તમે ભય રાખશો નહી. તમે છો તેથી અમારે કોઇ વખત પણ ચોરનો ઉપદ્રવ થતો નથી. હવે તમારા ભેદથી કે, રાજાના ભેદથી ચોરનો ઉપદ્રવ થવા લાગ્યો. તમારા બન્નેમાં જે દુષ્ટ હશે, તેનો અમે નિગ્રહ કરીશુ." યમદંડે કહ્યું. " બહુ સારૂ." પછી યમદંડ ચોરને જોવાને માટે ધૂર્ત્તવૃત્તિથી રહેવા લાગ્યો.

પહેલે દિવસે તે રાજસભામાં ગયો. રાજાને નમસ્કાર કરીને યોગ્ય આસને બેઠો. રાજા

એ પૂછ્યું. "હે યમદંડ! તેં કોઇ ચોરને જોયો કે નહિ?" યમદંડે કહ્યું. "મેં ચારે તરફ જોયું પણ કોઇ ઠેકાણે ચોર જોવામાં આવ્યો નહી." રાજાએ કહ્યું. "ત્યારે આટલો વખત તેં શું કર્યું?" યમદંડે કહ્યું "એક ઠેકાણે કોઇ કથા કરનાર પુરુષ કથા કરતો હતો, તે મેં સાંભળી, તેથી મને ઘણી વાર થઇ ગઈ." રાજાએ કહ્યું. "અરે યમદંડ! જે કથા સાંભળવામાં તું ત્હારૂં મરણ પણ વિસરી ગયો! તેવી કથા શું હતી? તે મને કહે." આવી રીતે રાજાના કહેવાથી યમદંડ કથા કહેવા લાગ્યો. "હે રાજા! સાંભળો, તે કથા આ પ્રમાણેઃ—

दीहकाल वणं तत्थ ।
पायवे निरुवद्दवे ॥
मूलाओ उठिया वल्ली ।
जायं सरणओ भयं ॥१॥

ભાવાર્થઃ-એક દીર્ઘકાળરૂપી વનમાં ઉપદ્રવ

રહિત વૃક્ષ છે, તે વૃક્ષના મૂળમાથી એક વેલ નીકળી, તેથી સર્વ વૃક્ષના પક્ષીઓને ભય થયો, તેથી તેઓને શરણથકી ભય થયો. (૨)

(આ ગાથા ઉપર એક કથા છે, તે કહે છે.)

એક વનમાં સરોવરની પાળ ઉપર મ્હોટુ વૃક્ષ હતુ, તેના ઉપર ઘણા હંસો રહેતા હતા. એક વખતે વૃક્ષના મૂળમાં વેલના અંકૂર જોઇ એક વૃદ્ધ હંસે કહ્યું. "હે પુત્રો ! હે પૌત્રો ! એક મ્હારો ઉપદેશ સાંભળો. આ વૃક્ષના મૂળમા જે વેલના અંકૂરા છે, તેઓને ચાંચો ના પ્રહારથી તોડી નાંખો; જો તેમ નહિ કરો તો સર્વનું મૃત્યુ થશે." એવી રીતનુ વૃદ્ધ હંસનું વચન સાંભળી તે જવાન હંસો હસવા લાગ્યા અને તેઓ કહેવા લાગ્યા કે, "અહો ! આ વૃદ્ધ થઇને મૃત્યુથી બ્હીએ છે અને હમ્મેશા જીવવાને ઇચ્છે છે. અહિં મરણથી શું ભય રાખવો ?" પોતાના પુત્રાદિકનું આવુ વચન સાંભળી વૃદ્ધ હંસ મનમાં કહેવા

લાગ્યો કે, " અરે ! આ કેવા મૂર્ખ છે ? આ મ્હારા હિતોપદેશને જાણતા નથી અને ઉલટા કોપ કરે છે. કહ્યું છે કેઃ—ઘણું કરીને જે મૂર્ખને સન્માર્ગનો ઉપદેશ કરવો, તે કોપને માટે જ થાય છે. જેમ જેની નાસિકા કપાઇ ગઇ હોય તેવા પુરુષને નિર્મળ દર્પણ બતાવવું, તે કોપને માટે જ થાય છે. " ફરીથી વૃદ્ધ હંસે કહ્યું કે, "મૂર્ખની સાથે જે કંઇ બોલવું, તે વચન વ્યર્થ જાય છે. કહ્યું છે કેઃ—મૂર્ખ અને અપક્વ બોધવાળા માણસોની સાથે જે આલાપ કરવો, તે નિષ્ફળ થાય છે, તેની સાથે વાણીનો વ્યય કરવો તે મનમાં તાપ કરે છે, અને તેઓને જે તાડન કરવું, તે પણ દુષ્ટ અપવાદને કરાવે છે. " આ પ્રમાણે વિચારીને તેણે કહ્યું કે, " જ્યારે ફળ થશે ત્યારે તેઓને ખબર પડશે. " એમ કહીને મૌન રાખી રહ્યો.

પછી કેટલોએક કાળ ગયો એટલે તે વૃક્ષ ઉપર વેલ ચઢવા લાગી અને ચારે તરફ પથ-

રાઇ ગઇ. એક વખતે કોઇ પારધી વેલને પકડીને વૃક્ષ ઉપર ચઢયો, ત્યા તેણે ચોતરફ પાશ નાખ્યા, તેમાં જે હંસો દશ દિશાઓમા ચારો ચરવા ગયા હતા, તેઓ ત્યાં આવી રાત્રીએ અજાણથી પાશમાં બંધાઇ ગયા ! તેઓનો કોળાહળ સાંભળીને પેલા વૃદ્ધ હંસે કહ્યુ. " હે પુત્રો ! તમે મ્હારો ઉપદેશ માન્યો નાહી અને હવે બુદ્ધિરહિત એવા તમારૂં મૃત્યુ પ્રાપ્ત થયું. સર્વમાં બુદ્ધિ છે તે શ્રેષ્ઠ કહેવાય છે. કહ્યુ છે કે:—વિદ્યા શ્રેષ્ઠ નથી પણ બુદ્ધિ શ્રેષ્ઠ છે. વિદ્યાથી બુદ્ધિ ઘણી મ્હોટી કહેલી છે, તેથી બુદ્ધિ વિનાના પુરુષો વિનાશ પામે છે. જેમ સિંહને જીવાડવાથી એક વૈદ્યનું મૃત્યુ થયું તેમ.

બુદ્ધિ ઉપર સિંહ અને વૈદ્યની કથા આ પ્રમાણેઃ-

વારાણસી નગરીમા જિતશત્રુ નામે રાજા રાજ્ય કરતો હતો, તે નગરીમા વૈદ્યવિદ્યામાં

અતિશય પ્રવીણ એવા દેવદત્ત નામે એક બ્રાહ્મણ રહેતા હતા. એ શેહેરમાં રાજા તથા પ્રજા સર્વ લોકો એ દેવદત્તને વૈદ્યવિદ્યાને લીધે માન આપતા હતા. કોઇ કાળે દૈવયોગે દેવદત્ત બ્રાહ્મણ મૃત્યુ પામ્યો. તેના મરણથી તેવા ઉત્તમ વૈદ્યની નગરમાં મ્હોટી ખામી આવી. તે દેવદત્તના પાછળ બે પુત્રો હતા, તેઓ જ્યોતિષ તથા વૈદ્યવિદ્યામાં કાંઇ પણ જાણતા નહીં અને મૂર્ખ હતા. આવા ઉત્તમ નગરમાં વૈદ્યની જરૂર હોવાથી કોઇ ઉત્તમ વૈદ્ય બ્રાહ્મણ આવીને ત્યાં વશ્યો. તે પોતાની જ્યોતિષ તથા વૈદ્યવિદ્યાથી નગરમાં પ્રસિદ્ધ થયો. ઘણા લોકોના રોગ મટાડ્યા. તેની ઉત્તમ કીર્તિ સાંભળી રાજાએ તેને તેડાવી ઘણો આદર આપ્યો અને તેને દેવદત્તની જગ્યા ઉપર નીમ્યો.

આ વૈદ્યનું રાજસન્માન દેખીને દેવદત્તની સ્ત્રી રુદન કરવા લાગી અને મનમાં ચિંતવવા લાગી કે, " અરે! મ્હારા વિદ્વાન પતિનું

સન્માન અને તેમની આજીવિકા આ પર દેશી બ્રાહ્મણે લઇ લીધી ! એક વખતે વૈદ્યને રાજાને ઘેર જતો જોઇ દેવદત્તની સ્ત્રી ઘણું રુદન કરવા લાગી. તેવામા તેના બન્ને મૂર્ખ પુત્રો બહાર રમવા ગયા હતા ત્યાથી ઘેર આવ્યા. માતાને રુદન કરતી જોઇ પુત્રોએ પૂછ્યુ. " અરે માતા ! તમે કેમ રુદન કરો છો ? " માતાએ કહ્યુ કે, " હે અભણ પુત્રો ! તમે બિલકુલ ભણ્યા નહી તેથી તમારા વિદ્વાન પિતાની આજીવિકા કોઇ પરદેશી વૈદ્ય ખાય છે, તે દેખીને મને દ્વેષ આવે છે. અત્યારે તે પરદેશી વૈદ્યને તમારા પિતાની પેઠે મ્હોટા સન્માનથી દરબારમા જતો જોઇને મને રુદન આવ્યુ. "

માતાના મુખથી આ વાત સાંભળી બન્ને પુત્રો વિદ્યાભ્યાસની પ્રતિજ્ઞા લઇ મથુરા નગરીમા ભણવા ગયા. બન્ને ભાઇઓએ પાચં સાત વર્ષ સુધી ત્યા રહી સર્વ વૈદ્ય ગ્રંથામાં

ત્તને સ્વસ્થ કરવાથી બુદ્ધિ ઉત્પન્ન થાય છે. કહ્યું છે કે:—ધાતુઓથી બંધાએલું આ શરીર ચિત્તને આધિન છે, તેથી ચિત્ત નાશ પામે તો સર્વ ધાતુઓ પણ નાશ પામે છે; તે માટે આ ચિત્તનું યત્નથી રક્ષણ કરવું જોઇએ. જો ચિત્ત સ્વસ્થ હોય તો બુદ્ધિઓ ઉત્પન્ન થાય છે."

આવી રીતે બાળહંસોનું કહેવું સાંભળીને વૃદ્ધહંસે કહ્યું. "હે પુત્રો! જો તમારે જીવવું હોય તો એક ઉપાય છે કે, જ્યારે એ પારધિ આવે, ત્યારે તમારે મૃત્યુ પામેલાની પેઠે થઇને રહેવું, જો એમ નહિ રહો તો તે તમારાં ગળાં મરડી નાંખશે." વૃદ્ધહંસના કહેવાથી સર્વે બાળહંસો મડદાની પેઠે થઇને રહ્યા. પછી પ્રભાતકાળ થતાં પેલો પારધિ આવ્યો, તેણે સર્વ હંસોને મૃત્યુ પામેલા જોઇ નીચે પાડી નાંખ્યા. પછી વૃદ્ધહંસે કહ્યું. "હે પુત્રો! નાશી જાઓ." આવી રીતે વૃદ્ધ હંસના કહેવાથી સર્વ બાળહંસો ઉડી ગયા.

પછી તેઓ કહેવા લાગ્યા કે, " અહો ! આ પણે વૃદ્ધના ઉપદેશથી છુટ્યા છીએ. કહ્યું છે કે:—પોતાના ગુણથી શોભતા એવા ડાહ્યા પુરુષોએ હમ્મેશાં વૃદ્ધ માણસનું કહ્યું માનવું. જુઓ ! જેમ વનમાં બંધાએલા હંસો વૃદ્ધના વચનથી છૂટી ગયા તેમ."

આ દૃષ્ટાંતથી યમદંડ રાજાને એમ સૂચવ્યું કે, " અરે રાજા ! આ કામ મૂળથી જ નાશ પામ્યું છે." આવો અભિપ્રાય રાજાના જાણવામાં આવ્યો નહી. કારણ કે, તેને દુરાગ્રહ થયો હતો. કહ્યું છે કે—જે પુરુષ દુરાગ્રહ રૂપી ગ્રહથી ગળાએલો છે, તેના પુરુષને વિદ્વાન માણસ પણ શું કરી શકે ? કારણ કે, કાળા પત્થરને કોમળ કરવાને માટે વર્ષાદ પણ સમર્થ થતો નથી. આવી રીતે આખ્યાન કહીને યમદંડ પોતાને ઘેર ગયો અને પહેલો દિવસ ગયો.

બીજે દિવસે તેવી જ રીતે યમદંડ સભા

માં આવ્યો, એટલે રાજાએ "ચોર મળ્યો?" એમ પૂછ્યું. એટલે તેણે ના કહી. પછી રાજાએ "આટલીબધી વાર કેમ થઇ?" એમ પૂછ્યું. એટલે તેણે કહ્યું કે, "ઘણી વાર થવાનું કારણ સાંભળો. માર્ગમાં એક કુંભારે મને કથા કહી, તે સાંભળતાં મને વાર થઇ છે." રાજાએ કહ્યું. "તે કથા મ્હારી પાસે કહે." ત્યારે યમદંડ કહેવા લાગ્યો. "તે કુંભારે મને આ પ્રમાણે કહ્યું કે:—

जेण भिक्खं बलिदेमि ।
जेण पोसेमि अप्पयं ॥
तेण मे पिठ्ठिया भग्गा ।
जायं सरणओ भयं ॥ ३ ॥

ભાવાર્થ:—જે મૃત્તિકાથી મ્હારી ઉદરપૂર્ણા થતી અને જે મૃત્તિકાથી મ્હારા આત્માનું હું પોષણ કરતો હતો, તે જ મૃત્તિકાએ મ્હારી પીઠ ભાગી નાંખી! તેથી મને શરણથી ભય થયો છે." (૩)

આવી રીતે તેણે પોતાનો અભિપ્રાય સૂચવ્યો, તો પણ રાજાના સમજવામાં આવ્યું નહી. એ આખ્યાન કહીને યમદંડ ઘેર ગયો. એવી રીતે બીજો દિવસ પણ ગયો.

ત્રીજે દિવસે યમદંડ રાજાની પાસે આવ્યો. રાજાએ પૂછયું કે, "ચોર જોવામાં આવ્યો ?" યમદંડે ના કહી. રાજાએ ફરીથી પૂછયું કે, "આટલી વાર કેમ થઇ ?" યમદંડે કહ્યું. "મેં એક કથા સાંભળી, તેથી વધારે વાર લાગી. રાજાએ કહ્યું. "તે કથા કહે." ત્યારે યમદંડ કહેવા લાગ્યો:—

"હે રાજા ! પંચાળ દેશમાં એક વરશક્તિ નામે નગર છે, તેમાં જૈનમતને અનુસરનારો સુધર્મ નામે એક ધર્મિષ્ટ રાજા છે. તેને જિનમતી નામે રાણી છે. એ રાજાને ચાર્વાક મતને અનુસરનારો જયદેવ નામે મંત્રી હતો. તેને એક વિજયા નામે સ્ત્રી હતી. સુધર્મ રાજા સુખેથી રાજ્ય કરતો હતો. એક વખતે

તે રાજસભામાં બેઠો હતો, તેવામાં કોઇએ આવીને કહ્યું કે, "મહાબળ નામે એક રાજા છે, તે પ્રજાને ઘણી પીડા કરે છે." રાજાએ એ ફરિયાદ સાંભળીને કહ્યું કે, "જ્યાં સુધી હું તેનો પરાભવ કરવાને ગયો નથી, ત્યાં સુધીમાં તે ભલે ગરજના કરે! કહ્યું છે કેઃ- જ્યાં સુધી ક્રીડામાત્રમાં જ પોતાના પૂંછને ઉલાળતો કેસરીસિંહ આવ્યો નથી, ત્યાં સુધી વનમાં મદના ભારથી મંદ થએલા હસ્તિઓ ગરજના કરે છે. ફરીને પણ રાજાએ કહ્યું કે, હું કોઇને પણ અશસ્ત્ર વધ કરતો નથી. જે સંગ્રામમાં સામો ઉભો રહે અથવા તો જે પોતાના મંડળને કંટકરૂપ થાય, તેવા રાજાને અવશ્ય નિરાકરણ કરવો જોઇએ. કહ્યું છે કેઃ—જે શસ્ત્ર લઇને સંગ્રામમાં સામો ઉભો રહે અથવા પોતાના મંડળને કંટકરૂપ થાય, તેવા પુરુષ ઉપર રાજાઓએ શસ્ત્ર ફેંકવાં; પણ જેઓ દીન, અનાથ અને શુભ હૃદય વાળા હોય, તેમના ઉપર શસ્ત્ર ફેંકવાં નહી."

' દુષ્ટ પુરુષોનો નિગ્રહ કરવો અને ઉત્તમ પુરુષોનુ પાલન કરવુ, એ રાજાનો ધર્મ છે.' એમ વિચારીને સુધર્મ રાજા મહાબળની ઉપર ચઢી આવ્યો. સગ્રામમાં તેને જીતીને તેનું સર્વસ્વ લઇ લીધુ. પછી મ્હોટા આનંદથી પોતાના નગરમાં આવ્યો. નગરમાં પ્રવેશ કરતી વખતે શેહેરનો દરવાજો પડી ગયો! તે જોઇ અપશુકન માની એક પોતાના ઉદ્યાનમાં રહ્યો. મંત્રીએ તત્કાળ નવો દરવાજો તૈયાર કરાવ્યો, તે પણ તેવી રીતે પડી ગયો. તેવી રીતે ત્રીજી વખત પણ પડી ગયો! રાજાએ મંત્રીને પૂછ્યું કે, "હે મત્રી! આ દરવાજો કેવી રીતે સ્થિર થાય?" મંત્રીએ કહ્યું. "હે રાજા! જો તમે પોતાના હાથથી કોઇ પુરુષને મારી તેના રુધિરથી આ દરવાજાને સિચન કરો તો તે પછી સ્થિર રહેશે. તે શિવાય બીજા કોઇ ઉપાયથી સ્થિર રહેશે નહી. આવો લોકાચાર્યનો મત છે."

મત્રીનું આ વચન સાંભળી રાજાએ કહ્યું

કે, “ મ્હારે આવા નગરનું પ્રયોજન નથી. કારણ કે, જ્યાં હું છું, ત્યાં નગર છે. તેમજ હે મંત્રી ! જે પોતાનું હિત ઇચ્છે, તેણે હિંસા કરવી નહી. કહ્યું છે કેઃ-પોતાનું જીવિત, બળ અને આરોગ્યને ઇચ્છનાર એવા રાજાએ પોતે હિંસા કરવી નહી અને બીજાની પાસે કરાવવી પણ નહી. તેમ જ જીવિતદાન આપવામાં કેટલું ફળ છે ? કહ્યું છે કેઃ—જો સુવર્ણના મેરુ અને આખી પૃથ્વિનું દાન કરે અને એકને જીવિતદાન આપે, તો પણ જીવિતદાનના જેવું ફળ થતું નથી. ”

પછી મહાજને આવી રાજાને કહ્યું કે, “ હે સ્વામિન ! અમે બધું કરીશું. આપને તો ફક્ત મૌન રહેવું. ” રાજાએ કહ્યું. “ હે મહાજનો ! જો પ્રજા પાપ કરે, તો તેનો છઠ્ઠો ભાગ રાજાને મળે છે. તેવી રીતે જો પ્રજા પુણ્ય કરે તો તેનો છઠ્ઠો ભાગ રાજાને મળે છે. કહ્યું છે કેઃ—જેવી રીતે સુકર્મ કરનારી પ્ર-

જાના પુણ્યના છઠ્ઠા અંશનો ભાગદાર રાજા છે, તેવી રીતે કુકર્મ કરનારી પ્રજાના પાપના છઠ્ઠા અંશનો ભાગદાર પણ રાજા છે." રાજાનાં આવાં વચનો સાંભળી મહાજનોએ કહ્યું કે, "હે મહારાજ! જે પાપનો ભાગ છે, તે અમારો અને જે પુણ્યનો ભાગ છે તે તમારો. વળી તમે તે કામમાં મૌન રાખી રહો." રાજાએ તે વાત કબુલ કરી.

પછી મહાજનોએ દ્રવ્યનું ઉઘરાણું કર્યું અને તે દ્રવ્યથી એક સુવર્ણમય પુરુષ બનાવ્યો. નાના પ્રકારના રત્નોથી શણગારીને તેને એક ગાડા ઉપર ચઢાવી આખા નગરમાં એવી ઘોષણા કરાવી કે, "જે કોઇ પોતાના પુત્રને આપી, માતા તેને પોતાને હાથે વિષ દે અને પિતા ગળુ મરડી નાંખે તો તેને આ સુવર્ણનો પુરુષ અન એક કોટિ દ્રવ્ય આપવામાં આવશે." તે નગરમાં એક ઘણો દરિદ્રિ અને નિર્દય એવો વરદત્ત નામે બ્રાહ્મણ રહેતો હતો,

તેને સાત પુત્રો હતા. તે વરદત્તની સ્ત્રી ઘણી નિર્દય હતી. વરદત્તે આવી તેણીને પૂછયું કે, "હે પ્રિયા ! આ ન્હાના પુત્ર ઇંદ્રદત્તને આપી આપણે આ દ્રવ્ય લઇએ. જો આપણે બન્ને કુશળ હોઇશું તો ઘણા પુત્રો થશે." સ્ત્રીએ એ વાતની હા કહી એટલે વરદત્ત ઘોષણાને ગ્રહણ કરી તે સુવર્ણમય પુરુષ લીધો. મહાજનોએ કહ્યું કે, "જો ત્હારે પુત્ર આપવો હોય તો તેની માતા પોતાને હાથે વિષ દે અને પિતા ગળું મરડે, તો અમે આ દ્રવ્ય આપીશું." વરદત્તે તે વાંત કબુલ કરી. પછી ઇંદ્રદત્તને ત્યાં હાજર કર્યો. ઇંદ્રદત્તે તે વખતે મનમાં વિચાર્યું કે, "અહો ! ધનનું મહાત્મ્ય કેવું છે ? ધનને માટે માણસ અકર્ત્તવ્ય પણ કરે છે. કહ્યું છે કેઃ–જે અપૂજ્ય હોય તે પૂજાય, જે અગમ્ય હોય તે મેળવાય, અને જે અવંદ્ય હોય તે વંદાય; તે ધનનો પ્રભાવ છે. વળી કહ્યું છે કે: —

(उपजातिवृतम्.)

बुभुक्षितः किं न करोति पापं।
क्षीणा नरा निष्करुणा भवंति॥
आख्याहि भद्रे प्रियदर्शनस्य।
न गंगदत्तः पुनरेति कूपम्॥४॥

આ શ્લોકથી એક દૃષ્ટાંતિક કથા કહે છે.

એક કૂવામાં પ્રિયદર્શન નામે નાગ રહેતો હતો, તેને એક ભદ્રા નામની ઘો અને ગંગદત્ત નામના દેડકા સાથે મિત્રાઇ થઇ. પ્રિયદર્શન નાગ હમ્મેશાં તે કૂવાના દેડકાનું ભક્ષણ કરતો હતો. એક વખતે કોઇ દેડકો નહિ મળવાથી, ગગદત્ત દેડકા ઉપર તેની ભક્ષણ કરવાની ઈચ્છા થઇ. આ વાત ગંગદત્ત દેડકાના જાણવામાં આવી એટલે તેણે પ્રિયદર્શન નાગને કહ્યુ કે, " જો મને કૂવાની બહાર મોકલો તો હું મ્હારી જાતના બીજા દેડકાને

અહિં બોલાવી લાવું." આવું બ્હાનું બતાવી તે ભદ્રા ધોની સાથે બહાર આવ્યો. પછી કેટલીક વારે પ્રિયદર્શન નાગે ભદ્રા ધોને, ગંગદત્ત દેડકાને તેડવા મોકલી. ભદ્રા ધોને જોઇ ગંગદત્ત દેડકાએ ઉપરના શ્લોકથી કહ્યું કે:—
"હે ભદ્રે! જે ભૂખ્યો માણસ હોય તે શું પાપ નથી કરતો? અર્થાત્ તે ગમે તે પાપ કરે છે. કારણ કે, ક્ષીણ થએલા પુરુષો નિર્દય થઇ જાય છે. તેથી તું જઇને પ્રિયદર્શન નાગને કહે કે, ગંગદત્ત દેડકો ફરીથી કૂવામાં નહિ આવે." (૪)

ક્ષીણ થએલા વરદત્તે દ્રવ્ય લઇને પુત્ર મહાજનને આપ્યો. મહાજનોએ પુત્રને શણગાર્યો. પછી મંત્રી વિગેરેના સમૂહથી વિંટાએલા અને દરવાજાની સન્મુખ આવતા તે ઇંદ્રદત્તને હસતો દેખીને રાજાએ કહ્યું. "હે બાળક! તું કેમ હસે છે? અને મરણથી કેમ બ્હીતો નથી?" ત્યારે ઇંદ્રદત્તે કહ્યું. "હે દેવ!

જ્યાં સુધી ભય આવ્યો નથી ત્યા સુધી બ્હીવું જોઇએ, પણ ભય આવ્યા પછી તેને સહન કરવો જોઇએ. કહ્યું છે કે:—જ્યા સુધી ભય ન આવ્યો હોય ત્યાં સુધી બ્હીવુ, પણ જો ભય આવેલો જોવામાં આવે, તો શ કારહિત થઇ તેના સામું થવું. વળી હે રાજા! પિતાએ સંતાપ પમાડેલો પુત્ર માતાને શરણે જાય છે, માતાએ સતાપ પમાડેલો પુત્ર પિતાને શરણે જાય છે, બન્નેથી સંતાપ પામેલો પુત્ર રાજાને શરણે જાય છે, અને જો રાજાથી સંતાપ થાય તો તે પુત્ર મહાજનોને શરણે જાય છે; પણ હે રાજા! જ્યાં માતા વિષ દે, પિતા ગળું મરડે, મહાજન દ્રવ્ય આપી ગ્રહણ કરે, અને તેમા રાજા પ્રેરક (પ્રેરણા કરનારો) થાય, ત્યારે તેને કોને શરણે જવુ? તે ઉપર ગાથા કહે છે —

जस्स पिया गलयं त्रिलेई ।
माया य जस्स देई विसं ॥

जत्थऽव ळंचइ राया ।
किं सरणं तेण गंतव्वं ॥ ५ ॥

ભાવાર્થ:-પિતા જેનું ગળું મરડે, માતા જેને વિષ દે અને રાજા જેમાં વિલંબ જ્ઞાન ન કરે, તેને કોને શરણે જવું? (૫)

કહ્યું છે કે:—માતા ઝેર દે, પિતા પુત્રને વેચે, અને રાજા સર્વ ધન લૂટી લે, તેમાં શી વેદના બાકી રહે? આ પ્રમાણે ધીરપણાથી મ્હારૂં મરણ ભલે થાઓ! એવું ધારીને હું ખુશી થઉં છું." ઇંદ્રદત્તનું આવી રીતનું વચન સાંભળી રાજાએ કહ્યું કે, "આ દરવાજાનું અને નગરનું મ્હાર પ્રયોજન નથી, જ્યાં હું રહું ત્યાં નગર જ સમજવું." આવી રીતે રાજાની અને ઇંદ્રદત્તના ધીરજ તથા હિમ્મત જોઇ નગરદેવતાએ તત્કાળ દરવાજો બનાવી આપ્યો, અને પાંચ પ્રકારના આશ્ચર્ય પ્રગટ કરીને ઇંદ્રદત્તની પૂજા કરી. કહ્યું છે કે:—જે પુરુષને ઉદ્યમ, સાહસ, ધૈર્ય, બળ, બુદ્ધિ

અને પરાક્રમ એ છ વાનાં છે; તેવા પુરુષથી દેવતા પણ શંકા પામે છે. પાંચ પ્રકારના આશ્ચર્ય પ્રગટ કરીને એવી રીતે યમદંડે કહેલા આ આખ્યાનનો અભિપ્રાય રાજાના જાણવામાં આવ્યો નહી. પછી યમદંડ તે આખ્યાન કહી પોતાને ઘેર ગયો. એવી રીતે ત્રણ દિવસ ગયા.

ચોથે દિવસે યમદંડ રાજાની સભામાં ગયો. અગાઉ પ્રમાણે રાજાએ તેને ચોરની ખબર પૂછી, એટલે તેણે ના કહી. પછી "આટલી વાર કેમ થઈ ?" એમ પૂછયું. ત્યારે તેણે કહ્યું કે, "એક હરિણીની કથા મ્હારા સાંભળવામાં આવી, તેથી વાર થઈ." રાજાએ તે કથા કહેવાને કહ્યું. ત્યારે યમદંડ આ પ્રમાણે કહેવા લાગ્યો:—

सव्वं विसजं हि सलिलं ।

सव्वारन्नं च कूरसंवन्नं ॥

जत्थऽवलंबइ राया ।
किं सरणं तेण गंतव्वं ॥ ५ ॥

ભાવાર્થ:—પિતા જેનું ગળું મરડે, માતા જેને વિષ દે અને રાજા જેમાં વિલંબ જ્ઞાન ન કરે, તેને કોને શરણે જવું? (૫)

કહ્યું છે કે:—માતા ઝેર દે, પિતા પુત્રને વેચે, અને રાજા સર્વ ધન લૂટી લે, તેમાં શી વેદના બાકી રહે? આ પ્રમાણે ધીરપણાથી મ્હારૂં મરણ ભલે થાઓ! એવું ધારીને હું ખુશી થઉં છું." ઇંદ્રદત્તનું આવી રીતનું વચન સાંભળી રાજાએ કહ્યું કે, "આ દરવાજાનું અને નગરનું મ્હાર પ્રયોજન નથી, જ્યાં હું રહું ત્યાં નગર જ સમજવું." આવી રીતે રાજાની અને ઇંદ્રદત્તના ધીરજ તથા હિમ્મત જોઇ નગરદેવતાએ તત્કાળ દરવાજો બનાવી આપ્યો, અને પાંચ પ્રકારના આશ્ચર્ય પ્રગટ કરીને ઇંદ્રદત્તની પૂજા કરી. કહ્યું છે કે:—જે પુરૂષને ઉદ્યમ, સાહસ, ધૈર્ય, બળ, બુદ્ધિ

અને પરાક્રમ એ છ વાનાં છે; તેવા પુરુષથી દેવતા પણ શંકા પામે છે. પાંચ પ્રકારના આશ્ચર્ય પ્રગટ કરીને એવી રીતે યમદંડે કહેલા આ આખ્યાનનો અભિપ્રાય રાજાના જાણવામાં આવ્યો નહી. પછી યમદંડ તે આખ્યાન કહી પોતાને ઘેર ગયો. એવી રીતે ત્રણ દિવસ ગયા.

ચોથે દિવસે યમદંડ રાજાની સભામાં ગયો. અગાઉ પ્રમાણે રાજાએ તેને ચોરની ખબર પૂછી, એટલે તેણે ના કહી. પછી "આટલી વાર કેમ થઈ ?" એમ પૂછ્યું. ત્યારે તેણે કહ્યું કે, "એક હરિણીની કથા મ્હારા સાંભળવામાં આવી, તેથી વાર થઈ." રાજાએ તે કથા કહેવાને કહ્યું. ત્યારે યમદંડ આ પ્રમાણે કહેવા લાગ્યો—

सव्वं विसजं हि सलिलं।
सव्वारन्नं च कूडसंगन्नं ॥

राया जत्थ सयंवाहो ।
तत्थ मियाणं कओ वासो ॥ ६ ॥

ચારે દિશાઓએ તળાવોથી વિંટાએલું અને ઘણા દળવાળા સરળ વૃક્ષોના સમૂહથી વ્યાપ્ત થએલું એક ઉદ્યાન હતું, તેમાં ઘણાં બાળકોસહિત એક હરિણી રહેતી હતી. તે હરિણી પોતાનાં બચ્ચાંઓ સાથે વનભૂમિનાં લીલાં ઘાસ ચરી અને શીતળ જળવાળા તળાવમાં જળપાન કરી પોતાનો કાળ સુખેથી નિર્ગમન કરતી હતી. તેની નજીક એક શેહેર હતું. તેમાં રિપુમર્દન નામનો રાજા હતો. તેને ઘણા કુમારો હતા. એક વખતે કોઈ શીકારીએ એક મૃગલીનું બચ્ચું, તે જીર્ણ વનમાંથી પકડી રાજાના એક કુમારને આપ્યું. આ સુંદર મૃગનાં બચ્ચાંને જોઇને બીજા રાજકુમારો મૃગના બચ્ચાને માટે ઇચ્છાવાળા થયા. પછી તેઓ એકઠા થઇને રાજાની આગળ કહેવા લાગ્યા કે, " હે સ્વામિન્ ! અ-

મોને આવાં મૃગનાં બચ્ચાંઓ મંગાવી આપો." રાજાએ પારધીઓને બોલાવીને પૂછ્યુ કે, "હે પારધીઓ! આવાં મૃગનાં બચ્ચાંઓ કિયા વનમાં મળે છે? તે કહો." ત્યારે તે પારધીઓમાંથી એક પારધીએ કહ્યુ કે, "હે દેવ! જીર્ણોદ્યાનમાં ઘણાં મૃગનાં બચ્ચાંઓ મળે છે." એ વચન સાંભળી રાજા પોતે જ પારધીનો વેષ લઈ જીર્ણોદ્યાનમાં ગયો. એ વન ઘણું વિષમ હતું, તેથી રાજાએ મૃગનાં બચ્ચાં લેવાને માટે એવી બુદ્ધિ રચી કે, ચોતરફ રહેલા તળાવની પાળ ફોડીને પાણી એકઠું કર્યુ અને ચોતરફ બહાર ખાઈ ખોદાવી તેની પાસે જૂના ઘાસનો સમૂહ સળગાવ્યો અને આગળ પામલાની રચના કરાવી. પછી રાજાએ પારધીઓને કહ્યુ કે, "હવે વનમાં પેસો, કે જેથી એ મૃગલાં પાસમાં પડી જશે." પારધીઓએ તેમ કર્યુ એટલે ઘણાં મૃગલાંઓ પાસમાં પડી ગયાં. પછી તેઓને પકડી લીધા. એવી રીતે રાજકુમારોએ ક્રીડા કરવાને

માટે તે મૃગનાં બચ્ચાં મેળવ્યાં.

એક વખતે કોઇ પંડિતે રાજકુમારો તથા મૃગનાં બચ્ચાંઓને ક્રીડા કરતા જોઇ આ પ્રમાણે કહ્યું કે, "જે અરણ્યમાં બધું પાણી વિષયુક્ત કર્યું છે, અને ચારે બાજુ જાળો પાથરી છે, તેમજ જ્યાં રાજા પોતે શીકાર ખેલે છે, ત્યાં બાપડાં મૃગલાં ક્યાં વસે ?" વળી, "દોરીઓથી દિશાઓ રૂંધી, ઝેરથી પાણી રૂંધ્યું, પાસલાથી પૃથ્વી રૂંધી, અગ્નિથી વન બાળ્યું, અને પછવાડે હાથમાં બાણ લઇ શીકારીઓ ફરે છે, ત્યારે હવે મૃગનાં બચ્ચાંવાળી હરિણી કિયા પ્રદેશનો આશ્રય કરશે ?" આવી રીતે અભિપ્રાય સૂચવ્યો તો પણ રાજાએ જાણ્યું નહિ, એટલે યમદંડ ઘેર ગયો. એવી રીતે ચોથો દિવસ નિર્ગમન થયો.

પછી પાંચમે દિવસે યમદંડ રાજસભામાં ગયો. રાજાએ અગાઉ પ્રમાણે ચોરના સંબંધમાં પૂછ્યું અને ફરીથી વેળા થવાનું કારણ

પૂછતાં તેણે કહ્યું કે ગામ બાહેર કોઈ એકે કથા કહી, તે મેં સાંભળી; તેથી વાર લાગી. રાજાએ કહ્યું કે, તે કથા અને કહે. તે ઉપરથી યમદંડ આ પ્રમાણે એક કથા કહેવા લાગ્યોઃ–

નેપાળ દેશમાં એક પાટલીપુર નામે નગર છે. તેમાં વસુપાળ નામે એક રાજા હતો. તે ઘણો વિદ્વાન અને કવિ હતો. તેને વસમતિ નામે રાણી હતી. તેને એક ભારતી ભૂષણ નામે મંત્રી હતો. તેને દેવકી નામની એક સ્ત્રી હતી. ભારતીભૂષણ મંત્રી પણ શીઘ્ર કવિ તરીકે લોકમાં પ્રસિદ્ધ હતો. એક વખતે સભામાં રાજાની કવિતામાં મંત્રીએ દોષ બતાવ્યા, તેથી ક્રોધ પામેલા તે રાજાએ મંત્રીને બાંધીને ગંગા નદીના પ્રવાહમાં નાંખ્યો. દૈવયોગે મંત્રી ખેતમાં પડયો, તેથી મૃત્યુથી બચ્યો. કારણ કે, પુણ્ય માણસની રક્ષા કરે છે. કહ્યું છે કે'—વનમાં, રણમાં, શત્રુમાં, જળમાં, અગ્નિમાં, મ્હોટા મસુદ્રમાં, અને પર્વતના શિખર ઉપર સૂઈ ગએલો હોય, અથવા પ્રમાદથી વિ-

ષમ રીતે રહ્યો હોય; તો પણ તેની પૂર્વે કરેલાં પુણ્ય રક્ષા કરે છે.

રેત ઉપર પડેલા મંત્રીએ વિચાર્યું કે, "રાજાએ ક્રોધથી આવી રીતે મને નઠારી દશામાં પહોચાડયો, તેથી જે "કવિને કવિ સહન કરે નહી" તે ખરેખરૂં છે. કહ્યું છે કે:—દુષ્ટ માણસ ઉત્તમ પુરુષ ઉપર ક્રોધ રાખે છે, કામી પુરુષ વૈરાગી ઉપર ક્રોધ રાખે છે, ચોર સ્વભાવથી જાગનારા પુરુષ ઉપર કોપ કરે છે, પાપી માણસ ધર્મિ ઉપર કોપ રાખે છે, બ્હીકણ પુરુષ શૂરવીર ઉપર કોપ રાખે છે, અને કવિ, કવિ ઉપર કોપ રાખે છે. ગર્દભ, શ્વાન, ઘોડા, જૂગારી, પંડિત અને બાળકો એ એક બીજાને સહન કરતા નથી; તેમ જ તેઓ એક બીજા વગર રહી પણ શકતા નથી. આવી રીતે એ કવિ રાજાએ મ્હારા ઉપર દ્વેષ રાખી આ પ્રમાણે કર્યું; તેથી હવે મ્હારે આ જળમાં પડી મરવું જોઇયે." એ પ્રમાણે વિચારી મંત્રી જળમાં

ઉભો રહી નીચેની ગાથા કહેવા લાગ્યો:—

जेण वीया परोहंति ।
जेण सिंचंति पावया ॥
तस्स मज्के मरिस्सामि ।
जायं सरणओ नयं ॥ ७ ॥

ભાવાર્થ:—જે પાણીથી બીજ ઉગે છે, અને જે પાણીથી વૃક્ષનુ સિંચન થાય છે, તે પાણીની વચમાં હું મૃત્યુ પામીશ; તેથી મ્હારે શરણથી ભય થયો. (૭)

પછી થોડી વારે પાણીને નીચી તરફ વ- હતુ જોઈ આ પ્રમાણે અન્યોક્તિથી તેણે એક કાવ્ય કહ્યું—

(शार्दूलविक्रीडितवृत्तम्.)

शैत्यं नाम गुणस्तवैव तदनु स्वाभा विकी स्वच्छता । किं ब्रुमः शुचितां

जावंत्य शुचयः स्पर्शात्तवैवापरे ॥
किं वातः परमुच्यते स्तुतिपदं यज्जी-
वनं देहिनां। तं चेन्नीचपथेन गच्छसि
पयः कस्त्वां निरोद्धुं क्षमः ॥ ८ ॥

ભાવાર્થઃ—" હે જળ ! ત્હારો પહેલો ગુણ શીતળતા છે, તે પછીનો બીજો ગુણ સ્વાભાવિક સ્વચ્છતા છે, તે શિવાય ત્હારી પવિત્રતાને માટે અમે શું કહીએ ? પરંતુ બીજા અપવિત્ર માણસો પણ ત્હારા સ્પર્શથી પવિત્ર થઈ જાય છે; તેથી ત્હારૂં વધારે સ્તુતિપદ એટલું બધું કહેવાય છે કે, જે તું બધા પ્રાણીઓનું જીવન છું. એવું તું જળ, જો નીચ રસ્તે જાય છે, તો પછી તને રોકવાને કોણ સમર્થ થાય ? અર્થાત્ જ્યારે તું આવું ઉત્તમ થઈ નીચમાર્ગે ચાલીશ, ત્યારે તને કોણ રોકી શકશે ? " (૮)

આવી રીતે જળપ્રત્યે અન્યોક્તિનાં વચન સાંભળી રાજાએ ચિંતા કરવા માંડી કે, "અહો ! મેં ઘણું ખોટું કર્યું ! કારણ કે, ઉત્તમ પુરુષે પોતાના આશ્રિત માણસોના ગુણ કે દોષ ઉપર વિચાર કરવો નહી. કહ્યું છે કેઃ— નિત્ય ક્ષયરોગવાળો, સ્વભાવથી વક્રમૂર્ત્તિવાળો, જડસ્વરૂપ અને દોષાકર એવો ચંદ્ર, મિત્ર (સૂર્ય)ના વિપત્તિના વખતમાં ઉદય પામે છે. આવી રીતે અનેક અવગુણ ભરેલો ચંદ્ર છે, તો પણ તેને શંકરે પોતાના મસ્તક ઉપર ધારણ કરેલો છે; તેથી મહા પુરુષોને પોતાના આશ્રિત માણસોમાં ગુણ દોષનો વિચાર થતો નથી." આવી રીતે વિચારી રાજાએ મંત્રીને જળમાંથી બાહાર કઢાવ્યો અને ફરીથી પૂજા કરીને તેને મંત્રીપદ ઉપર સ્થાપન કર્યો." આ વાર્તાનો અભિપ્રાય યમદંડે સૂચવ્યો, તથાપિ રાજાના જાણવામાં આવ્યો નહી. પછી યમદંડ ઘેર ગયો. એવી રીતે પાંચ દિવસ વીતી ગયા.

છઠ્ઠે દિવસે અગાઉ પ્રમાણે રાજાએ પૂછ્યું કે, “ ચાર જોયા ? ” તેણે ના પાડી. પછી પાતાને વિલંબ થવાનું કારણ પૂછતાં તેણે આ પ્રમાણે કથા કહેવા માંડી કે, અરણ્ય મધ્યે એક માણસે કહેલી કથા કહું છું તે સાંભળો:—

“ કુરુજંગલ દેશમાં પાડલીપુર નામે એક શેહેર છે. તેમાં સુભદ્ર નામે રાજા છે. તેને સુભદ્રા નામે એક રાણી હતી. એક વખત રાજાએ ક્રીડા કરવા માટે મનોહર અને અપૂર્વ રચનાવાળું એક વન કરાવ્યું. એ વનમાં તાડીની મદિરા પીને ઉન્મત્ત થએલા વાંદરાઓ વનને ઉપદ્રવ કરવા લાગ્યા. કહ્યું છે કે:—ચપળ એવો વાંદરો મદિરાના મદથી ઉન્મત્ત થયો, તેને વળી વીંછીએ કરડયો, અને તેને પછી ભૂત વળગ્યું. તે વખતે તેના ચેષ્ટિતમાં શી મણા રહે ? આવી રીતે મદિરાના પીવાથી ઉન્મત્ત થએલા વાંદરાઓવડે વનનો મ્હોટો ઉપદ્રવ જોઈ વનપાળે આવી રાજાને કહ્યું કે;

" હે સ્વામિન્ ! વાંદરાઓએ આપણું વન પાયમાલ કર્યું છે. " એ વચન સાંભળી રાજાએ વનની રક્ષા કરવા માટે પોતાના મંદિરમાં વિનોદ માટે રાખેલા વાનરોને તે ઉપદ્રવ શાંત કરવાને મોકલ્યા. ત્યારે વનપાળે વિચાર્યુ કે, " અહો ! અહિં તો મૂળથી જ કામ વિનાશ થઈ ગયું. કારણ કે, જેના ઉદ્યાનના રક્ષકો વાંદરા છે, મદિરાના રક્ષકો કલાલ છે, અને બકરાના રક્ષકો ન્હાર (વીંછ) છે, તેનું કાર્ય મૂળથી જ વિનાશ થાય છે. તેમ જ વિવેક રૂપી ચક્ષુ વિના અન્યાય માર્ગના અંધકારમાં પડી જવાય, તેમાં શો અપરાધ ગણાય ? કહ્યું છે કે—જે સ્વાભાવિક વિવેક છે, તે એક ચક્ષુ છે; અને જે વિવેકી માણસ સાથે રહેવું તે બીજી ચક્ષુ છે. એ બન્ને ચક્ષુ જેને પૃથ્વિમાં નથી; તે માણસ પૃથ્વિમાં આંધળો છે. તેથી બે ચક્ષુ વિનાનો માણસ અવળે રસ્તે ચાલે તેમાં શો અપરાધ ગણાય ? તેથી આ રાજા વિવેકરૂપ ચક્ષુથી રહિત છે, માટે તેમાં

તેનો બિલકૂલ અપરાધ નથી; અને જેઓ કુલીન માણસ છે, તેઓને સુકૃતકર્મ શીખવવું પડતું નથી. કહ્યું છે કે:—હંસોને સારી ગતિ, કોયલને મધુર અવાજ, મોરને નૃત્ય, કેસરીસિંહને શૌર્યતાનો ગુણ, મલયાચળના વૃક્ષોને સુગંધ તથા શીતળતા, અને કુલીન માણસોને સુકૃતકર્મ એ કોઇએ શીખવ્યાં નથી. અર્થાત્ તેઓને તે સ્વાભાવિક રીતે જ પ્રાપ્ત થાય છે. વળી કૌસ્તુભમણિમાં પ્રકાશની લક્ષ્મી કોણ કરે છે? અમૃતને મધુર કરવાને કર્મ આચરણ કોણ કરે છે? ચંપકવૃક્ષનાં પુષ્પને સુગંધી કોણ કરે છે? તેમ જ સાધુ પુરુષના વિવેકનો હેતુ કોણ થાય છે? ”

આવી રીતે આખ્યાનથી સૂચવ્યું, તો પણ રાજાના સમજવામાં આવ્યું નહીં. પછી યમદંડ ઘેર ગયો. એવી રીતે છ દિવસ ગયા.

સાતમે દિવસે રાજાએ તેવી જ રીતે પૂછ્યું. વિલંબ થવાનું કારણ પૂછતાં તેણે કહ્યું કે, “ ચૌટામાં કોઇએક માણસે કથા કહી, તે

'મ્હારા સાભળવામાં આવતાં 'મ્હારે વિલંબ થયો છે." રાજાએ તે કથા કહેવાનુ કહ્યું. એટલે યમદંડ કથા કહેવા લાગ્યો.

અવંતીદેશમાં ઉજ્જયિની નગરી છે. ત્યાં યશોભદ્ર નામે સાર્થવાહ રહેતો હતો. તેને બે સ્ત્રીઓ હતી. એક વખતે તેણે પોતાની બે સ્ત્રીઓ પોતાની માતાને સોંપી શુભ મુહૂર્તે પરિવારસહિત નગરીની બહાર પ્રસ્થાનુ કર્યું. તેની માતા દુરાચારિણી હતી તેથી તે જ દિવસે તે કોઈ પુરુષની સાથે ઘરની વાડીમાં રહેલી હતી.

એવામાં કોઈ કામના પ્રસંગે સાર્થવાહ રાત્રીએ પોતાને ઘેર પાછો આવ્યો. તે બારણા આગળ ઉભો રહી " હે માતા ! કમાડ ઉઘારો." એમ બોલ્યો. પુત્રનો સ્વર ઓળખી માતાએ કમાડ ઉઘાડ્યાં. પછી તે બન્ને ઘરના ખૂણામાં પેસી ગયાં. ઘરમાં પેસતાં તેને પોતાની માતાનું વસ્ત્ર એરંડાના વૃક્ષ ઉપર

પડેલું જોવામાં આવ્યું. ત્યારે તેણે વિચાર્યું કે, “ અહો ! મ્હારી માતા શિત્તેર વર્ષની થઈ, તો પણ કામની સેવા છોડતી નથી. અહો !, કામદેવનું કેવું વિચિત્રપણું છે કે, જે મૃત્યુ પામેલા માણસને પણ મારી નાંખે છે ! કહ્યું છે કે:—દૂબળો, આંખે કાણો, પગે લૂલો, કાને વિકળ થએલો, પૂંછડા વિનાનો, ગૂમડાવાળો, નિકળતા પરૂથી ખરડાઈ રહેલો, સેંકડો જીવડાથી વ્યાપ્ત શરીરવાળો, ક્ષુધાથી કૃશ થઈ ગએલો, વૃદ્ધ થએલો, અને બેસી ગયું છે ગળું જેનો એવો કૂતરો પણ કામાસક્ત થઇને કૂતરીની પાછળ જાય છે !!! અહો ! કામદેવ હણાએલાને પણ હણે છે !! અહો ! તેમાં પણ સ્ત્રીઓનું ચરિત્ર તો કોઈના જાણવામાં આવતું નથી. કહ્યું છે કે:—“ ચક્રવાકની જેવી પ્રીતિવાળી વૃત્તિથી વર્ત્તનારા પોતાના પતિને, પિતાને, પુત્રને, તેમજ ગુરૂને પણ દુષ્ટ-વ્યભિચારી સ્ત્રી કોપમાં આવી છતી મારી નાંખે છે; તો પછી બીજા મનુષ્યોને સ્વાર્થવશ મારી નાંખે

તેનું તો કહેવુ જ શું ? આ સ્ત્રી રૂપી માયા જે કે, લોકમાં પ્રસિદ્ધ છે, તેને કિયા ધિઠ્ઠ પુરુષે રચેલી છે ? જે સ્ત્રી બીજા પુરુષને આલિંગન કરે છે, બીજાને રમાડે છે, બીજાને જુએ છે, બીજાને માટે રૂએ છે, બીજાની સાથે સોગન ખાય છે, બીજાને વરે છે, બીજાની સાથે સુઈ રહે છે, અને શય્યામાં સૂતી સૂતી પણ બીજાને ચિંતવે છે ! ''

સાર્થવાહે વિચાર કર્યો કે, જે આ મ્હારી વૃદ્ધમાતા આવુ કામ કરે છે, તો મ્હારી બે તરુણ સ્ત્રીઓ કરે તેમાં શું કહેવુ ? કહ્યુ છે કે—જ્યાં સાઠ વર્ષના મ્હોટા હસ્તિઓને પવન ખેંચી લઈ જાય, ત્યાં ગાયોની ગણત્રી શી ? અને વળી મચ્છરની તો વાત જ શી કરવી !!! આવી રીતે નિશ્ચય કરીને સાર્થવાહ પોતાની બે સ્ત્રીઓને શીખામણ આપવા લાગ્યો કે, " હે સ્ત્રીઓ ! જે વેલ મૂળથી બગડી હોય, તો તેને શું કરવું ? માટે તમે જાણો તેવી રીતે કરજો. મ્હારી માતાનું

વસ્ત્ર મેં એરંડાના વૃક્ષ ઉપર પડેલું જોયું છે.”

આવી રીતે વાર્ત્તા કહીને યમદંડે રાજાને અભિપ્રાય જણાવ્યો, તો પણ રાજા સમજયો નહી. એ આખ્યાન કહીને યમદંડ ઘેર ગયો. એવી રીતે સાત દિવસો ગયા.

પછી આઠમે દિવસે સભામાં ક્રોધરૂપી અગ્નિએ પ્રદીપ્ત થએલા રાજાએ યમદંડને પૂછયું કે, “ અરે! તેં ચોર દીઠો કે નહી ?? યમદંડે ના કહી. એટલે રાજાએ સર્વ માણસોને બોલાવીને કહ્યું કે, “ હવે મ્હારો બિલકુલ દોષ નથી. આ ધૂર્ત્ત યમદંડે મને સાત દિવસ સુધી છેતર્યો અને હવે ચોર તેમજ ચોરાએલી વસ્તુ જો નહિ આપે તો હું તેના સો (૧૦૦) કકડા કરીને દિશાઓમાં તેનું બળિદાન આપીશ.” રાજાનું આવું નિશ્ચય વચન સાંભળીને યમદંડે તત્કાળ પાદુકા, મુદ્રિકા અને જનોઇ લાવી સભાની આગળ મૂકીને કહ્યું કે, “ હે ન્યાયવાદીઓ! હે મહાજનો! આ વસ્તુના આ ત્રણ ચોર છે.

હવે જેમ તમને રુચે તેમ કરો." એમ કહી તેણે નીચેની એક ગાથા કહી:—

जत्थ राया सयं चोरो ।
समंती सपुरोहिओ ॥
वणं वच्च ह सव्वेवि ।
जायं सरणओ जयं ॥ ए ॥

ભાવાર્થ:—જે નગરીના રાજા, મંત્રી અને પુરોહિતસહિત ચોર છે? તે નગરીના લોકોને વનમાં જઇને રહેવું સારૂં છે; કારણ કે, તેઓને શરણથી ભય થાય છે. (૯)

તેથી હે મહાજનો! જો તમે આ અવિચારી રાજાનો ત્યાગ નહિ કરો તો, તમારાં પુણ્ય આવી રહ્યાં છે; એમ તમારે જાણવું. કહ્યું છે કે:—લુચ્ચો મિત્ર, અસતી સ્ત્રી, કુળનો નાશ કરનાર પુત્ર, મૂર્ખ મંત્રી, અવિચારી રાજા, પ્રમાદી વૈદ્ય, રાગી દેવ, વિષયી ગુરુ,

અને દયારહિત ધર્મ; એટલાને જે માણસ મોહને વશ્ય થઇને છોડી દેતો નથી, તે માણસને કલ્યાણ છોડી દે છે."

પછી સર્વ મહાજને પાદુકાઓથી રાજાને, મુદ્રિકાથી મંત્રીને, અને જનોઇથી પુરોહિતને ચોર જાણી લીધા. પછી એકી સાથે વિચાર કરીને રાજાને પદભ્રષ્ટ કરી તેના પુત્રને રાજ્યપદ ઉપર બેસાર્યો, મંત્રીને પદભ્રષ્ટ કરી તેના અધિકાર ઉપર તેના પુત્રને બેસાર્યો, અને પુરોહિતને પદભ્રષ્ટ કરીને તેને સ્થાને તેના પુત્રને બેસાર્યો. તે રાજા, મંત્રી અને પુરોહિત જ્યારે ત્યાંથી ચાલ્યા ગયા, ત્યારે લોકોએ કહેવા માંડ્યું કે, "જ્યારે વિનાશકાળ આવે, ત્યારે શરીરમાં રહેલી બુદ્ધિ પણ ચાલી જાય છે, એ લોકોક્તિ ખરેખરી છે. કહ્યું છે કે:—રામે સુવર્ણના મૃગને જાણ્યો નહીં, નહુષ રાજાએ બ્રાહ્મણોને પાલખીમાં જો હતા, અર્જુનને એક બ્રાહ્મણની વાછડાસહિ

ગાયને હરણ કરવાની બુદ્ધિ થઈ હતી, અને ધર્મરાજાએ પોતાના ચાર ભાઇઓની સ્ત્રી દ્રૌપદીને જૂગટામાં આપી દીધી હતી; કારણ કે, ઘણું કરીને વિનાશકાળમાં સત્પુરુષોની બુદ્ધિઓ પણ નાશ પામી જાય છે. તેમ બીજી પણ એવી કહેવત ચાલે છે કે:-રાવણના કપાળમાં એકશોને આઠ બુદ્ધિઓ હતી, પણ જ્યારે લંકા ભાગવાનો વખત આવ્યો, ત્યારે એક બુદ્ધિ પણ આવી નહીં !"

હવે જ્યારે રાજા પદભ્રષ્ટ થઇને નિકળ્યો, ત્યારે તેણે વિચાર્યું કે, "યમદંડને આ ઉપાયથી મારીને પછી સુખેથી રાજ્ય કરવાનો મ્હારો વિચાર હતો, પણ મ્હારા નઠારા કર્મનું પરિણામ મ્હારા જ ઉપર આવી પડ્યું ! અહો ! દૈવની વિચિત્રગતિ છે !! તે કોઈના જાણવામાં આવતી નથી." (આ વૃત્તાંત સુબુદ્ધિમંત્રી પદ્મોદય રાજાને કહે છે કે):— "હે રાજા ! ઉપર પ્રમાણે દ્રષ્ટાંતથી એમ

નિશ્ચય કરવો કે, કોઈની સાથે વિરોધ કરવો નહીં. વિરોધ કરવાથી પોતાનો જ નાશ થઈ જાય છે. કહ્યું છે કે:—જેવા તેવા માણસનો પણ પરાભવ કરવો નહીં. જેમ એક ટીંટોડે આખા સમુદ્રને વ્યાકૂળ કર્યો હતો તેમ.

તે ટીંટોડા અને સમુદ્રની કથા આ પ્રમાણે:-

દક્ષિણ સમુદ્ર તીરે એક ટીંટોડાનું જોડું રહેતું હતું. એકદા ટીંટોડીને પ્રસવનો વખત આવ્યો, ત્યારે તેણીએ પોતાના સ્વામીને કહ્યું. "હે નાથ! પ્રસવયોગ્ય સ્થાન ખોળી કાઢો." ટીંટોડાએ કહ્યું. "હે સ્ત્રી! આ સ્થાન પ્રસવ યોગ્ય છે." તેણીએ કહ્યું, "આ સ્થાનમાં સમુદ્રની ભરતીનું પાણી આવે છે." ટીંટોડે કહ્યું. "આપણાં ઈંડાં સમુદ્ર લઈ લે, એવો શું હું નિર્બળ છું?" ટીંટોડી હસીને બોલી. "સ્વામિન, તમારામાં અને સમુદ્રમાં મ્હોટું અંતર છે, અથવા જેને પોતાનો પરાભવ કરવા માટે યોગ્યાયોગ્યના વિચારનું જ્ઞાન છે,

તે વિપત્તિના વખતે પણ દુઃખ ભોગવનારો થતો નથી. કહ્યું છે કેઃ—જે અયોગ્ય કામને આદરી બેસે, સ્વજનમાં વિરોધ પેસે એવું કામ કરે, બળિયાની સાથે બાથ ભીડવા તત્પર થાય, અને કુટિલસ્ત્રીનો વિશ્વાસ કરે, એ ચાર વાનાં મૃત્યુનાં દ્વાર છે."

સ્વામીએ તેનો યોગ્ય જવાબ દીધો એટલે તેણીએ ત્યાં જ પ્રસવ કર્યો. સમુદ્રે પણ આ બધું સાંભળીને તેની શક્તિ જાણવાને તેનાં ઈંડાં હરી લીધાં! એટલે ટીંટોડી શોકાતુર થઇને કહેવા લાગી. " હે નાથ ! કષ્ટ આવી પડયું. મ્હારાં તે ઈંડાં નાશ થયાં. " ટીટોડો બોલ્યો. " પ્રિયે ! બ્હીશ નહીં. " એમ કહીને તે પક્ષીઓનો મેળો કરીને તેમનો સ્વામી જે ગરુડ હતો, તેમની પાસે ગયો. ત્યાં જઇને તેણે સર્વ વાત ગરુડ આગળ કહી. " હે દેવ ! હું મ્હારા ઘરમાં રહેતો હતો અને સમુદ્રે મને અપરાધ વિના દુઃખ

દીધું." પછી તેનું વચન સાંભળીને ગરૂડે શ્રી કૃષ્ણને વિનંતી કરી એટલે તેમણે સમુદ્રને ઈંડાં પાછાં આપવાની આજ્ઞા કરી. શ્રી કૃષ્ણની આજ્ઞા માથે ચઢાવીને તે ઈંડાં ટીંટોડાને આપ્યાં."

એ ટીંટોડાનું આખ્યાન સાંભળીને પદ્મોદય રાજાએ કહ્યું કે, "હે બુદ્ધિમંત્રી ! તમે જે કહ્યું તે બધું સત્ય છે. જો હું વનમાં ગયો હોત તો સર્વની સાથે વિરોધ થાત અને તેથી સુયોધન રાજાની પેઠે મારી અવસ્થા થાત. એમાં કોઈ જાતનો સંદેહ નથી." સુબુદ્ધિ મંત્રીએ કહ્યું. "હે રાજા! મંત્રી વિના રાજ્યનો નાશ થઈ જાય છે. કહ્યું છે કે:—ઝેરનો રસ એક માણસને હણે છે, શસ્ત્રથી પણ એક માણસ હણાય છે, અને જો મંત્રી પોતાના હોદ્દા ઉપરથી ભ્રષ્ટ થાય છે, તો તે બંધુ અને દેશસહિત રાજાને હણે છે." રાજાએ કહ્યું કે, "રહી ગએલા કાર્યને સંભારી આપનાર, ભવિષ્યમાં થનારા કાર્યને બતાવી આ-

પનાર અને અનર્થના કાર્યને નાશ કરનાર હોય, તેજ ખરેખરો મંત્રી કહેવાય છે. ” મંત્રીએ કહ્યું. “ તે તમારૂં કહેવું યુક્ત છે; કારણ કે મંત્રીએ પોતાના સ્વામીનું હિત કરવું જોઇએજ. કહ્યું છે કે:—કાર્યને અનુસરનારેૡ મંત્રી હોય છે. જેઓનું કાર્ય સ્વામીના હિતને અનુસરતું છે, તે રાજાઓના ખરા મંત્રીઓ કહેવાય છે; અને જેઓ ફક્ત ગાલ ફૂલાવનારા છે તેઓ મંત્રી સમજવા નહીં. ” રાજાએ કહ્યું. “ તેવી રીતે વર્ત્તનાર અને સત્પુરુષ એવા ખરા મત્રી તમે છો, અને તમે હોવાથી મ્હારી અપકીર્ત્તિ તેમજ દુર્ગતિ દૂરજ રહેલી છે. કારણ કે, સત્પુરુષોની સેવા એવીજ હોય છે. કહ્યું છે કે:—સત્પુરુષની મેવા ભવિષ્યની અને વર્ત્તમાન કાળની (ચાલતી) આપત્તિને નાશ કરે છે; કારણ કે, ગંગાનું પાણી પીધું હોય તો તે તૃપા અને દુર્ગતિને હરે છે. અર્થાત્ વર્ત્તમાનકાળમાં તૃપાને હરે

છે; અને ભવિષ્યકાળમાં દુર્ગતિને હરી સારી ગતિ આપે છે. ”

આવી રીતે મંત્રી અને રાજાએ અનેક પ્રકારની વાર્ત્તાઓ કરી. પછી રાજાએ કહ્યું કે, “ હે મંત્રી ! આ રાત્રી નિર્ગમન કરવા માટે વિનોદ કરવાને નગરમાં ફરીએ, જેથી કંઇક આશ્ચર્ય જોવામાં આવશે. કારણ કે, બુદ્ધિવાન્ પુરુષોનો કાળ વિનોદથી જવો જોઇએ. કહ્યું છે કેઃ—ગીત નાદના વિનોદથી બુદ્ધિવંત પુરુષોનો કાળ નિર્ગમન થાય છે અને મૂર્ખ લોકોનો કાળ વ્યસન, નિદ્રા અને કજીઆથી નિર્ગમન થાય છે; માટે હે મંત્રી ! આપણે વિનોદથી કાળ નિર્ગમન કરીએ. જે મૂર્ખ લોકો વ્યસનથી કાળ નિર્ગમન કરે છે, તેઓ નરકમાં જાય છે. કહ્યું છે કેઃ—જુગટું, માંસ, મદિરા, વેશ્યાગમન, શિકાર, ચોરી અને પર સ્ત્રીસેવા એ સાત વ્યસન આ લોકમાં માણસને ઘોરનરકમાં લઇ જાય છે. ” મંત્રીએ

કહ્યું. "જેવી આપની મરજી." એમ કહી બન્ને જણા નગરની અંદર આશ્ચર્ય જોવા નિકળ્યા.

આગળ ચાલતાં માર્ગમાં એક છાયાપુરુષ જોયો, એટલે રાજાએ મંત્રીને કહ્યું કે, "આ કોણ છે?" મંત્રીએ કહ્યુ. "હે મહારાજ! આ સ્વર્ણખુર નામે ચોર છે, તે અંજનગુટિકાવિદ્યાથી પ્રસિદ્ધ છે. એ વિદ્યાને લીધે તે કોઈના જોવામાં આવતો નથી." રાજાએ કહ્યું. "આ ક્યાં જતો હશે? ચાલો તેની પછવાડે જઇએ." એમ વિચારી બન્ને જણ ચોરની પછવાડે ગયા. ત્યાંથી સ્વર્ણખુર ચોર અર્હદ્દાગ નામના કોઇ શેઠના ઘર ઉપર વડનુ વૃક્ષ હતું ત્યાં જઈ વડ ઉપર અદ્રશ્ય થઇને રહ્યો. રાજા અને મંત્રી અદ્રશ્ય થઈ વડની નિચે ઉભા રહ્યા. તેવામાં અર્હદ્દાગ શેઠે પોતાની આઠ સ્ત્રીઓ કે, જેઓએ આઠ ઉપવાસ કર્યા હતા, તેણીઓને કહ્યું કે, "હે સ્ત્રીઓ! આજે નગરની સર્વ સ્ત્રીઓ પુરુષને છોડીને રાજાની

આજ્ઞાથી વનમાં ક્રીડા કરવાને ગઈ છે, તેમ તમારે પણ કરવું જોઇએ. હું એકલો ધર્મધ્યાન કરવાને ઘેર રહીશ. જો તમે નહિ જાઓ તો પોતાની આજ્ઞાનો ભંગ થતાં એ રાજા વિષમ થઇ સર્વ અનિષ્ટ કરશે. કહ્યું છે કે:—ભોગી એવા કુટિલ રાજાઓ સર્પની પેઠે આગળ રહેલા માણસને બાળી નાંખે છે, પડખે રહેલાને વીંટે છે, અને પછવાડે રહેલાને ચિંતવે છે; તેથી તેવા રાજાઓની વિરુદ્ધમાં વર્ત્તવું નહીં. વળી સર્પે ડંસેલા માણસો મણિ, મંત્ર અને ઔષધિથી સ્વસ્થ થએલા જોવામાં આવે છે, પણ રાજાઓએ દ્રષ્ટિરૂપી ઝેરથી ડંસેલા માણસો ફરીથી ઉઠેલા જોવામાં આવ્યા નથી; માટે હે સ્ત્રીઓ ! તમારે રાજાની આજ્ઞા પાળવી જોઇશે.”

પોતાના સ્વામિનાં એવાં વચન સાંભળી સ્ત્રીઓએ કહ્યું કે, “ હે સ્વામિન્ ! અમારે આજ આઠ ઉપવાસો થયા છે, તેથી ઉપવાસ

ને દિવસે ધર્મ છોડીને ક્રીડા કરવા કેમ જવાય? તે તમે પોતેજ વિચારો. અમારે રાજાની આજ્ઞાનું શું પ્રયોજન છે? જેવુ અમે પાપ પુણ્ય કર્યું હશે, તે પ્રમાણે થશે; તેથી અમે કદાપિ વનમાં જવાનાં નથી. કહ્યું છે કે:—કદાપિ જળમાં ડુબી જાઓ, મેરુપર્વતના શિખર ઉપર ચઢો, રણમાં શત્રુઓને જીતો, વ્યાપાર અને ખેડ વિગેરેની વિદ્યા કે કળાઓ શીખો, અથવા તો મ્હોટો પ્રયત્ન કરીને પક્ષીની પેઠે વિશાળ આકાશમાં ઉડી જાઓ; પણ જે ભાવી (થવાનુ) છે, તે અભાવી (મિથ્યા) થવાનું નથી; અને જે કર્મને વશે થવાનુ છે તેનો તો નાશ ક્યાંથીજ થાય?"

આ પ્રમાણે પોતાની પવિત્ર પત્નિઓનો દ્રઢ નિશ્ચય જાણી અર્હદ્દાસ શેઠે કહ્યું કે, "હે કાંતાઓ! તમે જે કહ્યું તે ખરૂ છે. ઉપવાસને દિવસે તો એકાગ્રચિત્તે જિનાગમ સાંભળવાં જોઇએ, અને તેથીજ કર્મક્ષયનુ કારણ થાય છે."

આવી રીતે પતિનું વચન સાંભળી સ્ત્રીઓએ કહ્યું કે, " હે સ્વામિન્ ! તમે અને અમે આપણા ઘરમાં રહેલા સહસ્ત્રકૂટ નામના જિનમંદિરમાં જઇએ. " શ્રેષ્ઠીએ તેમ કરવા હા પાડી એટલે તેઓ સર્વે અનેક મંગળ દ્રવ્ય સહિત તે સહસ્ત્રકૂટ નામના જિનમંદિરમાં ગયા; ત્યાં અનેક જાતનાં વાજિંત્રો તથા ધવળ મંગળ સાથે શ્રી ભગવંતની પૂજા કરી અને પછી ધર્મવિનોદથી પરસ્પર આનંદ પામી ત્યાં રહ્યા. પછી સ્ત્રીઓએ પોતાના સ્વામીને પૂછયું કે, " હે પ્રાણનાથ ! તમારે આ સમકિત કેવી રીતે દ્રઢ થયું ? તે અમને કહો. " શ્રેષ્ઠીએ કહ્યું કે, "તમારે સમકિત કેમ દ્રઢ થયું ? તે પ્રથમ કહેવું જોઇએ; તે પછી હું કહીશ. " ત્યારે સ્ત્રીઓએ કહ્યું કે, " પ્રથમ તો તમારે કહેવું જોઇએ; કારણ કે, સ્ત્રીઓને પતિ એક ગુરુ સમાન છે. કહ્યું છે કે:—બ્રાહ્મણ, ક્ષત્રી અને વૈશ્યનો ગુરુ અગ્નિ છે; વર્ણનો ગુરુ

બ્રાહ્મણ છે; સ્ત્રીઓનો ગુરૂ પતિ છે અને સર્વે નો ગુરુ અભ્યાગત (અતિતિ) છે." સ્ત્રીઓનુ આવું વિનયવચન સાંભળી શ્રેષ્ઠી 'તથાસ્તુ' (તેમજ થાઓ.) એમ કહી જેવી રીતે પોતાને દ્રઢ સમકિત પ્રાપ્ત થએલુ' છે તેની કથા આ પ્રમાણે કહેવા લાગ્યા:—

" ઉત્તરમથુરા નગરીમાં પદ્મોદય નામે એક રાજા હતો. તેને યશોમતી નામે રાણી હતી. તેણીને ઉદિતોદય નામે એક કુમાર હતો. તે કુમાર તે વખતમાં રાજાધિરાજ થઈ વર્ત્તતો હતો. તે રાજાને સંભિન્નમતિ નામે એક મુખ્ય મંત્રી હતો. તેને સુપ્રભા નામે સ્ત્રી હતી. તેનો સુબુદ્ધિ નામે પુત્ર હતો. તે, તે વખતમાં મંત્રીપણે વર્ત્તતો હતો. એ નગરમાં અંજનગુટિકા વિદ્યાથી પ્રસિદ્ધ એવો રુપ્યખુર નામે એક ચોર હતો. તેને રુપ્યખુરા નામની સ્ત્રીથી સ્વર્ણખુર નામે પુત્ર થયો. તે હાલ મ્હોટો ચોર થઈ પ્રવર્ત્તે છે. એ રાજ્યમાં એક

જિનદત્ત નામે શેઠ છે. તેને એક જિનમતી નામે સ્ત્રી હતી. તેથી અર્હદ્દાસ નામે એક પુત્ર થયો હતો. તે અર્હદ્દાસ હું પોતે હાલમાં શેઠીઓ થઈ પ્રવર્ત્તું છું."

આ વાર્તા પડખે ગુપ્ત રહેલા ચોર, મંત્રી અને રાજાના સાંભળવામાં આવી. તેમાંથી સ્વર્ણખુર ચોરે વિચાર્યું કે:—"અહો ! મ્હારે ચોરીનો વ્યાપાર હમ્મેશાં છે, પણ આજે આ નવો બનાવ જોવામાં આવ્યો; તે એક ધ્યાનથી સાંભળીએ." મંત્રી અને રાજા પણ એક કૌતુક જાણી આદરથી સાંભળવા લાગ્યા.

(શેઠ કહે છે):—"હે સ્ત્રીઓ ! આ કથા નજરે જોઈ અનુભવ કરેલી હું તમને કહું છું, તેથી તમારે સાવધાન થઇને સાંભળવી." સ્ત્રીઓએ કહ્યું કે, "અમારા ઉપર આપનો મ્હોટો પ્રસાદ છે, તેથી અમે સાવધાનતાથી સાંભળીએ છીએ." શેઠ કહે છે:—

"પેલો જે રૂપ્યખુર ચોર હતો, તે સાત

વ્યસનને સેવનારો હતો. એક વખતે તે દ્યૂત ક્રીડા કરી ઘણું ધન જીત્યો હતો. પછી તે જીતેલું ધન યાચકોને આપી દઈ પોતે ભૂખ થી પીડિત થઈ બે પહોર પછી ભોજન કરવા ઘેર ચાલ્યો. માર્ગમાં રાજાના મંદિર પાસે થઇને નિકળ્યો, એટલે રાજાની રસોઈની સુગંધ તેની નાસિકાએ સુંઘવામાં આવી, તેની ઉત્તમ સુગંધ જાણી તેણે મનમાં વિચાર્યું કે, " અહો ! મ્હારે કંઈ પણ કઠણ નથી ! તે છતાં અંજનબળથી શા માટે આવી સુંદર રસોઈ ન જમવી ? " એમ મનમાં વિચારીને આંખોમાં અંજન કરી તે રાજાના મંદિરમાં પેઠો. રાજાની સાથે ભોજન કરી પોતે રાજા જેવો થઇને ચાલ્યો ગયો. એવી રીતે નિત્યે રાજાની સાથે ભોજન કરીને જવા લાગ્યો; એથી રાજા દુર્બળ થઈ ગયો.

એક વખતે મંત્રીએ રાજાનું શરીર દુર્બળ જોઇને વિચાર્યું કે, " અહો ! શું આ

રાજાને ઘેર અન્ન નથી? કે જેથી તે આવો દુર્બળ જણાય છે? કારણ કે, અન્ન વિના શરીર શોભતું નથી. કહ્યું છે કે:—"અન્ન વિના શરીર શોભતું નથી, ચક્ષુ વિના મુખ શોભતું નથી, ન્યાય વિના રાજ્ય શોભતું નથી, લવણ (મીઠા) વિના ભોજન શોભતું નથી, ધર્મ વિના જીવિત શોભતું નથી, અને ચંદ્ર વિના રાત્રી શોભતી નથી." એક વખતે મંત્રીએ રાજાને પૂછયું. "હે મહારાજ! તમારૂં શરીર દુર્બળ કેમ થઈ ગયું છે? તેનું કારણ કહો. કદાપિ જો કોઈ તમારે ચિંતા હોય તો તે કહો." રાજાએ કહ્યું. "હે મંત્રી! તમારા જેવા સુજ્ઞ મંત્રી હોય ત્યાં મ્હારે શી ચિંતા હોય? પણ એક આ આશ્ચર્ય છે કે, "હું હમ્મેશાં બમણું, ત્રણગણું, ચારગણું, તથા પાંચગણું પણ ભોજન કરૂં છું, તે છતાં પણ મને તૃપ્તિ થતી નથી. જાણે કોઈ મ્હારી સાથે ભોજન કરતું હોય તેવું મને જણાય છે! અને

તેથીજ મ્હારો જઠરાગ્નિ શાંત થતો નથી." એ સાંભળી મંત્રીએ વિચાર્યું કે, "કોઈપણ અંજનસિદ્ધિ વિદ્યાવાળો પુરુષ રાજાની સાથે ભોજન કરતો હશે, અને તેથીજ રાજા દુર્બળ થઈ ગયો હશે." એવી રીતે નિશ્ચય કરીને તેણે એક એવો ઉપાય રચ્યો કે, "જ્યારે રાજાનો ભોજનકાળ થયો, તે વખતે રસોઈની પાસે ચારેપાસ આકડાનાં પાંદડાં અને પુષ્પ ન ખાવ્યાં. વળી તે સ્થાનના ચારે ખૂણામાં ઘણા ભયંકર ધૂપના ધુમાડાથી પૂરેલા ચાર ઘડા, મુખઉપર મજબૂત બાંધીને મૂકાવ્યા. અને બહાર હથિયારવાળા માણસો તૈયાર રખાવ્યા." આવી રીતે કરીને તેઓ રહ્યા. તેવામાં ભોજનનો અવસર જાણી ચોર આવ્યો, તેનાં પગલાં આકડાના પાંદડાં ઉપર પડવાથી તે પાંદડાંનો ચૂર્ણ (ભૂકો) થવાનો શબ્દ સાંભળવામાં આવ્યો; એટલે ચોરને આવેલો જાણી તેઓએ દ્વારમાં મજબૂત સાંકળ વાસી પેલા ધૂપના ધુમાડાવાળા ઘડાઓનાં મુખ છૂટાં

કરી દીધાં. તેથી તત્કાળ નિકળેલા એ ભયંકર ધુમાડાથી ચોરનાં નેત્ર આકૂળ વ્યાકૂળ થયાં અને તેમાંથી આંસુ પડતાં નેત્રનું અંજન નાશ પામ્યું! એટલે એ ચોર પ્રત્યક્ષ રીતે સુભટોના જોવામાં આવ્યો. સુભટો ચોરને બાંધી રાજા પાસે લાવ્યા. પોતાનું અકસ્માત્ બંધન થયું તેથી ચોર ચિંતવવા લાગ્યો કે, "અહો! દૈવયોગથી મ્હારે ભોજન અને ઘર બન્ને નાશ પામ્યાં. આ વખતે પાણી અને તીર (કાંઠા) માંથી ભ્રષ્ટ થએલા ગજેંદ્રના જેવી મ્હારી સ્થિતિ થઈ! તે આ પ્રમાણે:—

કોઇએક ગજેંદ્ર ગ્રીષ્મઋતુમાં તાપથી પીડિત થયો, અને પાણીની ઘણી તૃષાથી તલખવા લાગ્યો. તેવામાં એક પૂર્ણ સરોવર તેના જોવામાં આવ્યું એટલે તે ઉતાવળે તેમાં ધસી ચાલ્યો, પણ કાંઠા ઉપર રહેલા કાદવમાં તે ખૂચી ગયો. આ વખતે એ પીડિત ગજેંદ્રને દૈવયોગથી તીર અને પાણી બન્ને નાશ પામ્યાં.

ચોર કહે છે—મ્હારે પણ એ પ્રમાણે થયું. અહો ! મેં બીજી રીતે ચિંતવ્યું હતુ અને દૈવે બીજી રીતે કર્યું. કહ્યું છે કે—માણસોએ જૂદી રીતે કાર્ય ચિંતવ્યું હોય, તેને દૈવ જૂદી રીતે કરે છે. જેમ *રાજકન્યાના પ્રસાદથી કોઈ ભિક્ષુકને વાઘે ભક્ષણ કર્યો હતો. વળી અહો ! મ્હારે એક ભમરાની પેઠે ચિંતવવાથી વિપરીત થયું. તે આ પ્રમાણે-

કોઈએક ભમરો કમળના દોડામાં પૂરાઈ ગયો, ત્યારે તે ત્યાં રહી વિચાર કરે છે કે, " રાત્રી ચાલી જશે, પ્રાતઃકાળ થશે, સૂર્ય ઉદય પામશે, કમળની શોભા ઉલ્લાસ પામશે એટલે હું બહાર નિકળીશ. " આવી રીતે ભમરો વિચાર કરતો હતો, તેવામાં સરોવરમાં ક્રીડા કરતો કોઈ હસ્તિ આવી તે કમળને તોડી ભક્ષણ કરી ગયો.

* આ રાજકન્યા અને ભિક્ષુકની કથા બીજા ગ્રંથોમાંથી જોઈ લેવી.

ચોર કહે છે:—મ્હારે પણ એવી રીતે થયું છે." તેવામાં રાજાએ હુકમ કર્યો કે, "હે સુભટો! આ ચોરને શૂળી ઉપર ચઢાવો." આ હુકમથી સુભટો પરસ્પર વિચાર કરવા લાગ્યા કે, "અહો! એક ચોરીના વ્યસનથી મૃત્યુ થાય છે, તો જે સાત વ્યસનને સેવનાર છે તેનું શું થાય? ખરેખર સાત વ્યસનોથી અનેક પુરુષને હાની થએલી છે. કહ્યું છે કે:—દ્યૂતના વ્યસનથી ધર્મરાજા રાજ્યભ્રષ્ટ થયા; માંસના ભક્ષણથી બક રાજાનો ક્ષય થયો હતો; મદ્યના વ્યસનથી યાદવો નાશ પામ્યા; કામીપણાથી ચારુ (ચારુદત્ત)નો ક્ષય થયો; મૃગયા (આહેડીકર્મ)ના વ્યસનથી બ્રહ્મદત્ત રાજા મૃત્યુ પામ્યો હતો; ચોરીના વ્યસનથી શિવભૂતિ પાયમાલ થયો; અને પરસ્ત્રીના દોષથી રાવણ માર્યો ગયો. એવી રીતે એક એક વ્યસનથી માણસો હણાઈ ગયા છે, તો સર્વ વ્યસનથી કોણ નાશ ન

પામે? તેમજ જેઓ પાંચ ઇંદ્રિયોના વિષયની સેવામાં લુબ્ધ થએલા છે, તેઓની પણ એવી સ્થિતિ થાય છે. કહ્યું છે કે"—હરણ શબ્દના વિષયથી હણાય છે, હસ્તિ મૈથુનના વિષયથી બંધનમાં આવે છે, પતંગીઆ નેત્રના વિષયથી હણાય છે, ભમરો સુગંધના વિષયથી હણાય છે, અને માછલાં જીભના વિષયથી હણાય છે. તેઓ સર્વે પ્રમાદવડે એક એક વિષયથી હણાય છે, તો જે પાંચ વિષયો સેવન કરે, તે હણાય તેમાં શું કહેવુ? તેઓમાં ચોરીનુ વ્યસન ઘણું કષ્ટકારી છે. ચોરી કરનારને ઘણો દંડ ભોગવવો પડે છે. કહ્યુ છે કે:—જે સોનું, એક ગાય, અને એક આંગળ પૃથ્વી ચોરે, તે પ્રાણીમાત્રના પ્રલય કાળ સુધી દંડ ભોગવે છે."

પછી રાજાની આજ્ઞાથી તે ચોરને શૂળી ઉપર લઈ ગયા. રાજાએ સુભટોને ગુપ્ત રીતે સૂચવ્યું હતુ કે, "જે કોઈ આ ચોરની સાથે

વાત કરવા આવે, તે રાજદ્રોહી સમજવો અને તેની પાસે ચોરીનો માલ રહેતો હશે એવું ધારી તેને જોઈ લેવો અને પછી મ્હારી પાસે તે ખબર આપવી."

રાજાની એવી આજ્ઞાથી રાજપુરુષોએ તે ચોરને શૂળી ઉપર ચઢાવ્યો. તેવામાં અર્હદ્દાસ પુત્રની સાથે જિનદત્તશ્રેષ્ઠી ગામની બ્હાર આવેલા સહસ્રકૂટ નામના જિનાલયનો અભિષેક તથા પૂજા કરી અને પરમગુરુ શ્રી જિન ચંદ્ર ભટ્ટારકના ચરણ યુગલને વંદના કરી પોતાના ઘરપ્રત્યે ચાલ્યા આવતા હતા. તેઓ પિતા પુત્ર શૂળી આગળ આવ્યા, ત્યાં માર્ગમાં તૃષાતુર, લોહીથી ભરેલો અને શૂળી ઉપર રહેલો તે ચોર તેમના જોવામાં આવ્યો. ચોરને જોઇને અર્હદ્દાસે પિતાને પૂછ્યું. "હે પિતા! આ શું હશે!" શ્રેષ્ઠીએ કહ્યું. "એ ચોર છે." પુત્રે કહ્યું. " આ શા માટે કષ્ટ પામે છે?" ત્યારે શ્રેષ્ઠી કહે છે. "હે પુત્ર!

જે પૂર્વે ઉપાર્જન કરેલું હોય, તે કેમ ઉદય આવ્યા વગર રહે? કહ્યું છે કે:—ગમે તો પાતાળમાં જાઓ, ગમે તો દેવલોકમાં જાઓ, ગમે તો પર્વતોના અધિપતિ મેરુપર્વત ઉપર જાઓ, અથવા મંત્ર, મહૌષધ અને શસ્ત્રોથી રક્ષા કરો, તોપણ ભાવિ છે તે થવાનું છે; તેમાં કોઈ જાતનો બીજો વિચાર કરવાનું કારણ નથી. ”

આ વાત ચોરના સાંભળવામાં આવી એટલે તેણે કહ્યું કે, “ હે શ્રેષ્ઠી ! આજે ત્રીજો દિવસ ગયો, તોપણ હજુ મ્હારા પ્રાણ જતા નથી. હવે હું શું કરૂં ? મ્હારા પગ શિયાળોએ ભક્ષણ કર્યા, અને મ્હારૂં મસ્તક કાગડાઓએ ચૂર્ણ કરી નાંખ્યું, એવું મ્હારે પૂર્વકર્મ પ્રાપ્ત થએલું છે. હવે હે બુદ્ધિવંત ! હું શું કરૂં ? હે જિનદત્ત ! તમે દયાના સાગર છો, પરમ ધાર્મિક છો, અને જગત્‌ના મ્હોટા ઉપકારી છો; માટે તમે જે કરો છો તે લોકના ઉપ

કરનેજ માટે છે. હે દયાળુ ! મને તૃષા ઘણી લાગી છે માટે પાણી પાઓ ! તમારા જેવો પરોપકારી બીજો કોઈ નથી. જે દયાળુ અને પરોપકારી છે, તેને જ્ઞાન અને મોક્ષ પોતાની મેળે સિદ્ધ છે. કહ્યું છે કે:—જેનું ચિત્ત દયાથી પલળી ગયું છે, તેને જ્ઞાન અને મોક્ષ પ્રાપ્ત થાય છે; પણ જટા વધારવાથી, ભસ્મ ચોળવાથી, કે વૃક્ષની છાલનાં વસ્ત્ર પહેરવાથી જ્ઞાન મોક્ષ થતાં નથી. જે પુરુષો પરોપકાર કરતા નથી, તેઓથી તો વૃક્ષ પણ ઉત્તમ ગણાય છે. કહ્યું છે કે:—સત્પુરુષોની પેઠે વૃક્ષ પણ બીજાને છાયા કરે છે, પોતે તડકામાં રહે છે અને બીજાને માટે ફળે છે. તે શિવાય બીજા પણ ઘણા પદાર્થો પરોપકારી છે. કહ્યું છે કે:—નદીઓ પોતાનું પાણી પોતે પીતી નથી, વૃક્ષો પોતાનાં સ્વાદિષ્ટ ફળોનો સ્વાદ લેતા નથી, અને વર્ષાદ પોતાના ઉપજાવેલા ધાન્યનો ઉપયોગ કરતો નથી; કારણ કે, સત્પુરુષોની સ-

મૃદ્ધિ પરોપકારને માટે થાય છે. વળી ગાયો પરોપકારને માટે દૂઝે છે, વૃક્ષો પરોપકારને માટે ફળે છે, અને નદીઓ પરોપકારને માટે વહે છે; તેવી રીતે સત્પુરુષોની પ્રવૃત્તિ પરોપકારને માટે છે. વળી પણ કહ્યું છે કેઃ-પોતાના ભરણપોષણના વ્યાપારથી ઉદરને પૂરનારા એવા નીચ લોકો હજારો છે, પણ જેનો સ્વાર્થ પરોપકારને માટે છે એવો સત્પુરુષોમાં અગ્રણી કોઈ એકજ પુરુષ હોય છે. જેમ નીચ એવો વડવાનળ પોતાના ન પૂરી શકાય તેવા ઉદર પૂરવાને માટે સમુદ્રને પી જાય છે, અને પરોપકારી વર્ષાદ ગ્રીષ્મઋતુના તાપથી ભરપૂર થએલા જગત્‌ના સંતાપનો નાશ કરવાને વરસે છે.”

આવી રીતે ચોરે શેઠની ઘણી સ્તુતિ કરી, એટલે જિનદત્તશેઠ બોલ્યા. “હે તસ્કર ! મે બાર વર્ષ સુધી ગુરુની સેવા કરી હતી, તેથી ગુરુએ મને આજે એક મંત્ર જપવાનો આદેશ આપ્યો છે, તે મંત્ર જો હું પાણી લેવાને જઉં

તો તે ભુલી જવાય; તેથી મ્હારાથી જઈ શકાશે નહીં." ચોરે કહ્યું. "એ મંત્રથી શું થાય?" શેઠે કહ્યું કે, "જો એ મંત્ર જપ્યો હોય તો તે સર્વ સુખને આપે છે, અને એનું નામ પાંચ નમસ્કારમંત્ર છે. કહ્યું છે કે:—દેવતાની સંપત્તિનું આકર્ષણ કરનારી, મુક્તિની લક્ષ્મીને વશ્ય કરનારી, વિપત્તિનો નાશ કરનારી, ચાર ગતિમાં થએલા પાપનો દ્વેષ કરનારી, દુર્ગતિમાં જનારાને રોકનારી, અને મોહને દૂર કરનારી પાંચ નમસ્કારમંત્રની અક્ષરમય દેવતા આરાધન કરવાથી રક્ષણ કરો." ચોરે કહ્યું. "તમે જ્યાંસુધી મ્હારે માટે પાણી લઇને આવો, ત્યાંસુધી એ તમારો મંત્ર હું જપ્યા કરૂં કે, જેથી તમે ભૂલી જશો નહીં; માટે મને ઉપદેશ આપીને જાઓ." શ્રેષ્ઠીએ તેમ કરવા કબૂલ કર્યું. પછી તે ઉપદેશ આપી ચોરને મંત્ર શિખવી પોતે પાણી લેવા ગયા. થોડીવાર પછી એકાગ્ર ચિત્તે પંચપરમેષ્ઠિનો મંત્ર બોલતાં એ ચોરે પ્રાણ છોડ્યા. ત્યાંથી તે ચોર એ મંત્રના પ્રભાવથી

સૌધર્મ દેવલોકમાં સોળ આભુષણે શોભિત અને અનેક પરિજનસહિત દેવતા થયો.

હવે જિનદત્તશેઠ વિલંબ કરી કેટલેક વખતે પાણી લઇને આવ્યા, તેવામાં વિકારરહિત અને અંજળિ જોડી રહેલો તે ચોર તેમના જોવામાં આવ્યો. ચોરને જોઈ શેઠે કહ્યું કે, "અહો! ઉત્તમ સમાધિવડે આ ચોર સ્વર્ગે ગયો." અર્હદ્દાસ પુત્રે પોતાના પિતાને કહ્યું. "હે પિતાજી! સત્સંગ છે તે કોનુ પાપ નથી હરતો? અર્થાત્ સર્વનુ પાપ હરે છે. કહ્યું છે કે'—જો સત્સંગ કર્યો હોય તો તે બુદ્ધિની જડતાને નાશ કરે છે, વાણીમાં સત્યતાને સિંચે છે, માન પ્રતિષ્ઠાની ઉન્નતિ આપે છે, પાપને ટાળી નાંખે છે, ચિત્તને પ્રસન્ન કરે છે, અને દિશાઓમાં સારી કિર્ત્તિ ફેલાવે છે. તેથી કહો, પુરુષોને સત્સંગ શું શું હિત નથી કરતો?"

પુત્રના એ વચનથી શેઠ ખુશી થયા. પછી ત્યાંથી પાછા વળી ગુરુને વંદના કરી સર્વ વૃ-

ત્તાંત કહી અને ઉપવાસનું પચ્ચખ્ખાણ કરી શેઠ તે જિનાલયમાં રહ્યા. શેઠે પુત્રને કહ્યું કે, "હે વત્સ! મ્હોટા પુરુષોના સંસર્ગથી કોની ઉન્નતિ ન થાય? કહ્યું છે કે:—મ્હોટાંનો સંસર્ગ કોની ઉન્નતિનું કારણ નથી? અર્થાત્ સર્વની ઉન્નતિનું કારણ છે. જુઓ કે, ગંગામાં પ્રવેશ કરેલું શેરીનું જળ દેવતાથી પણ વંદન કરાય છે."

આવી રીતે પિતા પુત્ર વાત કરે છે, તેવામાં રાજાના ગુપ્ત સેવકોએ આ વૃત્તાંત રાજાની પાસે આવીને કહ્યો, અને જિનદત્ત શેઠે ચોરની સાથે ઘણી વાતચિત કરી એમ પણ જણાવ્યું! રાજાએ આદેશ કર્યો કે, "ચોરની સાથે વાતચિત કરનાર આ શેઠ રાજાનો દ્રોહી છે, અને તેની પાસે ચોરીનું દ્રવ્ય પણ હોવું જોઇએ; તેથી તેને બંધન કરી પકડી લાવો." કોપ પામેલા રાજાની આજ્ઞાથી જેવામાં સુભટો શેઠને બાંધવાને આવ્યા, તેવામાં પેલો ચોર જે મૃત્યુ પામીને સૌધર્મ દેવ-

લોકમાં દેવતારૂપે ઉત્પન્ન થયો હતો તેણે વિચાર્યું કે, " પુણ્યવિના આવી સામગ્રી પ્રાપ્ત થતી નથી. કહ્યું છે કે:—" જ્યારે પૂર્વનાં કરેલાં પુણ્યનો ફળીભૂત થવાનો સમય આવે છે, ત્યારે મિષ્ટાન્ન, પાન, શયન, આસન, સુગંધી પુષ્પોની માળા, વસ્ત્ર, સ્ત્રી, આભૂષણ, વાહન અને ઘર વિગેરે વસ્તુઓ પુરુષોને યત્નવિના પણ આવી આશ્રય કરે છે."

આવી રીતે તે દેવતા ચિંતવે છે, તેવામાં તેણે અવધિજ્ઞાનથી પોતાના ઉપકારી જિનદત્ત શેઠનું સર્વ વૃત્તાંત જાણી લીધું. કારણ કે, નારકી અને દેવતાને ભવપ્રત્યય (સ્વભાવિકરીતે આખા ભવ સુધીનું) અવધિજ્ઞાન થાય છે. દેવતાએ કહ્યું કે, " અહો ! જિનદત્તશેઠ મને ધર્મનો ઉપદેશ આપનાર છે, તેનો ઉપકાર હું ક્યારે પણ ભૂલીશ નહીં. જો હું તેનો ઉપકાર ભૂલી જઈશ તો મ્હારા જેવો કોઈ પાપી નથી. કહ્યું છે કે:—જે કોઈ એક અક્ષર અથવા

એક પદાર્થનો ઉપદેશ કરે, તેવા ઉપકારીને જે ભૂલી જાય છે, તે પાપી કહેવાય છે; તો જે ધર્મનો ઉપદેશક હોય, તેને ભૂલી જવાથી કેમ પાપ ન લાગે?" આવી રીતે વિચારી પોતાના ઉપકારી ગુરૂનો ઉપસર્ગ નિવારવાને માટે તે દંડધર થઈ શેઠના બારણે આવી ઉભો રહ્યો. તેવામાં રાજાના કિંકરો શેઠને પકડવા આવ્યા એટલે તેણે કહ્યું કે, "અરે બાપડાઓ! તમે કેમ આવ્યા છો?" રાજપુરૂષોએ કહ્યું. "અરે રાંક! તું અમારા હાથે મરણ પામવાને કેમ ઇચ્છે છે?" દંડધરે કહ્યું. "અરે દુષ્ટો! તમે ઘણા જાડા છો તેથી શું ડરાવો છો? તમારા સ્થૂલશરીરથી કંઈપણ થવાનું નથી. કારણ કે, જેનામાં તેજ હોય, તે જો કે, સૂક્ષ્મ હોય તોપણ બળવાન્ કહેવાય છે. કહ્યું છે કે:—"હસ્તિ ઘણા મ્હોટા શરીરવાળો હોય છે, તોપણ તે એક અંકૂશને વશ્ય થઈ જાય છે; ત્યારે શું અંકૂશ હસ્તિ

જેટલું છે? દીપક પ્રદીપ્ત થતાં ઘણો અંધકાર નાશ પામે છે, માટે શું તે દીપકના જેટલો અંધકાર હોયછે? વજ્રના પ્રહારથી મ્હોટા પર્વતો પડી જાય છે, માટે શું તે વજ્રના જેટલો પર્વત છે? અર્થાત્ જેમાં તેજ હોય તે બળવાન્ છે; તેથી મ્હોટી સ્થૂલ વસ્તુમાં કાંઈ પ્રતીતિ (ખાત્રી) રાખવી નહીં. વળી સિંહ દૂબળો હોય તોપણ તે હસ્તિના જેવો કહેવાય નહીં; તેથી બળ છે તે પ્રધાન છે. કાંઈ માસનો પિંડ પ્રધાન નથી. કારણ કે, વનમાં એક સિંહના શબ્દથી હસ્તિઓનાં અનેક ટોળાં મદને છોડી દે છે;" આ પ્રમાણે કહીને દંડધરે કેટલાએક રાજપુરુષોને મારી નાંખ્યા, અને કેટલાએકને મૂર્છિત કર્યા. તે વૃત્તાંત કોઇએ આવી રાજાને કહ્યો, એટલે રાજાએ બીજા કેટલાએક સુભટો ફરીથી મોકલ્યા; તેને પણ તેણે મારી નાંખ્યા. પછી રાજા કોપ પામી ચતુરંગ સેના લઈ પોતે આવ્યો. બન્નેને મ્હોટો સંગ્રામ થયો. તેમાં

દંડધરે સર્વેને મારી નાંખ્યા, તેથી રાજા એકલો રહ્યો. પછી દંડધર દેવતાએ રાક્ષસનું ભયંકર રૂપ ધર્યું, તે જોઈ રાજા ભય પામીને નાશી ગયો. દંડધર તેની પછવાડે ગયો, અને કહેવા લાગ્યો કે, "હે દુષ્ટ ! તું જ્યાં જઈશ ત્યાં હું આવીને તને મારીશ; પણ જો ગામની બહાર રહેલાં સહસ્રકૂટ નામના જિનાલયની અંદર નિવાસ કરનારા જિનદત્તશેઠને શરણે જઈશ, તો હું ત્હારી રક્ષા કરીશ. તે શિવાય તને માર્યા વિના છોડીશ નહીં."

તે વચન સાંભળી તેણે શેઠનું શરણ પકડ્યું. પછી જિનાલયમાં જઈ રાજાએ કહ્યું કે, "હે શેઠ ! મ્હારી રક્ષા કરો. હું તમારે શરણે આવ્યો છું. હે ધર્મિષ્ટ શ્રેષ્ઠી ! મ્હારી રક્ષા કરવાથી તમે મ્હારી ફરીથી પ્રતિષ્ઠા કરેલી થશે અને તમને ચોગણું પુણ્ય પ્રાપ્ત થશે. કહ્યું છે કે:—જે પુરુષ નાશ પામેલા કૂળને, કુવા, તળાવ કે વાવડીને, ભ્રષ્ટ થએલા રાજ્યને,

શરણે આવેલા પ્રાણીને, ગાય તથા બ્રાહ્મણને, અને જીર્ણ (જુના) દેવાલયને ફરી ઉદ્ધાર કરે છે, તેને ચારગણું પુણ્ય પ્રાપ્ત થાય છે." રાજાનું વચન સાંભળી શેઠે મનમાં વિચાર્યું કે, "આ રાક્ષસ નથી પણ વિકૃતરૂપી દેવતા લાગે છે, કારણ કે, બીજાનું માહાત્મ્ય આવું ન હોય." પછી શેઠે કહ્યુ. 'હે દેવ! જે ભય થી નાશી જાય, તેવાની પછવાડે લાગવુ ન જોઇએ. કહ્યું છે કે—બ્હીકણ માણસ નાશી ગયો હોય તો બળવાન્ પુરુષે તેની પછવાડે જવુ નહીં. કારણ કે, કદાચિત્ મરણ પામવાનો નિશ્ચય કરી તે શૂરવીરતાને પામી સામો થાય."

શેઠનું વચન સાંભળી દેવતા રાક્ષસરૂપ છોડી પ્રત્યક્ષ દેવતા થયો. તેણે પ્રથમ શ્રેષ્ઠીને ત્રણ પ્રદક્ષિણા કરી વંદન કર્યું. પછી દેવ ગુરુને નમસ્કાર કરી પાસે બેઠો. ત્યારે રાજાએ કહ્યું. "સ્વર્ગમાં પણ વિવેક લાગતો નથી કે, જે

આ દેવતાએ દેવ ગુરુને છોડી પ્રથમ આ ગૃહસ્થ-જિનદત્ત શેઠને વંદના કરી ! આ એક દેવ ગુરુનું ઉલ્લંઘન થયું કહેવાય. કહ્યું છે કેઃ— જ્યાં પ્રસિદ્ધ ક્રમનું ઉલ્લંઘન થાય, તે અપક્રમ કહેવાય છે. જેમ કોઈ ભોજન કરી સ્નાન કરીને ગુરુ તથા દેવને વાંદે તેમ. ” તેવારે દેવતાએ કહ્યું કે, “ હે રાજા ! હું સર્વ વિવેક જાણું છું કે, પ્રથમ દેવને નમસ્કાર કરી પછી ગુરુને, તે પછી શ્રાવકને નમવું જોઇએ. તે હું યથાયોગ્ય જાણું છું; પણ આમ કરવામાં કારણ છે. આ જે શ્રેષ્ઠી છે, તે મ્હારા ગુરુ છે. તેથી મેં તેમને પ્રથમ વંદના કરી છે. ” રાજાએ દેવતાને પૂછયું કે, “ હે દેવ ! તે શેઠ તમારા ગુરુ કેવા સંબંધથી થએલા છે ? ” તે વારે દેવતાએ પૂર્વનું વૃત્તાંત અથથી ઇતિ સુધી રાજાને કહી બતાવ્યું. પછી રાજાએ કહ્યું કે, “ તમે કોની પ્રેરણાથી આ કરેલા ઉપકારને ભૂલી ગયા નહીં ? ” ત્યારે દેવતાએ કહ્યું.

" સાધુ પુરુષોનો એવો સ્વભાવજ હોય છે. કહ્યું છે કે:—નાળીએરનાં વૃક્ષોએ પહેલી વયમાં જે અલ્પ પાણી પીધું હતું, તેને સંભારી તે પોતે જીવે ત્યાં સુધી મનુષ્યોને અમૃતના જેવું મીઠું પાણી પોતાના શિર ઉપર ઉપાડી ઉપાડીને આપે છે. તેવી રીતે સાધુ પુરુષો કરેલા ઉપકારને ભૂલી જતા નથી. " ફરીથી રાજાએ પૂછયું કે, " આ શેઠે કોની પ્રેરણાથી તમારો ઉપકાર કર્યો હતો? ત્યારે દેવતાએ કહ્યું. " હે રાજન્! મહા પુરુષોનો એવો સ્વભાવજ હોય છે. કહ્યું છે કે:—" સૂર્ય કોના આદેશથી પ્રજાના અંધકારને હરે છે? માર્ગમાં છાયાને માટે વૃક્ષોની આગળ કોણ અંજળિ જોડે છે? વૃષ્ટિને માટે મેઘની પ્રાર્થના કોણ કરે છે? પરંતુ ઉત્તમ પુરુષો પરહિત કરવામાં કેડ બાંધીને તેયાર થાય છે. "

રાજાએ કહ્યુ. " સર્વ ધર્મમાં જૈનધર્મ મ્હોટો છે, અને તે ઉપકારથી મેળવાય છે. " શ્રેષ્ઠીએ

કહ્યું. " રાજા, તમારૂં કહેવું સત્ય છે. અલ્પ પુણ્યથી આ ધર્મ મળે તેવો નથી. કહ્યું છે કે:- જૈનધર્મ, પ્રકટ વિભવ, સાધુ પુરુષોનો સંગ, વિદ્વાનોની ગોષ્ટિ, વચનનું ચાતુર્ય, સત્કળાઓમાં કુશળતા, ઉત્તમ લક્ષ્મી, સદ્ગુરુના ચરણ કમળની સેવા, [1]પાત્રમાં દાન, અને નિર્મળ બુદ્ધિ; એટલાંવાનાં અલ્પપુણ્યવાળા માણસો મેળવી શકતા નથી. " પછી દેવતાએ [2]પાંચ વર્ણનાં સુગંધિ પુષ્પોની વૃષ્ટિ પ્રમુખથી જિનદત્તશેઠનું પૂજન કરીને કહ્યું કે, " હું જે રુપ્યખુર ચોર હતો, તે તમારા પ્રસાદથી દેવતા થયો છું. "

આવી રીતે શેઠનું નિષ્કારણ પરોપકારપણું પ્રત્યક્ષરીતે જોઈ રાજા વૈરાગ્યસંપન્ન થઈ કહેવા લાગ્યો કે, "અહો ધર્મનું માહાત્મ્ય વિચિત્ર છે. કહ્યું છે કે:—જેની પાસે ધર્મ છે તેને સર્પ પણ હાર થઈ જાય છે; તરવાર પુષ્પ

૧ શુદ્ધશીલ. ૨ પાંચ દિવ્ય-આશ્ચર્યવડે.

ની માળા થઈ જાય છે; ઝેર પણ રસાયન (અમૃત) થાય છે; શત્રુ પ્રીતિ કરે છે; અને દેવતાઓ પણ પ્રસન્નમનથી વશ થઈ જાય છે. તે વિષે વધારે શું કહીએ! પરંતુ તે ધર્મિ માણસને ઘેર આકાશ પણ પરમ રત્નોથી વરસે છે." પછી રાજાએ પોતાના પુત્રને રાજ્ય ઉપર બેસારી દીક્ષા ગ્રહણ કરી. તેની પછવાડે શ્રી જિનચંદ્રસૂરિની સમીપે મંત્રી, જિનદત્તશેઠ, અને બીજા ઘણા પુરુષોએ દીક્ષા લીધી. કેટલાએક શ્રાવક થયા, અને કેટલાએક ભદ્રપરિણામી થયા. પેલો જે ચોર હતો તે પણ દર્શન કરીને સ્વર્ગમાં ગયો.

પછી જિનદત્તશેઠના પુત્ર અર્હદ્દાસે પોતાની સ્રીઓપ્રત્યે કહ્યું કે, "હે સુંદરીઓ! મેં આ સર્વ પ્રત્યક્ષરીતે જોયું તેથી હું દૃઢ સમકિતદૃષ્ટિ થયો છું." સ્રીઓએ કહ્યું કે, "તમે જેનુ સાંભળ્યું કે અનુભવ્યું તે ઉપર અમારી પૂર્ણ શ્રદ્ધા છે, અમે એમજ ઇચ્છીએ છીએ, અને એ અમને રૂચિકર પણ છે." તે

પછી સર્વમાં ન્હાની સ્ત્રી કુંદલતા નામે હતી, તેણીએ કહ્યું કે, "હે નાથ! આ તમારી સર્વ વાત ખોટી છે, અને એ ઉપર મ્હારી બિલકુલ શ્રદ્ધા નથી. હું તે ઈચ્છતી પણ નથી."

આવી રીતે કુંદલતાનું અનિષ્ટ વચન સાંભળી રાજા, મંત્રી, અને ચોર, એ ત્રણે કોપ પામ્યા. રાજાએ કહ્યું. "જે મેં પ્રત્યક્ષ જોયું કે, મ્હારા પિતા મને રાજ્ય આપી તપસ્વિ થયા. એ વાત સર્વના જાણવામાં છે, તે છતાં આ પાપિષ્ટ કુંદલતા ખોટું બોલે છે; એથી હું તેણીનો પ્રભાતકાળે નિગ્રહ કરીશ." મંત્રીએ પણ તેમજ કહ્યું. પછી ચોરે કહ્યું કે, "મેં પ્રત્યક્ષ જોયું કે, મ્હારા પિતાને રાજાએ શૂળીએ ચડાવ્યા, તે દરમ્યાન જિનદત્તશેઠે પાંચ [1]પરમેષ્ઠીમંત્ર આપ્યો. તેના પ્રભાવથી તે સ્વર્ગમાં દેવતા થયા. પછી તેમણે આવીને શ્રેષ્ઠીનો ઉપદ્રવ નાશ કર્યો. આ વાર્તા ન્હાનાથી તે

૧ નવકારમંત્ર.

વૃદ્ધ સુધી જાણીતી છે, તે છતાં આ પાપિણી કુંદલતા ખોટી કહે છે, તેથી કાલે પ્રભાતમાં હું પણ તેણીનો નિગ્રહ કરીશ. વળી આ સ્ત્રીનો કેવો નીચ સ્વભાવ છે કે, જેના પ્રસાદથી જીવે છે, તેનુંજ ખોટું બોલે છે; તેથી તે કમળમાં રહેલા હંસપક્ષીની પેઠે કરે છે. તેને માટે દૃષ્ટાંત કહે છે કેઃ—જેમ હંસપક્ષી કમળોની સાથે રહે છે, તોપણ તેઓનાં પત્રોને છેદે છે; અને સૂર્ય જો કે દૂર રહ્યો છે, તોપણ તેઓને સંતોષ આપે છે. અર્થાત્ કમળોને ખીલાવીને સંતોષ આપે છે.

આવી રીતે અર્હદ્દાસશેઠે પોતાને સમકિત પ્રાપ્તથવાની કથા સ્ત્રીઓની પાસે કહી બતાવી.

ઇતિ પહેલી રુપ્યખુર ચોરની કથા.

ઉપરની કથા કહ્યા પછી અર્હદ્દાસ શેઠે પોતાની મુખ્ય સ્ત્રી મિત્રશ્રીને કહ્યું કે, "હે મિત્રશ્રી! તને કેવી રીતે સમકિત પ્રાપ્ત થયું? તેની કથા કહે." એટલે મિત્રશ્રી પોતાને સમકિત પ્રાપ્ત થવાની કથા કહેવા લાગી.

જિનદત્તા અને બંધુશ્રી.

"મગધદેશમાં રાજગૃહી નગરીને વિષે સંગ્રામશૂર નામે રાજા હતો, તેને કનકમાળા નામે રાણી હતી. ત્યાં એક વૃષભદાસ કરીને શેઠ રહેતો હતો, તે સમ્યક્દ્રષ્ટિ, પરમ ધાર્મિક, અને સર્વ લક્ષણ સંપન્ન હતો. તેમાં જે પાંચ લક્ષણવાળો પુરુષ ઉત્તમ કહેવાય છે, તેને માટે કહ્યું છે કે:—પાત્રમાં દાન કરનારો, ગુણમાં પ્રીતિ રાખનારો, પરિજનો સાથે વૈભવ ભોગવનારો, શાસ્ત્રમાં બોધવાળો, અને રણમાં યુદ્ધ કરનારો, એ પાંચ લક્ષણવાળો પુરુષ ઉત્તમ કહેવાય છે. એ પાંચે લક્ષણો વૃષભદાસમાં પૂર્ણ હતાં. તે શેઠને જિનદત્તા નામે સ્ત્રી હતી.

તે પરમ ધાર્મિક, સમકિત વિગેરે ગુણવાળી, અને સર્વ લક્ષણ સંપૂર્ણ હતી. જેથી સ્ત્રી લક્ષ્મીના જેવી કહેવાય છે, તે સર્વ ગુણ તેણીનામાં હતા. કહ્યું છે કે:—અનુકૂળ રહેનારી, સદા સંતોષી, ડાહાપણવાળી, સાધ્વી, અને વિચક્ષણ,એવા ગુણવાળી સ્ત્રી ખરેખર લક્ષ્મીજ છે. તેમાં કાંઈપણ સંશય રાખવો નહી.

જિનદત્તા ઉપર કહેલા ગુણવાળી હતી, પણ તે વંધ્યા હતી. કોઈપણ ઉપાયથી તેણીને પુત્ર થયો નહોતો. એક વખતે અવસર જાણીને તેણીએ પોતાના સ્વામીને અંજળિ જોડીને કહ્યુ કે, " હે સ્વામિન્! પુત્રવિના કૂળ શોભતું નથી, અને તમારા વંશનો ક્ષય થશે; માટે સંતાનની વૃદ્ધિને અર્થે તમે બીજો વિવાહ કરો. (બીજી સ્ત્રી પરણો.) કારણ કે, સત્પુત્રથી કૂળ શોભે છે. કહ્યું છે કે:— મદથી હસ્તિ શોભે છે, કમળોથી પાણી શોભે છે, પૂર્ણચંદ્રથી રાત્રી શોભે છે, વ્યાકરણથી

વાણી શોભે છે, હંસના જોડાથી નદીઓ શોભે છે, પંડિતોથી સભા શોભે છે, શીળથી સ્ત્રી શોભે છે, વેગથી અશ્વ શોભે છે, નિત્ય ઉત્સવોથી મંદિર શોભે છે, સત્પુત્રથી કુળ શોભે છે, રાજાથી પૃથ્વિ શોભે છે, અને ધાર્મિ પુરુષોથી ત્રણલોક શોભે છે. તેમ જ રાત્રીનો દીપક ચંદ્ર છે, પ્રભાતનો દીપક સૂર્ય છે, ત્રણ લોકનો દીપક ધર્મ છે, અને કૂળનો દીપક સુપુત્ર છે. (જિનદત્તા કહે છે.) હે સ્વામિન્! આ સંસારમાં પુત્ર એક વિશ્રામની ભૂમિ છે. કહ્યું છે કેઃ—"આ સંસારમાં થાકી ગએલા પુરુષોને એક પુત્ર, બીજી સ્ત્રી, અને ત્રીજી સત્સંગતિ, એ ત્રણ વિશ્રામની ભૂમિઓ છે." પુત્રને માટે મિથ્યાદ્રષ્ટિ પણ આ પ્રમાણે કહે છેઃ—પુત્ર વિના ગૃહસ્થની સારી ગતિ થતી નથી. તેને માટે તેઓના શાસ્ત્રમાં કહ્યું છે કેઃ-"પુત્ર વિના ગતિ નથી અને સ્વર્ગ તો બિલકૂલ નથીજ; તે માટે પુત્રનું મુખ જોઇને પછી ધર્મનું આચરણ કરવું."

આ પ્રમાણે જિનદત્તાનું કહેવું સાંભળી વૃષભદાસ શેઠે કહ્યું કે, "હે પ્રિયા! આ સર્વ અનિત્ય છે, અને જેઓ ભોગનું સેવન કરે છે તેઓ વિવેકરહિત અને મૂઢ કહેવાય છે. કહ્યું છે કે:—આ શરીર મૃત્યુને ગળી જવા માટે કરેલું છે, તથાપિ અનેક જાતની ઇચ્છાના ઉદયથી તે ઢંકાઈ ગયું છે; તેથી એને (શરીરને) બહુમાન આપનારા અને વિવેકમાં મૂઢ બનેલા પુરુષો વિષયોમાં મોહ પામે છે. (શેઠ કહે છે.) હે પ્રિયા! મને શિત્તેર વર્ષ થયાં, અને હવે જો ધર્મ છોડીને ફરી વિવાહ કરૂં તો હું લોકોમાં હાસ્યરૂપ થઉં અને વિરુદ્ધાચરણી કહેવાઉં. આ જગતમાં મોહ શું નથી કરાવતો? કહ્યું છે કે:—જે મોહને લીધે માણસ રોગ છતાં પણ અંગ ઉપર આભૂષણનો પ્રકાશ કરે છે, શોક છતાં પણ લોકની સ્થિતિમાં વર્તે છે, દારિદ્ર છતાં પણ ઘરમાં રહે છે, અને વૃદ્ધપણું છતાં પણ સ્ત્રીનો સંગ કરે છે. એવી

રીતે જેથી બીજું પણ પરસ્પર વિરોધી કાર્ય જાણતાં છતાં પણ કરે છે, તે સર્વ જગત્‌નો જય કરનાર મોહરૂપી મ્હોટો મલ્લ વિજય પામે છે."

જિનદત્તાએ કહ્યું કે, "હે પતિ! જે કૃત્ય રાગને વશ થઇને કરાય, તે લોકમાં હાસ્યનું કારણ થાય છે; પણ સંતાનવૃદ્ધિને માટે જે કરવું તેમાં બિલકુલ દોષ નથી." આવી રીતે ઘણીવાર કહ્યું, એટલે વૃષભદાસ શેઠે ઘણા કષ્ટથી ફેરી વિવાહ કરવાની વાત સ્વિકારી.

પછી તેજ નગરમાં જિનદત્તાના પિતા જિનદત્ત શેઠને ઘેર બંધુશ્રી નામની સ્રીને કનકશ્રી નામે એક બીજી પુત્રી હતી. (જે જિનદત્તાની ઓરમાઈ બ્હેન થાય.) તે કનકશ્રીની જિનદત્તાએ પોતાના માત પિતા પાસે પોતાના પતિને માટે માગણી કરી. તેમણે કહ્યું. "એણીને અમે શોક્યઉપર નહીં દઇએ." ત્યારે જિનદત્તા બોલી. "ભોજનકાળ શિવાય બીજે સમયે હું કનકશ્રીને ઘેર નહીં જઉં.

જિનેશ્વરના મંદિરમાંજ રહીશ. એવા સોગન પૂર્વક માગણી કરી ત્યારે તેમણે પોતાની પુત્રી કનકશ્રી વૃષભદાસ શ્રેષ્ઠીને આપી. શુભ મુહુર્તે વિવાહ થયો. જિનદત્તા તો જિનેશ્વરના મંદિરમાંજ ધર્મધ્યાન કરતી બેશી રહે. વૃષભદાસ અને કનકશ્રી એ બન્ને સુખે રહેવા લાગ્યાં.

એકદા કનકશ્રી પોતાની માતાને ઘેર ગઈ. પુત્રીને જોઇને માતાએ કહ્યું. "બ્હેન! ત્હારા પતિ સગાથે સુખ તો ભોગવે છે કે?" પુત્રીએ ઉત્તર આપ્યો. "માતા! મ્હારા સ્વામીનાથ મ્હારી સાથે બોલતા પણ નથી, તો પછી કામ ભોગની વાત જ શી કરવી! વળી અને શોક્ય ઉપર હને સુખની વાત શું પૂછે છે? પ્રથમ મુંડન કરાવીને નક્ષત્ર શું પૂછવું? પાણી પીધા પછી ઘર શું પૂછવું? જિનદત્તાએ મ્હારા ભર્તારને સર્વપ્રકારે વશ્ય કરી લીધા છે, તેથી તેઓ બન્ને સર્વદા જિનમંદિરમાં જ રહે છે; અને ત્યાંજ સુખનો અનુભવ કરે છે. માત્ર

મધ્યાન્હે કે સંધ્યાસમયે ભોજન કરવા આવે છે; તેથી ક્ષીણગાત્રવાળી હું રાત્રીને વિષે એકલી નિદ્રા લઉં છું."

આ પ્રમાણે કનકશ્રીએ દિલગીરીસહિત સર્વ વાત પોતાની માતાને કહી. કહ્યું છે કે:— કવિઓ શું શું નથી કરતા? યોગીઓ શું શું નથી કરતા? વિરોધિ પ્રાણીઓ શું શું નથી બોલતા? તેમજ સ્ત્રીઓ પણ શું શું નથી કરતી? અર્થાત્ એઓ સઘળું ન કરવાનું પણ કરે છે. કનકશ્રીની વાત સાંભળીને તેણીની માતા બંધુશ્રીએ કહ્યું. "એ મ્હારી આવી અતિ રૂપવતી પુત્રીને ત્યજીને વૃદ્ધાવસ્થાને લીધે શિથિલ થઈ ગએલા ગાત્રવાળી કુરૂપાને સેવે છે! માટે ખરૂં છે કે, કામી પુરુષ યોગ્ય-અયોગ્ય કાંઈ વિચારતો નથી; તેને લજ્જા પણ હોતી નથી. કહ્યું છે કે:—શું સ્વર્ગને વિષે કમળનયની સુરસુંદરીઓ નહોતી કે, ઇંદ્રે જઈને અહલ્યા તાપસીનું સેવન કર્યું? માટે

જ્યારે હૃદયરૂપી ઝૂંપડીને વિષે કામાગ્નિ જ્વલતો હોય છે, ત્યારે યોગ્ય શું કે અયોગ્ય શું? તે તો કોઈ વિરલ પુરુષજ જાણે છે ! વળી કામી પુરુષ લજવાતો નથી; પોતાનું પારકું દેખતો નથી; ભલાઈ કે બૂરાઈ સાંભળતો નથી; અને ગુરુજનની ઉપેક્ષા કરે છે. તેતો સ્ત્રીને એમ કહે છે કે, (હે કમળપત્ર સમાન નેત્રવાળી ! આ રાજમાર્ગ છે તે મને વિંધ્યાટવીના પંથસમાન લાગે છે; માટે આગળ ચાલ. "

વળી અહો ! મકરધ્વજ જે કામદેવ તેનું માહાત્મ્ય એવું છે કે, તે મ્હોટા મ્હોટા પંડિત જનોની પણ વિડંબના કરે છે. કહ્યું છે કે:— મકરધ્વજ દેવ કળાઓને વિષે ચતુર એવા પુરુષોને પણ વિહ્‌વલ કરી દે છે; ગંભિર પુરુષોને પણ હસાવે છે; પંડિત જનોની પણ વિડંબના કરે છે; અને ધૈર્યવાન્ પુરુષોને પણ હલકા પાડી દે છે.

(બંધુશ્રી પોતાની પુત્રી કનકશ્રીને કહે છે.)

માટે હે પુત્રી! વધારે શું કહું? હું કોઈ રીતે તે દુષ્ટા જિનદત્તા મૃત્યુ પામે તેવાં ઉપાય કરીશ." આ પ્રમાણે પુત્રીના અંતઃકરણને વિષે સંતોષ ઉત્પન્ન કરાવી માતાએ તેને ઘેર વિદાય કરી અને પોતે મનમાં વૈર રાખ્યું.

એકદા એક મહારૌદ્રમૂર્ત્તિ કાપાલિક નામે યોગી બીજા અનેક અવધૂતની સાથે બંધુશ્રીને ઘેર ભિક્ષા માગવા આવ્યો, તેણે શરીર ઉપર હાડકાનાં ઘરેણાં પહેર્યાં હતાં, અને હાથમાં ત્રિશૂળ, [1]ડાકલું, કંકણ, વિગેરે ધારણ કર્યાં હતાં. આવા યોગીને જોઇને બંધુશ્રીએ વિચાર્યું કે:—"અહો! મેં કાપાલિક તો અનેક જોયા છે, પણ આના જેવું માહાત્મ્ય ક્યાંઇ દીઠું નહીં; આની પાસે અવશ્ય મ્હારી કાર્યસિદ્ધિ થશે." એવો વિચાર કરીને તેણીએ તેને અનેક રસવતીયુક્ત ભિક્ષા દીધી. કહ્યું છે કે:—કાર્યાર્થિ માણસો જ (બીજાની) સેવા

૧ ડમરૂ. (વાજિંત્ર)

કરે છે; વિના કાર્યે કોઈ કોઇને ગમતું નથી. ગાયનો પુત્ર પણ દૂધ નથી મળતું ત્યારે ગાયને ત્યજી દે છે.

બંધુશ્રી તો રોજ એ પ્રમાણે ભિક્ષા આપવા લાગી, તે ઉપરથી પેલા યોગીએ વિચાર્યું કે, "અહો! એ મારી માતાતુલ્ય છે; માટે એણીના ઉપર કાંઈ ઉપકાર (પ્રત્યુપકાર) કરૂં. કહ્યું છે કેઃ—આ જગતતને વિષે પાંચ પિતા કહેવાય છે. ૧ જન્મ આપનાર, ૨ ઉપકાર કરનાર, ૩ વિદ્યા શિખવનાર, ૪ અન્ન દેનાર, અને ૫ ભયથી રક્ષણ કરનાર. એવું ધારીને યોગીએ કહ્યું. "હે માતા! મને મહાવિદ્યાઓ સિદ્ધ થઈ છે, માટે કંઈ પ્રયોજન હોય તો કહો." એ ઉપરથી બંધુશ્રીએ રડતાં રડતાં સર્વ વાત કહી. "મ્હારે અન્ય કાંઈ કાર્ય નથી, ફક્ત ત્હારે આ દુષ્ટ જિનદત્તાને મારી નાંખવી; તોજ ત્હારી બ્હેનનો ગૃહાવાસ સુખદાયક થશે." યોગીએ કહ્યું. "હે માતા! ધીરજ

રાખો. હું અંધારી ચૌદશને દિવસે સ્મશાન-ભૂમિને વિષે વિદ્યા સાધન કરૂં છું, માટે તે કરીને નિશ્ચે હું જિનદત્તાના પ્રાણ લઇશ; નહીં તો અગ્નિમાં પ્રવેશ કરીશ." આવી પ્રતિજ્ઞા કરીને યોગી અંધારી ચૌદશને દિવસે સ્મશાનભૂમિમાં ગયો, ત્યાં જઇને તેણે એક મૃતક (શબ) આણી તેના હાથને વિષે ખડ્ગ આપ્યું. પછી બેશીને તેની સારી રીતે પૂજા કરી. મંત્ર જાપ જપીને તે વડે તેણે વૈતાળીવિદ્યાને બોલાવી, એટલે તે તુરત મૃતકના શરીરને વિષે પ્રવેશ કરીને બોલી. "હે કાપાલિક! આજ્ઞા આપો." યોગીએ કહ્યું. "જિનમંદિરને વિષે રહેલી અને કનકશ્રીની શોક્ય જે જિનદત્તા છે, તેણીને મારી નાંખ." વૈતાળી વિદ્યા "તેમજ થાઓ" એમ કહીને કિલ કિલ શબ્દ કરતી જિનદત્તા પાસે ગઈ, પણ ત્યાંતો પ્રભુના માહાત્મ્યથી અને તેણીના સમકિતના બળથી તે કંઇ કરી શકી નહીં.

કહ્યું છે કે:—શુદ્ધ દેવ—જિન અરિહંત, શુદ્ધ ગુરૂ-નિગ્રંથ મુનિરાજ, અને શુદ્ધ ધર્મ-કેવળી ભાષિત. એ ત્રણ તત્ત્વ અથવા જિનેશ્વર ભગવાને ભાખેલાં જીવાજીવાદિક તત્ત્વોમાં જેને દ્રઢ આસ્તા છે, તેમજ જેનામાં શમ, સંવેગ, નિર્વેદ, અને અનુકંપાદિક ગુણો પ્રગટ થયા છે, તેથી જેના હૃદયમાં સમ્યક્ત્વદેવી આવી વસી છે, તેને સ્વમુખે જિનેશ્વર પ્રભુનું નામ માત્ર ગ્રહણ કરવાથી તેના પ્રભાવવડે સિંહ શિયાળ જેવો થઈ જાય છે, અગ્નિ જળસમાન થઈ જાય છે, ભયંકર સર્પ છે તે લતા જેવો થઈ જાય છે, સમુદ્ર જમીન જેવો થઈ જાય છે, પૃથ્વ છે તે મણિમય થઈ જાય છે, અને ચોર દાસ થઈ જાય છે. વળી ગ્રહ, શાકિની, રોગ, અને વૈરીની પીડા દૂર ટળે છે, અને આપત્તિમાત્ર અળગી જાય છે.

પછી તો તે વૈતાળીવિદ્યા ત્રણ પ્રદક્ષિણા દઇને ફરીવાર સ્મશાનભૂમિ પ્રત્યે ગઈ, તેના

ભયથી યોગી ઉભો થઈ દૂર જઇને ઉભો રહ્યો; પણ તે વિદ્યા તો ત્યાં સ્મશાનભૂમિમાં જ ઉભી રહી. આ પ્રમાણે યોગીએ ત્રણવાર મંત્ર ભણ્યો, વિદ્યા પણ ત્રણવાર ગઇ ને આવી; પરંતુ તે જિનદત્તાને કંઇપણ કરવાને સમર્થ થઈ નહીં.

ત્યારે તો ચોથી વખતે યોગીએ પોતાનું મૃત્યુ પાસે આવ્યું જાણીને કહ્યું. "એ બે જિનદત્તા અને કનકશ્રી મધ્યે જે દુષ્ટ હોય તેણીનો પ્રાણ લે." એમ કહીને તે વિદ્યાને ફરી મોકલી, એટલે તે વિદ્યા તો યોગીનું વચન સાંભળીને કનકશ્રી જે પોતાના ઘરમાં સુખે સૂતી હતી, તેણીનું મસ્તક છેદીને લોહી વાળું ખડ્ગ લઇને તે યોગી પાસે સ્મશાનભૂમિમાં આવી; એટલે યોગીએ તેણીને કાર્ય કરીને આવી જાણીને રજા આપી. પછી તે પોતાને સ્થાનકે ગઈ. યોગી પણ બંધુશ્રીને સર્વ વાત કહીને પોતાને સ્થાનકે ગયો. (બંધુશ્રીતો સમજી ગઈ કે, જિનદત્તા મૃત્યુ પામી.)

હવે પ્રભાતે બંધુશ્રી ખુશી થતી થતી પોતાની પુત્રીને ઘેર ગઈ, પણ ત્યાં જઇને જુએ છે તો પોતાની પુત્રીનુ શિર છેદી નાંખેલુ છે! તે જોઇને પોકાર કરતી કરતી તે રાજા પાસે જઇને કહેવા લાગી. " હે દેવ ! મ્હારી પુત્રી કનકશ્રીને તેણીની શાક્ય જિનદત્તાએ મારી નાંખી છે. " તે સાંભળીને કોપાયમાન થઇને રાજાએ તે દંપતિને બાંધી લાવવાને અને તેઅનુ ઘર લૂંટી લેવાને સુભટોને મોકલ્યા; પરંતુ તે સર્વને શાસનદેવતાએ થંભાવી રાખ્યા. આ સર્વ વાત જિનમંદિરમાં રહેલા વૃષભદાસશ્રેષ્ઠીએ તથા જિનદત્તાએ સાંભળી. તેવારે જિનદત્તા કહેવા લાગી. " પૂર્વે જે કર્મ ઉપાર્જન કર્યાં હોય છે, તે કોઈથી દૂર કરી શકાતાં નથી." કહ્યું છે કે:-મહાસતી સ્રીનું ચિત્ત ચળે, મૂળસાહત મેરુપર્વત ચળે, અથવા સમુદ્ર ચળે, પણ પૂર્વે કરેલુ કર્મ કદી ચળતું નથી. વળી કહ્યું છે કે:—સમુદ્ર તો રત્નોના

સમૂહથી ભરેલો છે, પણ મ્હારા જેવા દરિદ્રિ પુરુષને હાથ દેડકો આવ્યો ! તો એમાં સમુદ્રનો શો દોષ ? દોષ તો અમારા પૂર્વભવના કર્મનો જ ગણવો. વળી પણ કહ્યું છે કે:—જે દેશમાં જે કાળે, જે મૂહુર્ત્તે, અને જે દિવસે હાનિ કે વૃદ્ધિ થવાની હોય છે, તે અવશ્યએવ થાય છે; અન્યથા થતું નથી. ” આ પ્રમાણે વિચાર કરીને તે સ્ત્રી ભર્ત્તાર 'ઉપસર્ગ આવશે.' એમ જાણીને દીક્ષા લઇને જિનમંદિરમાં બેઠાં.

આમ બન્યું છે, તેવામાં શાસનદેવતાએ પ્રેર્યો થકો પેલો યોગી નગરને વિષે કહેવા લાગ્યો કે, "હે લોકો ! જિનદત્તા નિરપરાધિ છે, બંધુશ્રીના ઉપદેશથી મેં વૈતાળીવિદ્યા સાધી, તે વૈતાળીવિદ્યાએ કનકશ્રીનો શિરચ્છેદ કર્યો છે." વળી એક જગ્યાએ નગરદેવતાએ તાડન કરેલી વૈતાળીવિદ્યા પણ વૃદ્ધસ્ત્રીનું રૂપ ધારણ કરીને નગરમાં કહેવા લાગી. "અહો ! આ જિનદત્તા દૂષણરહિત છે, કનકશ્રી જ પ્રાપ્ત

પિષ્ટ હતી, તેણીને મેં મારી છે.” તે સાંભળી લોકો બોલ્યા. “હા, એ જિનદત્તા તો દોષરહિત છે.” તે વખતે દેવતાઓએ નગરમાં પાંચ પ્રકારનાં દિવ્ય-આશ્ચર્ય પ્રગટ કર્યાં.

આ સર્વ વૃત્તાંત સાંભળીને રાજાએ કહ્યું. “એ બંધુશ્રી દુષ્ટ છે, તેણીને ગધેડાઉપર બેસારીને ગામ બહાર કાઢી મૂકો.” તે સાંભળી બંધુશ્રી બોલી. “હે દેવ! મેં એ કાર્ય અજ્ઞાનપણે કર્યું છે, તેનું મને પ્રાયશ્ચિત આપો.” રાજાએ કહ્યું. “એવા પ્રકારના દોષનું પ્રાયશ્ચિત મેં ક્યાંય પણ સાંભળ્યું નથી. શાસ્ત્રમાં પણ મિત્રદ્રોહી, સ્ત્રીહત્યા કરનાર, કૃતઘ્ન, અને પિશૂન, (ચાડિઓ) એ ચારેનું કાંઇ પણ પ્રાયશ્ચિત સાંભળ્યું નથી.” એમ કહીને તેણે બંધુશ્રીને બહાર કાઢી મૂકી; એટલે તે બિચારી કહેવા લાગી. “જુઓ! કરેલાં પાપ અને પુણ્યનું ફળ અહિંજ શીઘ્ર દેખાય છે. કહ્યું છે કે:—અતિ ઉગ્ર પાપ કે અતિ ઉગ્ર પુણ્યનું

ફળ અહિંજ ત્રણ વર્ષમાં, ત્રણ માસમાં, ત્રણ પક્ષમાં કે, ત્રણ દિવસમાંજ મળે છે.”

હવે આ સર્વ ઉપરથી રાજાને નિશ્ચય થયો કે, જૈનધર્મ શિવાય અન્ય ધર્મને વિષે આવો મહિમા નથી. એવો નિશ્ચય કરીને તે દેવાલયમાં ગયો, ત્યાં સમાધિએ રહેલા મુનિ અને સાધ્વી (ગૃહસ્થાશ્રમના શેઠ અને શેઠાણી)ને નમસ્કાર કરીને બેઠો. પછી તે કહેવા લાગ્યો. “ અહો ! તમને બન્નેને મહાન્ ઉપસર્ગ થયો હતો, તેનું ધર્મને પ્રભાવે નિવારણ થયું છે.” મુનિયે કહ્યું. “ હે રાજન્ ! જે જે ઇષ્ટ થયું છે તે તે ધર્મરૂપ વૃક્ષનું ફળ જ જાણવું. કહ્યું છે કેઃ—સુકૂળમાં જન્મ, અનેક પ્રકારની સંપત્તિ, પ્રિયના સમાગમનું સુખ, રાજકૂળમાં મ્હોટાઈ, અને નિર્મળ યશ. એ સર્વે પુણ્યરૂપી વૃક્ષનાં ફળ જાણવાં. વળી ધર્મથી ઉંચા કૂળને વિષે જન્મ, નિરોગી શરીર, સૌભાગ્ય, આયુષ્ય, બળ, નિર્મળ યશ, વિદ્યા અને સંપત્તિ. એટલાં

વાનાં પ્રાપ્ત થાય છે. વળી મહા ભયંકર એવી અટવી થકી પણ ધર્મને લીધેજ રક્ષણ થાય છે.

આ પ્રમાણે સમ્યક્ પ્રકારે સેવન કરવાથી તે ધર્મ, સ્વર્ગ અને મોક્ષપ્રત્યે અપાવે છે. વળી હે નૃપતિ! આ સંસારમાં ધર્મવિના સર્વ વસ્તુ અનિત્ય છે; માટે નિશ્ચે ધર્મ આરાધવો. વળી લક્ષ્મી છે તે પગની રજ સમાન છે; યૌવન છે તે નદીના વેગ સમાન (ચપળ) છે; મનુષ્યપણું છે તે તૃણઉપર પડેલા જળબિંદુના જેવું અસ્થિર છે; આ જીવિત છે તે જળના પરપોટા જેવું છે; માટે સ્વર્ગનો દરવાજો ઉઘાડવાને સમર્થ એવો આ ધર્મ છે. તેને જે નિશ્ચળમતિ પુરુષ આદરતો નથી, તે પશ્ચાતાપથી દુઃખ પામીને વૃદ્ધાવસ્થામાં શોકરૂપ અગ્નિને વિષે દગ્ધ થાય છે; માટે સૌ કોઈએ ધર્મનું આરાધન કરવું."

રાજાએ પૂછ્યું. "એ ધર્મ કેવો છે!" ત્યારે મુનિએ કહ્યું. "એ ધર્મ હિંસાએકરીને

આ સર્વ પેલા રાજાએ, મંત્રીએ, અને ચોરે સાંભળ્યું; તેથી તેઓ જૂદા જૂદા પોતપોતાના મનમાં ચિંતવવા લાગ્યા. "સ્વામિ કહે છે છતાં પણ આ દુષ્ટ સ્ત્રી સત્ય વસ્તુને અસત્ય કેમ કહે છે?" રાજાએ ધાર્યું. "પ્રભાતે એણીની વાત છે, એણીને નગર બહાર કાઢી મૂકવી છે." ચોર પણ વિચારવા લાગ્યો. "અહો! દુર્જન માણસ ગુણનો ત્યાગ કરીને દોષ અંગિકાર કરે છે, તે લોકોક્તિ ખરી છે. કહ્યું છે કે:—નિર્ગુણી માણસ ગુણને ત્યજીને દોષજ ગ્રહણ કરે છે. જેમ જળોને સ્તન ઉપર મૂકી હોય, તો તે પણ અમૃતરૂપ દૂધ નહીં પીતાં રુધિરજ પીએ છે તેમ."

ઇતિ બીજી જિનદત્તા અને બંધુશ્રીની કથા.

હવે શ્રેષ્ઠી અર્હદ્દાસ પોતાની ચંદનશ્રી નામની બીજી સ્ત્રીને પૂછે છે. "હે પ્રિયે! તને કેવી રીતે સમકિત થયું છે? તે કહે." ત્યારે તે કહેવા લાગી:—

સૌમ્યા અને વસુમિત્રા.

"કુરુજંગલ દેશ મધ્યે આવેલા હસ્તિનાગપુર નગરને વિષે સુભોગ નામે રાજા રાજ્ય કરતો હતો, તેને ભોગવતી નામે પટ્ટરાણી હતી. તેજ નગરમાં પરમ ધાર્મિક અને સમ્યક્દ્રષ્ટિ એવો ગુણપાળ નામે રાજાનો માનીતો શ્રેષ્ઠી હતો, તેની સ્ત્રીનું નામ ગુણવતી હતું. વળી ત્યાં સોમદત્ત નામે મહા દરિદ્રિ એક બ્રાહ્મણ વસતો હતો, તેને સોમિલા નામે અતિ શીળવતી સ્ત્રી અને સૌમ્યા નામે એક પુત્રી હતી.

એકદા સોમિલા જ્વરથી પીડા પામીને મૃત્યુ પામી, તેના શોકથી સોમદત્ત મહા દુઃખી થયો; એવામાં કોઈ યતિએ સોમદત્તને જોઇને પૂછ્યું. "હે વત્સ! તું કેમ ખેદ પામે છે?"

ઉત્તરમાં તેણે પોતાના દુઃખનું કારણ જણાવ્યું. ત્યારે યતિએ કહ્યું. "અહો ! એમાં ખેદ શાનો ? જે ઉત્પન્ન થયું છે તેનો નાશ થવાનોજ છે. ગમે તેટલો પ્રયત્ન કર્યા છતાં પણ આ પાપી કાળ જે છે તે જીવનો સંહાર કરે છેજ. કહ્યું છે કેઃ—ગમે તો પાતાળને વિષે જઇને રહો, કે બ્રહ્મલોકને વિષે વાસ કરો; ઇંદ્રના ભવનમાં જાઓ, કે જળસાગરમાં પ્રવેશ કરો; વનને વિષે જઇને રહો, કે ચારે દિશાઓમાં છુપાઈ રહો; પર્વતના શિખર ઉપર ચઢી જાઓ, કે હિમવંત પર્વતની ઉપર સંતાઈ રહો; કૈલાસને વિષે જઈ રહો, કે ભૂંયરામાં સંતાઈ જાઓ; અથવા મદોન્મત્ત એવા હસ્તિઓની ઘટા પાસે જઇને રહો; ગમે ત્યાં જાઓ, પણ આ બળિષ્ટ એવો જે ક્રૂર કાળ છે, તે દેહધારિઓ (પ્રાણીઓ) ના જીવને બળે કરીને ભક્ષણ કરીજ જાય છે. માટે (યતિ બ્રાહ્મણને કહે છે કે):-હે બ્રાહ્મણ ! આ લોકને વિષે ત્હારે

ધર્મજ હિતકર્તા છે, બીજું કાંઈ નથી; કારણ કે, રાજ્ય પ્રાપ્ત થાય, લક્ષ્મી મળે, ભોગ-વિલાસ મળે, ઉત્તમ કૂળને વિષે જન્મ પમાય, દેહ સ્વરૂપવાન્ થાય, વિદ્યા મળે અને શરીર નિરોગી રહે; એ સર્વ ધર્મનાં ફળ જાણવાં."

યતિનાં આવાં વચન સાંભળી ચિત્તને વિષે ઉપશમ લાવીને તે બ્રાહ્મણે શ્રાવકધર્મ અંગિકાર કર્યો. પછી તો તે યથાશક્તિ દાન પણ દેવા લાગ્યો. કહ્યું છે કે—થોડામાંથી પણ થોડું દાન દેવું મહા ઋદ્ધિ થશે. એવી વાટ જોવી નહી. કોને ખબર છે કે, આપણી ઇચ્છા પ્રમાણે આપણી ક્યારે શક્તિ થશે ? આ પ્રમાણે તે કાળ નિર્ગમન કરવા લાગ્યો.

એકદા પેલો ગુણપાળશ્રાવક આને દરિદ્ર જાણીને પોતાને ઘેર લઈ ગયો, ત્યાં તેની સારી રીતે ભક્તિ કરી, અને હમ્મેશાં એ પ્રમાણે તેનો નિર્વાહ કરવા લાગ્યો. વળી તે કહેવા લાગ્યો કે, "મ્હોટાની સંગતિથી કોણ

ગુણી અને પૂજ્ય ન થાય? કારણ કે, ગુણી-ની પાસે રહેવાથી ગુણહીન પણ પૂજાય છે. નિર્મળ આંખમાં કાજળ આંજે છે, ત્યારે સાથેની કાણી આંખને પણ તે મળે છે. (તેમાં પણ કાજળ આંજે છે.) વળી ગુણીપુરૂષ ગુણીના સંસર્ગથી જ ગુણી થાય છે; પણ નિ-ર્ગુણીના સંસર્ગથી દોષયુક્ત થાય છે. જેમકે, નદીઓ વહે છે, તેનું જળ સ્વાદિષ્ટ હોય છે; પણ જ્યારે તે સમુદ્રને મળે છે, ત્યારે તેનું જળ નહિ પીવાયોગ્ય થાય છે. વળી મ્હોટા પુરૂષનો સંસર્ગ કોની ઉન્નતિનું કારણ નથી થતો? જેમ કે શેરીનાં પાણી ગંગા નદીમાં પડે છે, ત્યારે તે દેવતાને પણ વંદનીય થાય છે."

એકદા તે સોમદત્ત બ્રાહ્મણે પોતાનું મૃત્યુ આવ્યું જાણીને ગુણપાળ શ્રેષ્ઠીને બોલાવીને કહ્યું. " હે શ્રેષ્ઠી ! આપની સહાય્યથી મેં કિંચિત્ પણ દુઃખ જાણ્યું નથી." વળી તેણે

કહ્યુ. "આ મ્હારી પુત્રી સૌમ્યા છે, તેણીને શ્રાવક અને બ્રાહ્મણવિના બીજાને આપશો નહીં." એમ કહીને તેણે તેણીને તેના હાથમાં સોંપી ને પોતે સંલેખના (અનશન) કરીને મૃત્યુ પામીને સ્વર્ગે ગયો. કહ્યુ છે કે:—વિદ્યા, તપ, ધન, શૌર્ય, કુલીનપણું, આરોગ્ય, રાજ્ય, સ્વર્ગ અને મોક્ષ, એ સર્વ વાનાં ધર્મથી મળે છે.

હવે ગુણપાળશેઠ સૌમ્યાનુ પોતાની પુત્રીની પેઠે પરિપાલન કરે છે. તેજ નગરને વિષે એક મહાધુર્ત્ત એવો રુદ્રદત્ત નામે બ્રાહ્મણ વસતો હતો, તે રોજ દ્યૂતક્રીડા કરતો હતો. એકદા સૌમ્યા રસ્તેથી જતી હતી, તેણીને તે જુગારી એવા રુદ્રદત્તે દીઠી; એટલે તેણે બીજા મોબતીઓને પૂછ્યુ. "આ કોની પુત્રી છે?" ત્યારે તેઓએ કહ્યું. "એ સોમદત્ત બ્રાહ્મણની પુત્રી છે, તે સોમદત્તે મરણસમયે તેણીને ગુણપાળશ્રેષ્ઠીને સોંપી છે; તેથી એ શેઠ તે કુમારિકાનુ પોતાની પુત્રીની પેઠે પરિપાલન

કરે છે.” તેમનો આવો ઉત્તર સાંભળીને રુદ્રદત્તે કહ્યું. “એ સૌમ્યાને હું પરણીશ.” એટલે તેના જુગારી સોબતીઓએ કહ્યું. “અરે મૂર્ખ! તું જાણ્યા વિના બોલે છે, ઘણા દિક્ષીત એવા પણ બ્રાહ્મણોએ તે કુમારિકાને માગી; પરંતુ એ ગુણપાળશ્રેષ્ઠી એણીને જૈન વિના અન્યપતિ વેરે આપવાની ના કહે છે, તો તું તો સર્વ ક્રિયામાં ભ્રષ્ટ છે, તેથી તને તો હશેજ કેવી રીતે?” તેઓનું આવું વચન સાંભળીને તે રુદ્રદત્ત બહુ અભિમાન કરીને બોલ્યો. “અરે! તમે મ્હારી બુદ્ધિનું પરાક્રમ તો જુઓ! મ્હારે અવશ્યમેવ તેણીને પરણવું છે.” એવી પ્રતિજ્ઞા કરીને તે દેશાંતર ગયો, ત્યાં કોઈ મુનિની પાસે જઈ માયાકપટ કરી બ્રહ્મચારી થયો. દેવવંદન પ્રમુખ ક્રિયા શિખી શ્રાવકરૂપ ધરી પાછો આવીને તે ગુણપાળના દહેરામાં રહ્યો.

પછી ગુણપાળશ્રેષ્ઠી તેનું આગમન જા-

ણીને ત્યાં ગયો, અને ઇચ્છાકારેણ કહીને તેની સમીપે બેઠો. બ્રહ્મચારીએ "દર્શન શુદ્ધિ થાઓ." એવો આશીર્વાદ દીધો. પછી શ્રેષ્ઠીએ પૂછયું. "અહો બ્રહ્મચારી! આપ ક્યાં રહો છો? અને ક્યાંથી આવો છો?" એ આદિ પ્રશ્નો પૂછયા. તે ઉપરથી તેણે કહ્યું. "હે શ્રેષ્ઠી! મુનિની કૂળ-જાતિ આદિ ન પૂછવુ, છતાં પૂછવું તો ભાવ, આચાર, સમાધિ, વિગેરે પૃછવું; કારણ કે, જૈનમાર્ગમાં કદાપિ પણ કૂળ, જાતિ, હીન એવા સાધુઓ જોયા છે"

પછી બ્રહ્મચારીએ કહ્યું. "હું આઠ ઉપવાસ કરીને આવ્યો છું, અને જિનચંદ્ર ભટ્ટારકનો શિષ્ય છું. પૂર્વ દેશોમાં આવેલા તિર્થંકરોના કલ્યાણકના સ્થાનકોને વંદન કરી આવીને હવે શાંતિ, કુંથુ, અને અરનાથ તિર્થંકરોને વંદન કરવાને હું અહીં આવ્યો છું." આ સઘળું સાંભળીને શ્રેષ્ઠીએ કહ્યુ. "આપને ધન્ય છે કે આપ દિવસો ધર્મધ્યાનમાં નિ-

ગમન કરો છો; કારણ કે, જે મનુષ્યોના દિવસો દેવની પૂજામાં, દયા પાળવામાં, સત્ય ભાષણ કરવામાં, સત્પુરુષોની સંગતિમાં, દાન દેવામાં, અને આઠ મદનો પરિહાર કરવામાં જાય છે, તેમનો જન્મ સ્તુતિપાત્ર છે. તેના જીવિતને ધન્ય છે, અને એવા જનો આ પૃથ્વિના ભૂષણરૂપ છે."

વળી પણ ગુણપાળે તેને પ્રશ્ન પૂછવા માંડ્યા. "અહો બ્રહ્મચારી! આપની જન્મભૂમિ ક્યાં છે?" ત્યારે તે કહેવા લાગ્યો. "આજ નગરમાં સોમશર્મા નામે બ્રાહ્મણનો હું રુદ્રદત્ત નામે પુત્ર છું, હું મ્હારા માતા પિતાની મરણાવસ્થા દેખી શોકમાં ખિન્ન થઈ તિર્થયાત્રા કરવા ગયો હતો, ત્યાં વારાણશી નગરીમાં જિનચંદ્ર ભટ્ટારકે મને પ્રતિબોધ પમાડીને બ્રહ્મચારી કર્યો. ગોત્રનું શું પ્રયોજન છે? કે દેશનું પણ શું પ્રયોજન છે? આ અસાર સંસારમાં કંઇપણ વસ્તુ નિત્ય નથી, આ જીવ

કેટલીકવાર રાજા થયો છે, અને કેટલીકવાર કીડારૂપે પણ ઉત્પન્ન થયો છે. આ સંસારને વિષે સુખ દુઃખ એકે સરખું નથી, માટે આ અસ્થિર જગતને વિષે હર્ષે કરીને કે શોકે કરીને શું? માટે મ્હારે ધર્મ એજ શરણ છે કે જે ધર્મથી સર્વ સિદ્ધિ પ્રાપ્ત થાય છે."

તે ઉપરથી શ્રેષ્ઠી તેની બહુ પ્રશંસા કરીને કહેવા લાગ્યો:—"હે બ્રહ્મચારી! તમે અવધિ સહિત (મુદતવાળું) બ્રહ્મચર્ય ગ્રહણ કર્યું છે કે અવધિરહિત (મુદત વિનાનું-જાવજજીવ સુધીનું)?" ત્યારે તેણે કહ્યું. "અવધિસહિત. પરંતુ મને સ્ત્રી ઉપર વાંછા નથી, કારણ કે કાળકૂટ જેવું વિષ શંભૂના કંઠમાં હતું તે તેને કંઈ કરી શક્યું નહીં, પણ તેજ શંભૂ સ્ત્રીથી હારેલા છે; માટે જે સ્ત્રી છે તેતો વિષમ વિષ જ છે." શ્રેષ્ઠીએ કહ્યું. "અહો સ્વામિ! મ્હારે એક પુત્રી છે તેણીને આપ ગ્રહણ કરો. શ્રાવક જાણીને તમને આપવાની મ્હારી ઇચ્છા છે."

એ સાંભળીને તેણે કહ્યું. "વિવાહ કરવાથકી તો ઉલટું મ્હારે સંસારમાં પડવું પડે, માટે મ્હારે વિવાહનું પ્રયોજન નથી; વળી સ્ત્રીનો સંગ કરવાથી તો મ્હારાં અભ્યાસ કરેલાં શાસ્ત્રાદિ પણ વિસરી જવાય. કારણ કે વશીકરણ, મંત્ર, તંત્ર, યંત્ર, અનેક પ્રકારના છે, પણ સ્ત્રી સેવ્યાથી તે સર્વ વ્યર્થ થાય છે." તેણે આમ કહ્યાં છતાં શ્રેષ્ઠીએ તો બહુ આગ્રહ કરી તેનો પુત્રી સાથે વિવાહ કર્યો.

વિવાહને બીજે દિવસે રુદ્રદત્ત હાથે કંકણદોરાસહિત પેલા જુગારીઓ પાસે ગયો, ત્યાં જઇને તેણે કહ્યું. " મેં પ્રતિજ્ઞા કરી હતી તે પૂર્ણ કરી છે." એ સાંભળીને જુગારીઓએ તેની પ્રશંસા કરી. હવે રુદ્રદત્તની સાસુ કુટ્ટિની વસુમિત્રા નામે છે, તેણીની પુત્રી જે કામલતા રુદ્રદત્તની સ્ત્રી થાય છે તે વેશ્યા છે. તેણીને ઘેર રુદ્રદત્ત ગયો અને ત્યાં જઇને રહ્યો."

રુદ્રદત્તનું આવું આચરણ જાણીને સૌમ્યા

તે વિલક્ષ બની ગઈ, અને શ્રેષ્ઠીની પાસેજ ઇને કહેવા લાગી. "અહો! આ મ્હારાં કર્મનોજ સ્વભાવ છે, જેવાં જેવાં કર્મ ઉપાર્જ્યાં હોય છે તે ક્યાંય પણ જતાં નથી, ભાવી હોય છે તેજ થાય છે, ગમે તેવાં પ્રયત્ન કરતાં છતાં પણ તે અન્યથા થતું નથી, સર્વ વસ્તુનો સ્વભાવજ આવો છે, માટે વિચક્ષણ મનુષ્યે જરાપણ ખેદ કરવો નહીં જોઇએ." સૌમ્યાનુ આવું બોલવું સાંભળીને શ્રેષ્ઠીએ કહ્યું. "હે પુત્રી! કળિયુગનો આ સ્વભાવ છે. કારણ કે, "જૂઠું બોલવામાં ચતુરાઈ, ચોરી કરવામાં ચિત્ત, સજ્જનોને અપમાન, વિજય મેળવવામાં કુમતિ, ધર્મમાં અને સાધુ સંતમાં પણ ઠગાઈ, મોઢે મીઠું બોલવુ અને પછાડી વિરુદ્ધ વર્તવું, એ બધું કલિયુગનું માહાત્મ્ય છે." વળી આ કલિયુગને વિષે સત્યવાન્ નરો દુર્લભ છે, દેશો પ્રલય પામ્યા છે, રાજાઓ પણ ઘણો કર પ્રમુખ લે છે ને લોભી બની

ગયા છે, ચોર લોકોની સંખ્યા વધી ગઈ છે, સાધુ પુરુષોની ક્ષીણતા થઈ છે, અને પિતા પોતાના પુત્રઉપર પણ વિશ્વાસ કરતો નથી; આવો કષ્ટદાયક કલિયુગ પ્રવર્તે છે. વળી શશિને વિષે કલંક છે, કમળને વિષે કાંટા છે, સમુદ્રનું જળ ખારૂં છે, પંડિત પુરુષો નિર્ધન હોય છે, સ્નેહીનો વિયોગ થાય છે, સ્વરૂપવાન્ પુરુષો ભાગ્યરહિત હોય છે, અને લક્ષ્મીવાન્ કૃપણ હોય છે; આ પ્રમાણે સર્વ સારી વસ્તુમાં દૂષણ છે. માટે (આ) કાળ રત્ન દોષીજ દેખાય છે. વળી મહાન્ પુરુષોને પણ ઉત્તમકાર્ય કરવા જતાં બહુ વિઘ્નો નડે છે, ત્યારે પાપકર્મ કરતાં નડે તેમાં તો વાતજ શી કરવી ?"

તેવારે સૌમ્યાએ કહ્યું. "હે તાત ! મ્હારા મનને વિષે તો કાંઈ નથી, જુગારી માણસોનો તો એવો સ્વભાવજ હોય છે. કહ્યું છે કે:— ચોર પુરુષ કદી સત્ય બોલે નહીં, દાસીપતિ

ને વિષે પવિત્રતા હોય નહીં, મદિરાપાન કરનારમાં લજ્જા હોય નહીં, અને જુગારીમાં તો એ ત્રણે વસ્તુ હોય નહીં." વળી ગુણવાન્ હોય કે કૂળવાન્ હોય, પણ એ જો ખળ (જુઆરી) હોયતો તેનો વિશ્વાસ કરવો નહી; કેમકે, મલયચંદનથી પણ ઉત્પન્ન થએલો અગ્નિ બાળે છેજ."

સૌમ્યાનાં આવાં વચન સાંભળીને શ્રેષ્ઠી એ કહ્યું:—"હે પુત્રી! આ સર્વ મેં અજ્ઞાનતા ને લીધે કર્યું છે, અને એ ત્હારે સહન કરવું પડશે." એમ કહીને તેણીને બહુ બહુ દ્રવ્ય આપીને કહ્યું. "હે પુત્રી! આ દ્રવ્યથી તું દાન પૂજાદિક કરજે, જેથી તું ઉત્તમગતિ પામીશ. કહ્યું છે કે:—દાન થકી ગૌરવ પ્રાપ્ત થાય છે, પણ દ્રવ્યનો સંગ્રહ કરવાથી નહી. જેમ કે મેઘ જળ વરસાવે છે તો તેની સ્થિતિ ઉંચી છે, અને સમુદ્ર જળ સંઘરી રાખે છે તો તેની સ્થિતિ નિચી છે. મંસારમાં પણ

ગુરુતા કામની નથી, ગુણજ કામનો છે. ઘડો ઘણો મ્હોટો છે, પણ પાણી તો હાથથીજ પીવાય છે. વળી લક્ષ્મીનું ફળ દાન છે, જ્ઞાનનું ફળ સમતા છે, હાથનું ફળ દેવની પૂજા છે, જીવિતનું ફળ પરપીડા હરવી તે છે, વાણીનું ફળ સત્યભાષણ છે, સંસારનું ફળ સુખ છે, મ્હોટાઇનું ફળ ઉત્તમ લક્ષણ છે, ભવ્યનું ફળ શુભ ભાવના છે, અને એવી જે શુભ ભાવના તેનું ફળ મોક્ષ છે."

આ સાંભળીને સૌમ્યાએ પેલા દ્રવ્યથી જિનમંદિર કરાવ્યું, તેમાં પ્રતિષ્ઠા કરાવી. પ્રતિષ્ઠાને ચોથે દિવસે મહાભક્તિથી શ્રી સંઘનું વાત્સલ્ય અને સન્માન કર્યું. બીજા પણ નગરવાસી લોકોને ભોજન કરાવ્યું. કુટ્ટિની વસુમિત્રા, તેણીની પુત્રી કામલતા, અને પેલા રુદ્રદત્તને પણ તેણીએ ભોજન નિમિત્તે તેડ્યાં. તેમને પણ યથાશક્તિ પ્રણિપતિ કરી સન્માન્યાં, કારણ કે, સાધુ પુરુષો તો નિર્ગુણીજનો ઉપર

પણ દયા કરે છે. જેમ કે ચદ્રમા છે તે પોતાની જ્યોતિને ચાંડાળના ઘરમાં પણ મોકલે છે. નીચનુ ઘર પણ ટાળતો નથી.

હવે વસુમિત્રા અને કામલતા પોતાને ઘેર જઇને મસ્તક ધૂણાવી ચિંતવવા લાગ્યાં. "અહો ! આવી સ્વરૂપવતી જે સોમ્યા છે, તેણીનો રુદ્રદત્તે શા માટે ત્યાગ કર્યો ? અને જો એ તેણીનો ત્યાગ નહી કરે તો આપણને સુખ કેમ મળશે ? માટે કોઈ પ્રકારે એ સૌમ્યાનો જીવ લેવો." એમ ધારીને વસુમિત્રાએ એક ઘડામા મહા ભયંકર સર્પ મૂકીને ઉપર પુષ્પોસહિત એ ઘડો સૌમ્યાના હાથમાં આપીને કહ્યું. "હે પુત્રી ! એ પુષ્પથી ભગવત ની પૂજા કર." એટલે સૌમ્યાએ દેવપૂજા કરી. તેના પુણ્યના માહાત્મ્યથી સર્પ પણ પુષ્પની માળા થઈ ગયો ! એ આશ્ચર્ય જોઇને કુટ્ટિની તો વિસ્મય પામી ગઈ. પછી એ ત્રણ્યે જણે તે સોમ્યાને આભૂપણ, વ

થી સન્માની, તેમજ આશિર્વાદ દીધો. પછી તેજ પુષ્પની માળા સૌમ્યાએ કામલતાના કંઠમાં નાંખી, તો તે માળાનો સપ થઈ ગયો અને તેણીને (કામલતાને) ડશ્યો. એટલે મૂર્છા આવી તેથી તે ભૂમિઉપર પડી ગઈ.

પછી કુટ્ટિનીએ પોકાર કરી મૂક્યો. તે માળા (સર્પ) ઘડામાં નાંખી રાજા પાસે લઈ ગઈ, અને કહેવા લાગી કે, " મ્હારી પુત્રી કામલતાને ગુણપાળશ્રેષ્ઠીની પુત્રી સૌમ્યાએ સર્પ કરડાવ્યો. " રાજાએ સૌમ્યાને તેડાવીને પૂછ્યું. " તેં કામલતાને વિના કારણે કેમ સર્પ કરડાવ્યો ? " સૌમ્યાએ કહ્યું. " હે રાજન્ ! મેં એણીને નથી મારી. હું તો જૈનધર્મી છું અને જૈનધર્મ તો દયાયુક્ત છે, તેમાં કહે છે કે, જે જીવહત્યા કરે તે નરકે જાય, અને જે જીવનું રક્ષણ કરે તેને સ્વર્ગાદિ સુખ મળે; માટે સુખની ઇચ્છાવાળા પ્રાણીએ જીવહિંસા ન કરવી. " એમ કહીને સૌમ્યાએ પૂર્વના

સર્વ વૃત્તાંત રાજાને કહી સંભળાવ્યો. ત્યારપછી કુટ્ટિનીએ ઘડામાંથી સર્પ કાઢીને સર્વેને બતાવ્યો અને પાછો તેમાં મૂકયો. સૌમ્યાએ ઘડામાં હાથ ઘાલ્યો તો તેમાં પુષ્પની માળા હતી તે તેણે બહાર કાઢી સર્વેને બતાવી. વળી કુટ્ટિનીએ લીધી તો સર્પ થઈ ગયો. એમ બહુવાર કરી બતાવ્યું, તેથી લોકો વિસ્મય પામ્યા. પછી કુટ્ટિનીએ કહ્યું, " જો સૌમ્યા, મ્હારી પુત્રીને જીવતી કરે તો હું તેણીને વિશુદ્ધ માનુ, નહિ તો નહીં."

એટલે સૌમ્યાએ ભગવંતનુ ધ્યાન ધરી, સ્તુતિ કરી, પોતાનો હાથ કામલતાને શરીરે સ્પર્શાવ્યો કે તુરતજ તે વિષરહિત થઈ ગઈ અને બેઠી થઈ. કહ્યું છે કે:—જિનેશ્વરની સ્તુતિ કરવાથી વિઘ્નો નાશ પામે છે, અને શાકિની, ભૂત, સર્પ, વિષ, એ પણ ટળી જાય છે. કામલતાને જોઇને તેણીને અભયદાન દઈ રાજાએ કુટ્ટિનીને પૂછ્યું, "આ સઘળું શાથી થયું?

તે કહે." તેણીએ કહ્યું. "હે દેવ! આ સર્વ મ્હારાં કામ છે, એમાં સૌમ્યાનો કાંઈ પણ અપરાધ નથી; એતો નિર્દોષ છે." એમ કહીને પૂર્વનો સર્વ વૃત્તાંત રાજા પાસે કહી બતાવ્યો.

ધર્મનો આવો પ્રભાવ દેખીને માણસો અને દેવો સામ્યાને પૂજવા લાગ્યા, દેવતાઓએ (પુષ્પવૃષ્ટિ, દેવદુંદુભિ, ઈત્યાદિ) પાંચ આશ્ચર્ય કર્યાં. વળી લોકો કહેવા લાગ્યા કે, "ધર્મને પ્રભાવે શું શું નથી થતું? ધર્મને પ્રભાવે શરીર નિર્મળ થાય છે, કિર્તિ વધે છે, પ્રતાપ મળે છે, સૂર્યની પેઠે બ્રહ્માંડ શોભાવે છે, કર્મ ક્ષીણ થાય છે, આપત્તિ નાશ પામે છે, સંપત્તિનો ઝટ ઉદય થાય છે, ધૈર્ય આવે છે, અને સર્વ કાર્યની સિદ્ધિ પણ ધર્મથી થાય છે."

આ ઉપરથી રાજાએ, ગુણપાળ શ્રેષ્ઠીએ, અને બીજા ઘણા માણસોએ શ્રી જિનચંદ્ર ભટ્ટારકની પાસે દીક્ષા લીધી. કેટલાક અન્ય ધર્મી હતા તે શ્રાવક થયા; કેટલાએક ભદ્રક

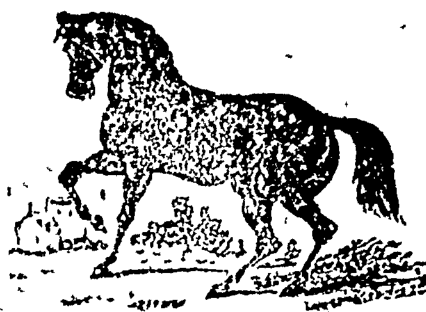
પરિણામી થયા; રાજાની રાણી ભોગવતી, શ્રેષ્ઠીપત્ની ગુણવતી, સૌમ્યા, અને બીજી ઘણી સ્ત્રીઓએ પણ શ્રીમતી સાધ્વીની પાસે દીક્ષા ગ્રહણ કરી; રુદ્રદત્ત, વસુમિત્રા, અને કામલતાએ પણ બારવ્રત આદર્યાં.

(ચંદનશ્રી અર્હદ્દાસ શ્રેષ્ઠીને કહે છે) — હે પતિ ! આ સર્વ મેં મ્હારી નજરે જોયું છે, તેથી હવે મને દ્રઢતર સમકિત થયું છે. " શ્રેષ્ઠી અર્હદ્દાસે પણ કહ્યું. " ખરૂં છે પ્રિયે ! એ સર્વ સત્ય છે. " તેની બીજી સ્ત્રીઓએ પણ એ વાતની હા કહી; પરંતુ કુંદલતા બોલી. " એ સર્વ અસત્ય છે. હું તે કંઈ માનતી નથી. "

આ સઘળો વૃત્તાંત રાજા, મંત્રી, અને ચોર સાભળે છે, તેથી તેઓ પોત પોતાના મનમાં વિચારવા લાગ્યા. " અહો ! આ અધમ એવી કુંદલતા, ચંદનશ્રીએ પ્રત્યક્ષ જોએલી વાતને પણ કેમ અસત્ય કહે છે ? "

તેથી રાજાએ પોતાના મનમાં વિચાર્યું કે, "પ્રભાતે એણીની વાત છે ! એણીને ગધેડાઉપર બેસારીને ગામ બહાર કાઢી મૂકીશ." ચોર પણ વિચારવા લાગ્યો કે, "એતો નિંદક પ્રાણીઓનો એવો સ્વભાવજ હોય છે. કહ્યું છે કે:- જે પ્રાણી સજજન પુરુષોમાં દોષ ન છતાં પણ દોષનું આરોપણ કરે અને તેમના ખરા ગુણ હોય તે ન કહે તે પાપનો ભોગી થાય છે, અને તે નિશ્ચે નિંદક કહેવાય છે. બીજાના યશ-પ્રતિષ્ઠાનો લોપ કરવો, એ પ્રાણ-વધ કરવા કરતાં વધારે ખરાબ દુઃખદાયી છે."

ઇતિ ત્રીજી સોમ્યા અને વસુમિત્રાની કથા.

હવે અર્હદ્દાસ શ્રેષ્ઠી પોતાની ત્રીજી સ્ત્રી વિષ્ણુશ્રીને પૂછે છે. "હે પ્રિયે તને સમકિત કેવી રીતે પ્રાપ્ત થયું ? તેની કથા કહે." તે ઉપરથી વિષ્ણુશ્રી કહે છે:—

સોમશર્મા મંત્રી

"ભરતક્ષેત્રને વિષે કચ્છદેશમાં આવેલા કૌશાંબીપુર નામના નગરમધ્યે અજિતજય નામે રાજા હતો, તેને સુપ્રભા નામે રાણી હતી. રાજાને સોમશર્મા નામે મંત્રી હતો, તે મંત્રીને સોમશ્રી નામે સ્ત્રી હતી. તે મંત્રી સર્વદા કુપાત્રદાનને વિષે રક્ત હતો.

હવે તે નગરમાં સમાધિગુપ્ત નામે આચાર્ય આવ્યા, તે ત્યાં નગરની બહારના ઉદ્યાનમાં એક માસના ઉપવાસનુ પચ્ચખ્ખાણ લઇને રહ્યા. તેમના આગમન માત્રથી જ તે વન પ્રફુલ્લિત બની ગયું. સૂકાં એવાં અશોક, કદંબ, આંબા, બકુલ અને ખજૂરી પ્રમુખ વૃક્ષોને પલ્લવ, પુષ્પ અને ફળ આવ્યાં; તેમજ તે વ-

ક્ષો શાખા પ્રશાખાથી શોભિત બન્યાં. તથા સૂકાઈ ગએલી વાવ્ય વિગેરે જળસ્થાન પણ જળથી પરિપૂર્ણ થઈ ગયાં. હંસ, મોર, અને કોયલ, વિગેરે પક્ષીઓ ક્રીડા કરતા કરતા મધુર સ્વર કાઢવા લાગ્યા. વળી જાઈ, ચંપક, કલ્પવૃક્ષ, મચકુંદ, કેતકી, માલતી, મરવો, અને કમળ, આદિના છોડવાઓ પણ પ્રફુલ્લિત થયા. તેના વાસથી આકર્ષાઇને ભમરાઓ ત્યાં આવીને સુગંધ લઈ સુલલિત ગુંજારવ કરવા લાગ્યા અને બીજા અનેક જીવો પણ ત્યાં બહુ ગાન કરતા વિહાર કરી રહ્યા.

હવે જે સાધુ ત્યાં આવ્યા છે, તેમના વિષે કહે છે કે, તેમને દેહ ઉપર નિર્મમત્વ છે, તેઓ ગુરુ ઉપર વિનયવાન્ છે, નિત્ય શ્રુતના અભ્યાસી છે, ઉજ્વળ ચારિત્રવાળા છે, મહા શાંતિવાળાછે, સંસાર ઉપર [1]નિર્વેદયુક્તછે, બાહ્ય અને આભ્યંતર એ બંને પ્રકારના પરિગ્રહના

---

1 વૈરાગ્ય-ઉદાસીનતા.

ત્યાગી છે, અને સાધુના ધર્મને જાણવાવાળા છે; તેમજ સંયમમાર્ગમાં સાવધાન થઈ રહેલા છે. આ બતાવ્યાં તે (સાધુનાં) લક્ષણો સંસારને છેદવાવાળાં છે. કહ્યું છે કેઃ—ક્ષેત્ર, વાસ્તુ, ધન, ધાન્ય, દ્વિપદ, ચતુષ્પદ, વાહન, શય્યા, આસન, અને [1]કુપ્યનાં ભાંડ, એ દશ પ્રકારનો બાહ્ય પરિગ્રહ તથા મિથ્યાત્વ, સ્ત્રીવેદ, પુરુષવેદ, નપુંસકવેદ, હાસ્ય, રતિ, અરતિ, ભય, શોક, દુગછા, ક્રોધ, માન, માયા અને લોભ. એ ચૌદ પ્રકારનો આભ્યંતર પરિગ્રહ એ બે પ્રકારના પરિગ્રહથી રહિત હોય.

આવા ગુણવંત સમાધિગુપ્ત ભટ્ટારક (આચાર્ય)ને ભિક્ષાર્થે આવેલા દેખીને હળુકર્મી, શ્રદ્ધાદિ સાત ગુણે યુક્ત, એવા તે સોમશર્મા મંત્રીશ્વરે પ્રતિલાભ્યા. કહ્યું છે કે.—જેને વિષે શ્રદ્ધા, સંતોષ, ભક્તિ, જ્ઞાન, નિર્લોભ, ક્ષમા અને સત્ય એ સાત ગુણો હોય છે, એવો દા-

---

૧ ધાતુનાં.

તાર પ્રશંસાને પાત્ર છે. વળી સાધુયોગ્ય પાત્ર-ભાજન અને ઉચ્ચસ્થાનક-આસન આપવું, ચરણામૃત લેવું, પૂજન, પ્રણામ, મનોશુદ્ધિ, વચનશુદ્ધિ, કાયશુદ્ધિ અને [1]એષણાશુદ્ધિ, એ નવ ભેદે પુણ્ય થાય છે.

મુનિને જોઇને મંત્રી કહેવા લાગ્યો:-"અહો ! ધન્ય છે મને, કે આજે મેં સાક્ષાત્ તીર્થંકર જોયા. કહ્યું છે કે:—હવે કલિયુગમાં ત્રણ જગત્ના રક્ષણહાર સમર્થ એવા કોઈ કેવળી તો રહ્યા નથી, પરંતુ કેવળી ભગવાનનાં પરમ વચન-આગમ-સિદ્ધાંત તો ભરતક્ષેત્રમાં (હાલ પણ) વિદ્યમાન છે, જે ત્રણ જગત્ના સ્વરૂપનો પ્રકાશ કરે છે, અર્થાત્ જગત્માં રહેલા નિખિલ પદાર્થોનું નિરૂપણ કરે છે; તેમજ સમ્યગ્દર્શન, જ્ઞાન અને ચારિત્રરૂપ ત્રણ ઉત્તમ રત્નને ધારણ કરનારા (યાવત્ શાસનની

૧ નિર્દોષ-દોષ વગરનો આહાર પ્રમુખ સાધુને મળે તેવી કાળજી.

પ્રભાવના કરનારા) મુનિવરો પણ અહીં વર્તે છે. તે આગમવાણીનું યથાર્થ આલંબન લેવું એ એની પૂજા જ છે અને જિતવચનની યથાર્થ સેવા, પૂજા, આદર, કરવાથી સાક્ષાત્ જિન જ પૂજ્યા જાણવા.

હવે મંત્રીએ મુનિને દાન દીધું, તેથી તેના ઘરમાં દેવતાઓએ પાંચ પ્રકારનાં આશ્ચર્ય પ્રગટ કર્યાં. દાનનુ આવું ફળ જોઇને મંત્રી પણ મનને વિષે ચિંતવવા લાગ્યો. "અહો ! વૈષ્ણવ ધર્મને વિષે મેં બહુ પ્રકારે ધર્મ-દાન કર્યાં, પણ કાંઈ આશ્ચર્ય દીઠું નહીં. અગ્નિ હોતૃને, કથા સાંભળવામાં આવેલાને, અભ્યાસીઓને, ધર્મ કહેનારાઓને, તપસ્વીઓને, ત્રિદંડીઓને, અને યોગીંદ્રોને અનેક પ્રકારે દાન દીધેલાં છે; તેમજ સુવર્ણદાન, તલદાન, ગજદાન, રથદાન, દાસીદાન, પૃથ્વિદાન, ગૃહ-દાન, કન્યાદાન, અને કપિલાધેનુદાન, એ નવ પ્રકારનાં મહાદાન પણ મેં દીધાં; પરંતુ કોઈ પ્રકારનુ આશ્ચર્ય મેં દીઠું નહીં."

આમ નિશ્ચય કરીને મંત્રીએ આચાર્યને પૂછ્યું. "હે ભગવાન્! મેં ઘણાં દાન દીધાં, પરંતુ દાનફળનો અતિશય ક્યાંયપણ દેખ્યો નહીં તેનું કારણ શું?" મુનિએ ઉત્તર આપ્યો. "હે સચિવ! તેઓ કુપાત્ર છે, આર્ત્તધ્યાન-રૌદ્રધ્યાનવાળા છે, માટે તેમને દાન દેવાથી કંઈ ફળ થાય નહીં; પરંતુ જે અતિથિ આત્માને એટલે પોતાને તેમજ પોતાના આશ્રિત સેવકને તારે, તેનેજ દાન દેવું. કહ્યું છે કે:—જે પાપ-દોષરહિતં નિષ્પાપ-નિર્દોષ માર્ગે પોતે પ્રવર્તે, તેમજ બીજા ભવ્યજનોને તેવાજ માર્ગમાં પ્રવર્તાવે, પોતે સર્વ વસ્તુને વિષે નિસ્પૃહિ હોય, તેનેજ આત્મહિત વિચારનાર માણસે સેવવા. કારણ કે તેવાજ પોતે તરે છે અને બીજાને તારવાને સમર્થ છે. વળી કહ્યું છે કે:—સ્વર્ગ અથવા મોક્ષપદ પામવાની કામનાવાળા જનોએ શીલ-સદાચારવંત સજ્જન સંત સાધુજનો પ્રત્યે પ્રણામ કરીને (વિવેકસહિત) દાન દેવું, જેનાથી બંધ-મોક્ષ પ્રગટ સમજાય

એવું તત્ત્વજ્ઞાન મેળવવું, અને જેના રાગ દ્વેષાદિક સઘળા દોષો સમૂળગા ક્ષીણ થયેલા હોય એવાજ દેવને સેવવા. ઉક્ત, દાન, જ્ઞાન અને સેવાભક્તિ, આત્માની ઉન્નતિ સહેજે સાધી આપે છે; પરંતુ વિવેકવગર કરેલાં તેજ જીવને ક્લેશકારી થાય છે. માટે દાનાદિકમાં વિવેક-વિચારની ખાસ જરૂર છે. વળી ઉત્તમ મધ્યમ અને જઘન્ય, એ ત્રણે પાત્રોને ઔષધદાન, અભયદાન, આહારદાન અને શાસ્ત્રદાન, ઇત્યાદિ દાન યથાયોગ્ય રીતે દેવાં. કહ્યું છે કે:— સાધુ એ ઉત્તમ પાત્ર છે, શ્રાવક એ મધ્યમ પાત્ર છે, અને બીજા સમ્યક્દ્રષ્ટિ જીવો છે તેને જઘન્ય પાત્ર જાણવા. વળી કહ્યું છે કે:—અભયદાન દેવાથી આવતે ભવે નિર્ભયપણુ મળે છે, આહારનુ દાન દેવાથી ભોગ મળે છે, ઔષધદાનથી નિરોગી શરીર મળે છે, અને શાસ્ત્રદાન દેવાથી કેવળીપણું મળે છે. પણ કુપાત્રને દાન દેવાથી તો મનુષ્ય પોતાના આત્માનો અને પરનો પણ વિનાશ કરે

છે. અગ્નિમાં હોમેલી વસ્તુની પેઠે અપાત્રને દીધેલું દાન વ્યર્થ જાય છે. જેવી રીતે ખારવાળા ક્ષેત્રને વિષે વાવેલાં બીજને ફળ થતાં નથી, તેવી રીતે અપાત્રને દીધેલું દાન પણ નિષ્ફળ સમજવું. જેવી રીતે એકજ વાવ્યનું પાણી હોય, પણ તે શેલડીને પાવાથી મીઠો રસ આપે અને લીંબડાને પાવાથી કડવો રસ આપે; તેવીજ રીતે પાત્ર કુપાત્રને આપેલા દાનનું સમજવું. પાત્રે પાત્રે મ્હોટો અંતર હોય છે. કહ્યું છે કે:—જુઓ ! સ્વાતિ નક્ષત્રમાં પડેલું જળ તો એકજ છે, પણ તે સર્પના મુખમાં પડે તો વિષ થાય છે, અને છીપમાં પડે તો મોતી થાય છે. એ પ્રમાણે પાત્ર કુપાત્રનો અંતર સમજવો. ”

વળી મંત્રીએ પૂછ્યું:—“ હે ભગવન્ ! જેવી રીતે મને મુનિદાનથી અતિશય ફળ સંપ્રાપ્ત થયું, તેવી રીતે બીજા કોઇને થયું હોય એવું આપે દીઠું કે સાંભળ્યું છે ? ” ગુરુએ

ઉતર આપ્યો.—" દક્ષિણ દિશામાં બેન્નાતટપુર નામે નગર છે, ત્યાંનો રાજા સોમપ્રભ છે અને રાણી સોમપ્રભા છે. તે રાજા બ્રાહ્મણોનો ભક્ત છે. 'બ્રાહ્મણો વિના બીજા કોઈ તારનારા નથી.' એમ તે માનતો. કહ્યું છે કેઃ—ગાય, વિપ્ર, દેવતા, સતી, સત્યવાદી, અલુબ્ધ અને દાતાર, એ સાતથી આ પૃથ્વિ ધારણ થએલી છે.

એકદા તે રાજા ચિંતવવા લાગ્યો—"અહો ! મેં બહુ દ્રવ્ય ઉપાર્જન કર્યું છે, તો તે દ્રવ્યનો દાનાદિ ઉપયોગ કરવો જોઇએ; નહિં તો તેનો નાશ થશે. કહ્યું છે કેઃ—દાન, ભોગ અને નાશ, એ ત્રણ દ્રવ્યની ગતિ છે; માટે જો દાન ન દે, કે પોતે ન ભોગવે, તો તે દ્રવ્યની ત્રીજી ગતિ અર્થાત્ નાશ થાય છે." એમ વિચાર કરીને તેણે બહુસુવર્ણ નામે યજ્ઞ કરવા માંડયો. તે યજ્ઞના આરંભમાં, વચમાં, અને છેવટે, બ્રાહ્મણોને બહુ દ્રવ્ય દેવા લાગ્યો.

હવે યજ્ઞશાળાની સમીપ ભોગોપભોગના

નિયમવાળા; સંયમાદિ ગુણોએ યુક્ત, અર્થાત્, યમ નિયમ પાળનારા, વસ્તુને વિષે નિસ્પૃહિ. અને યાવજ્જીવ દયા પાળવાના નિયમવાળા વિશ્વભૂતિ નામે બ્રાહ્મણનું ઘર હતું, તેને સત્ય શ્રી નામની સતી સ્ત્રી હતી. જે માણસ સરળ સ્વભાવી હોય છે તેને વારંવાર સુખ સંભોગ પ્રાપ્ત થાય છે. એકદા તે બ્રાહ્મણે ક્ષેત્રમાં જઇને કપોતવૃત્તિથી (વીણી વીણીને) જવ આણ્યા, તેને શેકીને વાટ્યા, તેનો આટો કરીને પાણી સાથે મેળવીને તેણે તેના ચાર પિંડ બનાવ્યા, તેમાંથી એક પિંડ અગ્નિમાં હોમવાને અર્થે રાખ્યો, બીજો પિંડ પોતે ભોજનને અર્થે રાખ્યો, ત્રીજો પિંડ પોતાની સ્ત્રીને માટે રાખ્યો, અને ચોથો પિંડ અતિથિને માટે રાખ્યો. કહ્યું છે કે:—થોડામાંથી પણ થોડું દાન કરવું, પરંતુ મ્હોટા ઉદય માટે વ્યાક્ષેપ કરવો નહીં; કારણ કે, કોઇને ઇચ્છાને અનુસરતી શક્તિ ક્યારે થાય છે? અર્થાત્ કોઇને પોતાની ઇચ્છા પરિપૂર્ણ થાય એવી શક્તિ થતી નથી.

વિશ્વભૂતિ આ પ્રમાણે કાળ નિર્ગમન કરે છે. એકદા તેને ઘેર પિહિતાશ્રવ નામના મુનિ ભિક્ષાર્થે આવ્યા, તેથી વિશ્વભૂતિ બહુ આનંદ પામ્યો અને તેણે તેમને પોતાને માટે રાખેલો પિંડ વહોરાવ્યો; સ્ત્રીએ પણ પોતાનો પિંડ વહોરાવ્યો; અતિથિ પિંડ રાખ્યો હતો તેપણ સાધુને વહોરાવ્યો; મુનિએ પણ તેમનો ચડતો ભાવ જાણીને તે ગ્રહણ કર્યો. પછી તેણે કહ્યું. "હે મુને! આજ આપને પ્રસાદે મ્હારો જન્મ સફળ થયો. કહ્યું છે કે.—આજ્ઞાવર્તી પુત્રો તથા નિર્વાહકારી વિદ્યા, આરોગ્યતા, સજ્જનની સંગતિ અને આજ્ઞામાં રહેનારી ઇષ્ટ સ્ત્રી, આટલાંવાનાં દુઃખના મૂળને છેદનારાં છે." પછી ત્યાં તો તે દાનના પ્રભાવે રત્નની વૃષ્ટિ તેમજ સુગંધી પુષ્પની વૃષ્ટિ થઈ, સુગંધી વાયુ વાયો, દેવદુંદુભિનો નાદ થયો અને 'સારૂં દાન દીધું, સારૂં દાન દીધું' એમ દેવતાઓ બોલવા લાગ્યા. આવાં આવાં આશ્ચર્ય દેવતાઓએ કર્યાં. કહ્યું છે કે.—સુગંધી પાણીની વૃષ્ટિ, કુ-

ષ્પની વૃષ્ટિ, બારક્રોડ સોનૈયાની વૃષ્ટિ, ચીર પટકૂળાદિની વૃષ્ટિ, અને અહોદાન અહોદાન એવા શબ્દો, એ પંચદિવ્ય મુહામુનિને દાન દેવાથી પ્રગટ થાય છે. પછી મિથ્યાદ્રષ્ટિ બ્રાહ્મણો રાજા પાસે જઇને કહેવા લાગ્યા. " હે રાજન્ ! આપના યજ્ઞને પ્રભાવે આ વૃષ્ટિ થઈ." તે સાંભળી રાજા સંતુષ્ટ થયો. બ્રાહ્મણો તે રત્નો લેવા લાગ્યા એટલે તે કોયલા થઈ ગયા ! ત્યારે તેમનામાંનો એક વિપ્ર બોલ્યો. " હે દેવ ! આ વૃષ્ટિ થઈ તે આપણા યજ્ઞને પ્રભાવે નથી થઈ; એ તો વિશ્વભૂતિ બ્રાહ્મણે મુનિને દાન દીધું તે દાનનું ફળ છે."

મુનિને દાન દેવાનું આવું માહાત્મ્ય સાંભળી લઘુકર્મા સોમપ્રભ રાજા વિચારવા લાગ્યો કે, શુભ ભાવનાએ સંયુક્ત એવા મુનિજનોને જ દાન આપવું એ જ યોગ્ય છે, પણ આર્ત્ત રૌદ્ર ધ્યાનવાળા ગૃહસ્થિઓને આપવાથી નહીં; કારણ કે, તેમને શુભભાવ હોતો નથી. કહ્યું

છે કે—ગંગા અને સિંધુ નદીના પ્રવાહ જેવા દાનેશ્વરી, સંઘનો ઉદ્ધાર કરવામાં સમર્થ, અને વિમળ બુદ્ધિવાળા, એવા સાધુ શ્રાવક તો આગળ થઈ ગયા. હવે જે રહ્યા છે તેઓ આ કલિયુગરૂપી ગ્રીષ્મઋતુમાં ખાબોચીઆ જેવા છે, અને વળી તેઓ મહિષની પેઠે યોગ્યાયોગ્યના વિચારથી રહિત હોય છે. અર્થાત્ પાત્ર અપાત્રના વિચારથી રહિત હોય છે. કહ્યું છે કેઃ—ગૃહસ્થ લોક શીળ પાળી શકતા નથી અને તપસ્યા તેમજ ક્ષમા કરી શકતા નથી, તથા આર્ત્તધ્યાનને લીધે બુદ્ધિ મલીન થવાથી તેમનાથી સારી ભાવના પણ ભાવી શકાતી નથી; એવા ઘણા નિપુણ વિચારથી નિશ્ચય થયો છે કે, દાનના મજબૂત ટેકાવિના સંસાર રૂપ કૂવામાંથી નિકળી શકાય નહી. એ પ્રકારે મુનિઓને દાન આપવું તે ગૃહસ્થિઓને મુક્તિનું કારણ થાય છે. કહ્યું છે કેઃ—સુર અને અસુરોના સર્વ ઇદ્રોએ પૂજેલા એવા મુનિરાજ ત્રણ્યે જગતમાં ઉદ્યોત કરવા માટે મુક્તિના

કારણરૂપ. ત્રણ રત્નો (જ્ઞાન, દર્શન અને ચારિત્ર) ને ધારણ કરે છે, તે સાધુઓની આજીવિકા, જેમણે ભક્તિથી આપેલા અન્નવડે થાય છે, તેવા ગુણવંત સારા ગૃહસ્થોનો ગૃહસ્થધર્મ કોને પ્રિય ન લાગે ?"

પછી હાથ જોડીને રાજાએ વિશ્વભૂતિને કહ્યું:-"હે વિશ્વભુતિ! મુનિને દાન દેવાનું તને જે ફળ પ્રાપ્ત થયું, તેનું અર્ધું ફળ તું મને આપ અને બહુસુવર્ણ યજ્ઞનું અર્ધું ફળ તું (તે બદલે) ગ્રહણ કર." વિશ્વભૂતિએ કહ્યું:—"હે રાજન્! જે દાનથી સ્વર્ગાદિ પ્રાપ્ત થાય છે, તે દાનનું ફળ કેમ આપી શકાય?" રાજાએ કહ્યું:—"તું દરિદ્ર છે માટે જોઇએ તેટલું દ્રવ્ય લઇને એ તને પ્રાપ્ત થએલા દાન ફળનું અર્ધું ફળ મને આપ." ત્યારે વિશ્વભૂતિએ કહ્યું:—"હે રાજન્! દારિદ્રથી પીડિત એવો પણ સત્પુરુષ કદી નીતિનો ત્યાગ કરીને શું અન્યથા વર્તે ? અર્થાત્ ન વર્તે. કહ્યું

છે કે:—ક્ષુધા અને તૃષાએ કરીને વ્યાકુળ, શિથિલ થઈ ગએલો, દુ:ખી અવસ્થાને પ્રાપ્ત થએલો, યાવત્ તેજ (કાંતિ) હીન બનેલો, અને પ્રાણ પણ જવાને તત્પર થઈ રહ્યા હોય, એવી દશામાં પણ માન અને મહત્વમાં અગ્રેસર જે કેસરી, તે ભેદાએલા કુંભસ્થળવાળા હસ્તિઓનું માંસ ખાવાની ઈચ્છા છોડીને કદી જીર્ણ એવુ તૃણ શું ખાય ખરો? અર્થાત્ ન ખાય. માટે હે રાજન્! સ્વર્ગ અને મોક્ષને આપનાર એવાં જે આહારદાન, અભયદાન, ઔષધદાન, અને શાસ્ત્રદાન, તે દ્રવ્યવડે ન વેચવાં."

પછી રાજાએ મુનિ પાસે જઇને કહ્યું:— "હે મુને! આ પ્રકારનાં જે ચાર દાન છે, તે ગૃહસ્થ કેવી રીતે આપે?" મુનિએ કહ્યુ. "હે રાજન્! આહારદાન દેહ ધરવા નિમિત્તે અપાય છે, માટે આહારદાન મુખ્ય કહેવાય છે. કહ્યુ છે કે:—સહસ્ર ગજદાન, રથદાન,

અશ્વદાન, ગાય, ભૂમિ, કનક, રૂપું એના પાત્રનું દાન, સમુદ્રના અંતપર્યંત પૃથ્વિદાન, અને દેવકન્યાસમાન ઉભયકૂળ વિશુદ્ધ એવી કન્યાનું દાન દે; પણ તે દાન, આહારદાન સમાન હોય નહીં. વળી ઔષધદાન પણ દેવું, જેથી રોગનો નાશ થાય. રોગનો વિનાશ થયે છતે (મહાત્મા પુરુષ) તપ, જપ અને સંયમનું સુખે સેવન કરી શકે. તેમજ વળી તે (અનુક્રમે) સકળ કર્મનો ક્ષય કરીને અક્ષય-અવ્યાબાધ-મોક્ષપદને પણ પામી શકે. તેવી મતલબથી ઔષધદાન (પણ અવશ્ય) આપવું જોઇએ. કહ્યું છે કે:—" રોગી જનોને ઔષધ-ભેષ જ દેવું જોઇએ. નહીં તો રોગ દેહનો નાશ કરી નાંખનારો થાય છે. દેહનો નાશ થઈ જાય તો પછી તત્ત્વજ્ઞાન ક્યાંથી પમાય ? અને તત્ત્વજ્ઞાન વગર આત્માનો મોક્ષ કેમ થાય? અપિતુ ન જ થાય." દ્વારિકા નગરીમાં વાસુદેવે પૂજ્ય મહાત્માને ઔષધદાન

દીધું, તે દાનના ફળવડે તેણે તીર્થંકર ગોત્ર નામ કર્મ ઉપાર્જન કર્યું. એટલા માટે ઔષધદાન પણ દેવુ જોઈએ. તેવીજ રીતે અભયદાન પણ પ્રાણીઓને આપવું જોઈએ. જે એક જીવનુ પણ રક્ષણ કરે છે તે સદા નિર્ભય થાય છે, તો પછી સર્વ જીવનુ રક્ષણ કરે તેનુ તો કહેવુજ શું ? તે તો સદાય નિર્ભયજ જાણવો. કહ્યું છે કે:—"સર્વદા સર્વ પ્રાણીઓને અભય દાન આપવું, કેમ કે અભયદાન દેવાથી જીવ આ ભવમાંજ નિર્ભય થાય છે." વળી "ગાયનુ દાન, ભૂમિનુ દાન, અને સુવર્ણનુ દાન કોઈએક આપે, પરંતુ તે એક જીવને જીવિતદાન કહો કે અભયદાન આપે તેની બરોબરી કરી શકે નહી. મતલબ કે અભયદાનનું ફળ ઘણુંજ મ્હોટું કહ્યું છે." આ પ્રસંગે યમ, પામ નામના બે ચંડાળોની કથા તેમજ ભવ દેવ અને કૈવર્તક (મચ્છીમાર)ની કથા ગ્રંથાંતરથી જાણી લેવી. જીવદયાની ઉપેક્ષા કરાને સર્પને દૂધ પાવાની પેઠે જે અપાત્રને

દાન દે છે તે નિષ્ફળ થાય છે; એટલે કે તેવું દાન વિષરૂપ થાય છે.

હવે ચોથું જે શાસ્ત્રદાન તે આપવાથી પણ જીવ આવતે ભવે નવતત્વ, ષટ્દ્રવ્ય અને પંચાસ્તિકાયનો જાણનારો થાય. તથા દેવ, ગુરુ અને ધર્મના માર્ગનો નિશ્ચે જાણપણ થાય. વળી જ્ઞાન, દર્શન અને ચારિત્ર એ ત્રણ રત્નોનો પણ જાણ થાય. લોકાલોકનું સ્વરૂપ પણ જાણે. છેવટે તેમ કરવાથી કર્મનો ક્ષય કરી મોક્ષપદ પણ પામે. કહ્યું છે કેઃ—પોતે લખીને અથવા બીજા પાસે લખાવીને શાસ્ત્રના પુસ્તકોનું દાન દેવું. તેમ કરવાથી સાધુ તેનું વ્યાખ્યાન કરે અથવા પોતે અભ્યાસ કરે, તેમજ જ્ઞાનની વૃદ્ધિ કરે. વળી શાસ્ત્રનું દાન દેવાથી જીવ બીજે ભવે શાસ્ત્રનો ધારણહાર થાય છે ને મોક્ષ પ્રાપ્ત કરે છે; માટે શાસ્ત્રનું દાન એ પણ ઉત્તમ છે.” ચારે દાનનું આવું ફળ જોઇને તથા સાંભળીને સોમપ્રભ રાજાએ કહ્યુંઃ— “હે મુને! મને જૈનમાર્ગનાં જે વ્રત છે તે

ઉચ્ચરાવો. ” પછી મુનિએ એ વ્રત આપ્યાં અને રાજાએ સ્વિકાર્યાં.

હવે કર્યો છે જૈનધર્મ અંગિકાર જેણે એવો તે રાજા કહેવા લાગ્યોઃ—“ હે સાધો ! ક્યા કયા પ્રકારનું દાન દેવું ? અને તે કોને આપવું ? ” ત્યારે મુનિએ કહ્યું:—“ સિદ્ધાંતને વિષે પ્રરૂપેલાં દાન શીલવંત-સાધુજનોને પ્રણામ કરીને દેવાં, એટલે કે કીર્ત્તિ નિમિત્તે દાન ન દેવુ; વળી ભય જાણીને કે ઉપકાર નિમિત્તે દાન ન આપવું; તેમજ નૃત્ય ગીત કરનારને પણ ન આપવુ; ને હાસ્યને નિમિત્તે પણ ન આપવું. વળી ગૃહસ્થે વિધિ પ્રમાણે અને દ્રવ્ય, ક્ષેત્ર, તથા કાળ ભાવ જોઇને યથા પાત્રને પોતાની શક્તિને અનુસારે દાન દેવું. વિરતિ, ક્ષમાએ કરીને સહિત અને કષાય રહિત એવા મુનિને વિવિધ દાન દેવાથી મ્હોટું પુણ્ય ઉપાર્જન થાય છે. વળી ઉચ્છિષ્ટ (એઠું), નીચ લોકને લાયક, અન્યને ઉદ્દેશીને કરેલું, દુર્જને સ્પર્શ કરેલું, તેમજ દેવ યક્ષાદિકને

કલ્પેલું, એવું જે અન્ન તેનું દાન દેવું નહીં. વળી બીજે ગામથી આણેલું, મંત્ર તંત્ર કરીને આણેલું, અપથ્ય અને ઋતુને વિરુદ્ધ એવું જે અન્ન તેનું પણ દાન દેવું નહીં; પરંતુ બાળને, ગ્લાનને, તપથી ક્ષીણ થએલાને, વૃદ્ધને, વ્યાધિગ્રસ્તને અને તપશ્ચર્યા કરનાર મુનિને દાન દેવું. કારણ કે, તેમ કરવાથી તેઓ પાછા સમર્થ થાય છે. મૂર્ખને, અભિમાનીને, અવિનીતને, અને પરનિંદા કરનારને નિશ્ચે દાન દેવું નહીં. વળી સાધુએ અભક્ત, અભિમાની, અવ્રતિ તથા દીનતાના કારણ એવા લોકોના ઘેરથી આહાર લાવવો નહીં."

આ સર્વ સાંભળીને સોમપ્રભ રાજા અતિ દઢ શ્રાવક થયો, ઇંદ્રિઓને વશ કરી કૃતજ્ઞ અને વિનયવંત થયો, કષાયરહિત અને શાંત થયો, સમ્યક્દ્રષ્ટિ તથા મહા પવિત્ર એવો થયો. વળી તે શ્રદ્ધાળુ, ભક્તિમાન, ષટ્કર્મમાં તત્પર, સિદ્ધાંત, શીળ, તપ, દાન, અને પ્રભુની પૂજાને વિષે સાવધાન થયો. આવા આવા

ગુણોએ કરીને યુક્ત સોમપ્રભ રાજા કાળે કરી ઉગ્ર તપ કરતો બહુ સુખી થયો."

આ સર્વ વૃત્તાંત જ્યારે સોમશર્મા મંત્રીએ સાંભળ્યો, ત્યારે તે પણ કહેવા લાગ્યો:—"હે ભગવન્! હવે મ્હારે આપનુજ શરણ છે. મને જૈનધર્મ અંગિકાર કરાવીને તારો." તે ઉપરથી મુનિએ તેને પણ શ્રાવકનાં બારવ્રત ગ્રહણ કરાવ્યાં. તે સ્વિકારીને મંત્રી બોલ્યો. "હે ગુરુ! હવે આ ભવને વિષે લોહશસ્ત્ર ન રાખવાનો હું નિયમ કરૂં છું." પછી તેણે કાષ્ટનુ ખડગ કરાવીને તેને મનોજ્ઞ મ્યાનમાં રાખવા માંડયુ. એમ કરતાં રાજાની સેવામાં ઘણો કાળ ગયો.

એકદા કોઈ દુષ્ટ માણસે જઈને રાજાને કહ્યુ. "હે રાજન્! આપનો સચિવ કાષ્ટના ખડ્ગથી આપની સેવા કરે છે, તો તે યુદ્ધને વિષે લોહના શસ્ત્રવિના શત્રુઓને કેવી રીતે હણી શકશે? માટે હવે તેને તમારો ભક્ત નહી સમજતા." આવા પુરુષો વિષે કહ્યું છે કે:—

તેઓ પોતાના ગુણ તથા પ્રાણનો પણ ત્યાગ કરીને પારકા સુખમાં વિઘ્ન લાવે છે. જેવી રીતે કે, માખી છે તે ઝટ અન્નના કોળીઆ-માં પડીને પણ માણસને વમન કરાવે છે. પેલા દુષ્ટ પુરુષનાં વચન સાંભળીને રાજા તે વખતે કાંઈ બોલ્યો નહીં, પણ કોઈ અવસરે તેણે સભામાં ખડ્ગની વાત કાઢી; એટલે સર્વ રાજકુમારોએ પોતપોતાની તરવાર બહાર કા-ઢીને રાજાને બતાવી. પછી તેણે પોતાના મં-ત્રી સોમશર્માની તરવાર જોવા માગી. મંત્રી તો તેનો મનોભાવ જાણી ગયો, તેથી તેણે વિચાર્યું કે, "આ કોઈ દુષ્ટ પુરુષનું કામ છે, નહીં તો રાજા મ્હારા ખડ્ગની પરિક્ષા કર-વાનું શા વાસ્તે ઈચ્છે? કહેલા શબ્દો તો પશુ પણ ગ્રહણ કરે. હસ્તિ, અશ્વ, વિગેરે પણ પ્રેર્યાથી તો આગળ ચાલે, પણ અણકહેલું તો પંડિત પુરુષોજ સમજી જાય; કારણ કે, પારકા મનોભાવ જાણી લેવા એ બુદ્ધિનુંજ ફળ છે." એટલે તેણે મનમાં દેવ-ગુરુનું

સ્મરણ કર્યું કે, ' જો મને દેવ-ગુરૂને વિષે દૃઢ શ્રદ્ધા હોય તો આ મ્હારૂં કાષ્ટનું ખડ્ગ છે, તે લોહમય થઈ જાઓ. " એમ ધારણા કરીને તેણે મ્યાન રાજાના હાથમાં આપ્યું. રાજાએ તેમાંથી તરવાર બહાર કાઢી, તો તે સૂર્યસમાન દેદિપ્ય અને લોહમય દીઠી! એ-ટલે તેણે પેલા દુષ્ટ પુરૂષને કહ્યું. " હે દુષ્ટ! તેં મને સર્વ વાત અસત્ય કહી. " બુદ્ધિવાળા પુરૂષો પોતાના ગુણ અને પારકા દોષ ક્યાંહિ પણ પ્રગટ કરતા નથી; પરંતુ નીચ જનો જ તેમ કરે છે.

પછી મંત્રીએ રાજાને કહ્યું. " હે રાજન્! રાજાની પાસે કોઈ પણ માણસ અસત્ય ભાષણ કરે નહીં, માટે કોપ ન કરો. એણે આપને જે કહ્યું હતું તે ખરૂં જ હતું. " રાજાએ વિચાર્યું. " અહો! આ મંત્રી બહુ ઉત્તમ પુરૂષ છે. કારણ કે, તે અપકારી ઉપર પણ ઉપકાર કરે છે. ઉત્તમ જનો જેઓ તે પોતાનુ બૂરૂં કરનારનુ પણ ભલું ઇચ્છે છે. તે પુરૂષોને ધિક્કાર થાઓ

ઓ! કે જેઓ ન્યાય કરનારનું પણ અશુભ ચિંતવે છે."

પછી રાજાએ સચિવને કહ્યું. "હે સચિવ! આ ખડ્ગ કાષ્ટનું હતું, તે લોહમય કેવીરીતે થયું? તે કહો." તે ઉપરથી તેણે સર્વ વૃત્તાંત કહી બતાવ્યો કે, "મ્હારે લોહશસ્ત્રનો નિયમ છે, તેથી મેં કાષ્ટનું ખડ્ગ કરાવીને રાખ્યું છે, તે હમણાં દેવ-ગુરુના પ્રભાવથી લોહમય થઈ ગયું છે; માટે હે રાજન્! મ્હારા ઉપર ક્ષમા કરો." એ સાંભળીને લોકો મંત્રીની અત્યંત પ્રશંસા કરવા લાગ્યા. દેવતાઓએ પણ પાંચ આશ્ચર્ય ઉત્પન્ન કરીને તેની ઉન્નતિ ઇચ્છી.

આ સર્વ ધર્મનું માહાત્મ્ય દેખીને તથા સાંભળીને અજિતજય રાજા લોકોને કહેવા લાગ્યો: "અહો! જૈનધર્મ શિવાય બીજો ધર્મ દુર્ગતિનું નિવારણ કરતો નથી. ધર્મ દુર્ગતિરૂપી આપત્તિને દૂર કરનારો છે; અત્યંત દુઃખરૂપી દાવાનળની જ્વાળાને મેઘ સમાન છે; પ્રાણી-

ઓને સુખ આપવામાં અગ્રેસરછે, અને મુક્તિ નગરીમાં જતાં થતી અડચણને દૂર કરનારો છે; માટે તે ધર્મનાજ વ્યાપારમાં પ્રત્યેક જીવે આદર કરવો. ”

હવે રાજા તો વૈરાગ્યમાં તત્પર થયો. તેથી તેણે પોતાના પુત્ર જયને રાજ્ય સોંપ્યું. મંત્રી સોમશર્માએ પણ પોતાના પુત્ર દેવશર્માને મંત્રીપદે સ્થાપ્યો. પછી રાજા અને મંત્રી બન્નેએ સમાધિગુપ્ત આચાર્ય પાસે દીક્ષા ગ્રહણ કરી. કેટલાકે શ્રાવકપણું અંગિકાર કર્યું. કોઈક ભદ્રપરિણામી થયા. વળી રાણી સુપ્રભા અને મંત્રી પત્નિ સોમાએ પણ બીજી સ્ત્રીઓની સંગાથે અભયમતિ સાધ્વી પાસે ચારિત્ર ગ્રહણ કર્યું.

(વિષ્ણુશ્રી પોતાના સ્વામીપ્રત્યે કહેછે):— “ હે સ્વામિન્! આ સર્વ મેં પ્રત્યક્ષ દીઠું છે, ત્યારપછી મ્હારૂં સમકિત વધારે દ્રઢ થયું છે. ” એટલે અર્હદ્દાસે પણ “ તે અને ઉપર મ્હારી પૂર્ણ શ્રદ્ધા છે. ” એમ કહ્યું. બીજી

સ્ત્રીઓએ પણ તે વાતની સત્યતા કબૂલ કરી; પરંતુ કુંદલતા એક ટળીને બીજી થઈ નહીં. એણીએ તો એમજ કહ્યું કે, "હું તે ખરૂં માનતી નથી."

રાજા, મંત્રી અને ચોર, એ સર્વેએ પણ આ વૃત્તાંત સાંભળ્યો, એટલે તેઓ પણ પોતપોતાના હૃદયને વિષે વિચારવા લાગ્યા. "આ વિષ્ણુશ્રીએ જે પ્રત્યક્ષ જોયું છે, તેને આ દુષ્ટા કુંદલતા કેમ અસત્ય માને છે?" તેથી રાજાએ નિશ્ચય કર્યો કે, "એણીને ગધેડા ઉપર બેસારીને કાઢી મૂકીશું." ચોરે પણ વિચાર્યું કે, "ખળ લોકો જાતે ઉત્તમ છતાં પણ પોતાનો સ્વભાવ ત્યજતા નથી. જુઓ કે, શીતળ એવા ચંદન વૃક્ષથી ઉત્પન્ન થએલો અગ્નિ પોતાની દાહશક્તિનો સ્વભાવ ત્યજતો નથી. અર્થાત્ તે અગ્નિ ચંદનવૃક્ષને બાળ્યાવિના રહેતો નથી."

ઈતિ ચોથી સોમશર્મા મંત્રીની કથા.

હવે શ્રેષ્ઠી અર્હદ્દાસ પોતાની નાગશ્રી નામની ચોથી સ્ત્રી પ્રત્યે કહે છે:—" હે પ્રિયે! તને પણ સમકિત કેવી રીતે પ્રાપ્ત થયું? તે કથા કહે." તે ઉપરથી તે કહેવા લાગી.

મુંડિકા અને ભગદત્ત રાજા.

કાશી દેશમાં વારાણશી નગરીને વિષે સોમવંશનો જિતારિ રાજા રાજ્ય કરતો હતો, તેને કનકચિત્રા નામે રાણી અને મુંડિકા નામે પુત્રી હતી. એ મુંડિકા નિરંતર મટોડી (માટી) ખાય છે, તેથી તેણી મૃતિકાના વિકારના રોગે કરીને પીડિત હતી. રાજાને સુદર્શન નામે મંત્રી હતો, તે મંત્રીને સુદર્શના નામે સ્ત્રી હતી.

એકદા વૃષભશ્રી નામે સાધ્વીએ મુંડિકાને પ્રતિબોધ પમાડીને જૈનધર્મિણી કરી. કહ્યું છે કે:—ચંદ્રમા કમળ પુષ્પને ખીલાવે છે, તે કંઈ તેમના તરફ ઉપકાર કરવાને નહીં; પણ એતો - ઉદાર જનોનો સ્વભાવજ એવો છે. સજ્જનોનું જીવિત પરોપકારને અર્થેજ છે.

એ મુંડિકા નિરતિચારપણે શ્રાવકનાં વ્રત પાળવા લાગી, એટલે તો તે વ્રતના માહાત્મ્યને લીધે નિરોગી અને મહા રૂપવતી થઈ. કહ્યું છે કે:—ઉત્તમ આશ્રયને લીધે જડપ્રાણી પણ પંડિતપણું ધારણ કરે છે. જેવી રીતે કે, જળને બહુ ધારાનો સંગમ થવાથી (ધારાબંધ વર્ષાદ વરસવાથી) તે પર્વતના મસ્તકને પણ ભેદ છે.

પછી મુંડિકાએ સાધ્વીને કહ્યું:—"હે માત ! આપના પ્રસાદથી હું નિરોગી થઈ." તે ઉપરથી સાધ્વીએ કહ્યું:—"નિરોગી થઈ તેમાં શું નવાઈ? જે જે પ્રાણી નિરવદ્ય વ્રત પાળે છે, તે તે સ્વર્ગાદિકના પણ ભોકતા થાય છે. સમ્યક્ પ્રકારે વ્રત પાળનારને રાજાની, ઇંદ્રની, અને મુનીંદ્રની પદ્વી પ્રાપ્ત થાય છે. વળી તે પ્રાણી કેવળીની લક્ષ્મીનો ભોકતા થાય છે અને સિદ્ધિવધુને વરે છે." ત્યારપછી જિતારિ નૃપતિએ પોતાની પુત્રી (મુંડિકા) નો સ્વયંવર રચ્યો અને સર્વ દેશના રાજકુમારોને નિમંત્રણ

કર્યું, પણ મુંડિકાને કોઈ પસંદ પડયો નહીં. તે ઉપરથી સર્વે કુમારો પોતપોતાને સ્થાનકે પાછા ગયા.

હવે મગધ દેશમાં ચક્રકોટ નામના નગરને વિષે મહા દાનેશ્વરી અને રૂપ લાવણ્યાદિ ગુણે યુક્ત પણ જાતિહીન એવો ભગદત્ત નામે રાજા રાજ્ય કરતો હતો, તેને લક્ષ્મીવતી નામે રાણી હતી, સુબુદ્ધિ નામે મંત્રી હતો, તે સુબુદ્ધિ મંત્રીને ગુણવતી નામે સ્ત્રી હતી. આ ભગદત્ત રાજાએ એકદા મુંડિકાનું માગું કર્યું, ત્યારે જિતારિ રાજાએ કહ્યું. "હે જાતિહીન! ઉત્તમ કૂળના રાજપુત્રોને ત્યજીને તને પાપિષ્ટને તે હું પુત્રી આપું ?" ત્યારે ભગદત્તે કહ્યું. "હે રાજન્! જાતિ કે કૂળનું શું કામ છે?, ગુણજ જોવા જોઇએ. જુઓ કે રેશમ જેવી ઉત્તમ વસ્તુ કીડા થકી ઉત્પન્ન થાય છે; સુવર્ણ પણ પત્થરમાંથી નિકળે છે; દુર્વા ગાયના વાળથી થાય છે; કમળ કાદવમાંથી ઉત્પન્ન થાય છે; ચંદ્રમા સમુદ્રમાંથી જન્મ પામ્યો છે; કમળ

ગોયમથકી ઉગે છે; અગ્નિ કાષ્ટમાંથી નિપજે છે; મણી સર્પના મસ્તકમાંથી નિકળે છે; ગોરોચના ગાયના શૃંગમાંથી નિકળે છે. આ પ્રમાણે સર્વ વસ્તુ લોકમાં પોતાના ગુણ થકી જ પૂજાય છે. તેમનું ઉત્પત્તિસ્થાન કંઇપણ જોવાતું નથી. વળી કસ્તૂરીનું દ્રષ્ટાંત લ્યો. જુઓ, તેનું જન્મસ્થાન ઉત્તમ નથી, તેમ નથી તેનો વર્ણ પણ સુંદર; વળી શરીરઉપર વિલેપન કરવાથી તે કાદવ સરખી લાગે છે, છતાં પણ તે સર્વ સુગંધિ દ્રવ્યોમાં શ્રેષ્ઠ છે; એટલે એ સુગંધ ગુણવાળીને જાતિ જરાએ કામની નથી." તેમ છતાં જો તમે મુજને તે કન્યા નહીં આપશો તો પછી બળાત્કારથી પણ હું તેણીને ગ્રહણ કરી લઇશ.

આ સર્વ સાંભળીને જિતારિ રાજાએ કહ્યું. "રણસંગ્રામમાં હું તને સર્વ ઇષ્ટ વસ્તુ આપીશ. વળી કહ્યું કે, જે પુરુષ મને યુદ્ધમાં જીતે, જે પુરુષ મ્હારા ગર્વનો નાશ કરે, અને જે પુરુષ લોકને વિષે મ્હારા સમાન હોય,

તે જ પુરુષ કન્યારત્નનો અધિપતિ થાય. ” આ ઉપરથી ભગદત્ત રાજા મહા કોપ કરીને જિતારિ રાજા ઉપર ચઢી આવ્યો; પણ સુબુદ્ધિ મંત્રીએ તેને સમજાવ્યો કે, “હે રાજા ! સમસ્ત યુદ્ધની સામગ્રી કરીને પછી જવું, અન્યથા નાશનો સંભવ છે. પોતાના બળનો નિશ્ચય કર્યાવિના જે માણસ સંગ્રામને વિષે જાય છે, તે દીપકમાં પતંગની પેઠે નાશજ પામે છે. વળી સેવક વગરનો રાજા લોકને અનુગ્રહકારી થઈ શકતો નથી, કેમ કે તેજસ્વી એવો પણ દિનકર-સૂર્યકિરણો વગર શોભતો નથી. એક અત્યંત બળિષ્ટ માણસ પણ ઘણા માણસના સમવાય આગળ પહોંચી શકે નહીં; જુઓ કે, હસ્તિ છે તો બહુ જોરાવર, પણ એકલો હોવાથી તે તૃણ સમૂહથી કરેલા રજ્જુવડે બંધાય છે. ”

આ સાંભળીને તેણે વિચક્ષણ, કુલીન, શૂરવીર અને ભક્તિમાન એવા સેવકોને સાથે

લીધા. મંત્રીને પણ તેણે કહ્યું:-" અહો સુબુદ્ધિ! તેં જે કહ્યું તે હિતકારી અને સત્ય છે; માટે ત્હારૂં વચન અંગીકાર કર્યું છે; તેમ ન કરત તો વાત વિરુદ્ધ બનત." પછી સર્વ સામગ્રી તૈયાર કરીને તેણે પ્રયાણ કરવા માંડયું. તે વખતે રાણી લક્ષ્મીવતીએ રાજાને કહ્યું:-" હે સ્વામિન્! આપ શા માટે મિથ્યા દુરાગ્રહ કરો છો? જ્યાં બન્ને પક્ષ કૂળ-શીલ તુલ્ય હોય, ત્યાંજ વિવાહ મગ્યાદિક થવાં જોઇએ; અન્યથા નહીં. માટે એ અયુક્ત છે તે આપ કરવું રહેવા દો. જે પ્રાણી અકાર્યને કાર્ય ગણી તેનો આરંભ કરે છે, તે નિશ્ચે ખીલી કાઢીને મૃત્યુ પામનાર વાનરની પેઠે વિનાશ પામે છે.

તે ઉપરથી રાજાએ કહ્યું:—" હે મૂર્ખે! મ્હારે દુરાગ્રહનું એ કારણ છે કે, મને જિતારિ રાજાએ રણને વિષે સર્વ આપવાનું કહ્યું છે, માટે જો હું તેમ ન કરૂં તો મ્હારૂં માન ભંગ થયું કહેવાય. વળી પ્રસિદ્ધ મનુષ્યો

વિજ્ઞાન, શૌર્ય, વિભવ, પ્રમુખ આર્યગુણોએ સહિત જીવન ગાળે તોજ તેમનુ જીવિત સફળ ગણાય; નહી તો કાગડો પણ બળી ઉપર નિર્વાહ કરી લાંબુ આયુષ્ય ભોગવે છે, પણ તેનું જીવિત કાંઈ સફળ ગણાશે ? " પછી રાજા તો મહા આડંબરસહિત બહાર નિકળ્યો. પાછળ લક્ષ્મીવતી રાણી વિચાર કરે છે કે — "જે કર્મ ઉપાર્જન કરયું હોય, તે પ્રાણીને ભોગવ્યાવિના છૂટકો નથી. ભવિતવ્યતા અન્યથા થતી નથી. તે પ્રાણીને દોરી જાય છે અથવા તો તે પોતાની મેળેજ ત્યા જાય છે."

પ્રયાણ સમયે ભગદત્ત રાજાને શુભ શકુન થયા. દધિ, દુર્વા, અક્ષતનાં પાત્ર, જળનો કુંભ, ગેલડી, કમળપુષ્પ, પુત્રસહિત સ્ત્રી, અને વીણા પ્રમુખ મંગળિક વસ્તુના દર્શન થયાં.

હવે અહી કોઈ પુરુષ જિતારિ રાજા પાસે આવીને કહેવા લાગ્યો—"હે રાજન્ ! ભગદત્ત રાજાનુ સૈન્ય આવ્યુ છે." પણ નેણે તો

ગર્વસહિત કહ્યું. "અરે! પૃથ્વિને વિષે એવો કોણ વીર પુરુષ છે કે, જે મ્હારાઉપર ચ-ઢાઈ કરે? મ્હારૂં નામ જિતારિ છે તે બતા-વેજ છે કે, મેં સર્વ શત્રુઓનો પરાજય કર્યો છે. હરિણ સિંહ ઉપર ચઢાઈ કરે, કે સૂર્ય ચંદ્ર રાહુ ઉપર ચઢાઈ કરે, એવું પૃથ્વિઉપર ક્યાંય દીઠું કે સાંભળ્યું છે? ઉંદર તે વળી બિલા ડીનો પરાજય કરી શકે! વળી ગરુડ ઉપર સર્પ, કે અશ્વ ઉપર રાસભ કદી ચઢી શકે? તેમજ યમ ઉપર ભૂતવર્ગ પ્રાણીઓ) અને સ્યેનપક્ષી ઉપર કાગડો કદી ચઢી શકે? વળી સર્પ ત્યાં સુધી રહી શકે છે કે, જ્યાં સુધી ગરુડ પક્ષી આવ્યું નથી. અંધકાર પણ ત્યાં સુધી રહે છે કે જ્યાં સુધી સૂર્ય ઉગ્યો નથી."

જિતારિ રાજા આમ બોલે છે, એવામાં તો કોઈ *ગુપ્તચરે આવીને તેને કહ્યું કે, "ન-

---

* નગરના બનાવની છાની રીતે ખબર લાવનાર.

ગરને વિષે ભગદત્ત રાજાનુ સૈન્ય પેઠું છે." તેનો કોળાહળ સાંભળીને તેણે ચતુરંગ દળ એકઠું કર્યું, અને યુદ્ધને માટે જવા નિકળ્યો. તે વખતે તેને અપશુકન થયા. અકાળ વર્ષા, ભુમિકંપ, નિર્ઘાત, ઉલ્કાપાત, અને પ્રચંડ પવન, ઇત્યાદિ અનિષ્ટ ચિન્હો થયાં. તે વખતે સુદર્શન મંત્રીએ કહ્યું. "હે દેવ! કન્યા આપીને સુખે રાજ્ય કરો. કહ્યુ છે કે:—"કુળને અર્થે એકનો ત્યાગ કરવો; ગામને અર્થે કુળનો ત્યાગ કરવો; દેશને અર્થે ગામનો ત્યાગ કરવો; અને આપણા આત્માને અર્થે સારી પૃથ્વિનો પણ ત્યાગ કરવો." ત્યારે જિતારિ રાજાએ કહ્યું:—'અરે મંત્રી! તું ડરે છે શા માટે? મ્હારા ખડ્ગનો પ્રહાર સહન કરવાને કોણ સમર્થ છે? કહ્યુ છે કે:—"પોતાના મસ્તકઉપર વજ્રઘાત કયો પુરુષ ખમી શકશે? વળી બાહુરૂપી દંડની સહાય્યતાથી જળસાગર પણ કોણ તરી શકે એવો છે? અગ્નિના શયનને વિષે કયો પુરુષ સુખે નિદ્રા લઈ શકે? -

પ્રત્યેક કોળીએ કાળકૂટ (વિષ) પણ કોણ લઈ શકે તેવો છે ? ”

વળી પણ દુઃસહ અને સાહસિક સેનાં જોઈને સુદર્શન મંત્રી બોલ્યો:-“હે દેવ ! મ્હોટું સૈન્ય આવ્યું છે, હવે શો ઉપાય ? ” જિતારિ રાજાએ કહ્યું:-“સત્વને લીધે જય થશે, સંખ્યા કાંઇપણ કામની નથી. તે ઉપર સૂર્યનું દ્રષ્ટાંત છે કે, તેના રથને પૈડું એકજ છે, ભુજંગ જેવા સાત અશ્વો છે, તેનો માર્ગ આલંબન રહિત (અદ્ધર) છે, ચરણ વિનાનો તેનો સારથી છે, છતાં તે (સૂર્ય) પોતાના વીર્યને લીધેજ પ્રતિદિવસ આ અપાર આકાશને વિષે ફર્યા કરે છે; માટે મહાન્ પુરુષોની ક્રિયાસિદ્ધિ તેમના સત્વમાં રહેલી છે; પણ ઉપકરણમાં નહીં. ”

અહીં તો ભગદત્ત રાજા યુદ્ધ કરવાને તૈયાર થયો, ત્યારે તેના સુબુદ્ધિમંત્રીએ કહ્યું:—“ હે દેવ ! પ્રથમ દૂતને મોકલીને પછી યુદ્ધ કરવું

જોઇએ. કારણ કે, તેમ કરવાથી સામાવાળાના સૈન્યના નિર્બળપણાની કે સબળપણાની ખબર પડે છે. વળી શત્રુના સૈન્યની સંખ્યા પણ જણાય છે; માટે દૂત મોકલવો એ વાત નીતિને જાણનાર પુરુષો પસંદ કરે છે."

એ ઉપરથી દૂતનાં સર્વલક્ષણયુક્ત એવા એક ચિત્રાકર નામના દૂતને શત્રુના સૈન્યમાં મોકલ્યો. કહ્યું છે કેઃ-પ્રવીણ, દક્ષ, પરચિત્તને જાણનાર, ધીર, અને કહ્યાપ્રમાણે વર્તનારો દૂત જોઇએ.

હવે દૂતે શત્રુના સૈન્યમાં જઇને તેને કહ્યું. 'હે જિતારિ નૃપ! મુંડિકાને આપી, એ ભગદત્ત મહારાજાની સેવા કરીને સુખે રાજ્ય કરો. અન્યથા આપનો નાશ જ થશે. કારણ કે, અનુચિત કર્મનો આરંભ, સ્વજન સગાથે વિરોધ, બળીઆ સાથે બાથ ભીડવી, અને સ્ત્રીજનનો વિશ્વાસ કરવો, એ ચારેવાનાં મૃત્યુ પમાડનારાં છે. બળવાન સાથે વિરોધ કરવાથી મૃગ બીજનો નાશ થાય છે." દૂતનાં એવાં

વચન સાંભળીને જિતારિ રાજા બોલ્યો:-"હે વરાક! તું શું બોલે છે? મ્હારા જેવા સિંહ પાસે એ હરિણો રહેવાને શક્તિવંત છે ? જે થવાનું હોય તે થાઓ, પરંતુ મ્હારી પ્રતિજ્ઞાનો ભંગ કરીને મ્હારી પુત્રી તેને નહીં આપું. કહ્યું છે કે:—"સૂર્યવંશમાં ઉત્પન્ન થએલા હરિશ્ચંદ્ર રાજાએ ચાંડાળની સેવા કબૂલ રાખી; રામચંદ્રે પણ અદ્ભૂત પરાક્રમે કરીને ગહન એવી ગુફાઓનું સેવન કર્યું; ચંદ્રવંશી ભીમાદિ નૃપતિઓએ પણ દીનતા કરી. આ પ્રમાણે પોતાનાં વચન પાળવાવાળા પુરુષોએ શું શું નથી અંગિકાર કર્યું ? વળી શિવ પણ હજીસુધી કાળકુટ (વિષ) ધારણ કરી રહ્યો છે, કાચબો પણ પોતાની પીઠઉપર પૃથ્વિનો ભાર ધારણ કરે છે, સમુદ્ર દુ:સહ એવો વડવાગ્નિ વહન કરે છે, એ પ્રમાણે સજ્જન પુરુષો પોતે અંગિકાર કરેલું પાળે છે જ."

ત્યારપછી મંત્રીએ કહ્યું. હે રાજન્! "આ દૂતને મારી નાંખવો જોઇએ." પણ રાજાએ કહ્યું.

"નહીં, એમ ન થાય. કહ્યું છે કે.—રાજાએ શત્રુના દૂતને મારવો નહી. કારણ કે, તેને મારનારો રાજા પ્રધાનસહિત નરકે જાય છે." એમ કહી દૂતને કાઢી મુકયો.

હવે દૂતે આવીને સર્વ વૃત્તાંત પોતાના રાજા પાસે કહ્યો કે, "તે જિતારિ રાજા તો પોતાની ભુજાના બળથી કોઇને પણ ગણતો નથી." તે ઉપરથી બન્ને તરફનાં સૈન્યો સંગ્રામે ચડયાં. તે વખતે ભયને લીધે દિશાઓ ફરવા લાગી, સાગર બહુ વ્યાકૂળ થયો, પાતાળને વિષે શેષનાગ ચકિત થયો, પર્વતો પણ કંપવા લાગ્યા, સુસ્થિત પૃથ્વિ દુઃસ્થિત થઈ ગઈ, અને મહા વિષધર નાગો ક્રોધવડે ઉત્કટ ઝેરને વમી રવા લાગ્યા, બ્રહ્માંડ ફાટવા લાગ્યું અને પર્વતનાં શિખરો ડોલવા લાગ્યાં. એ પ્રમાણે બન્ને સૈન્યના મળવાથી થઈ રહ્યું. પવનના વેગ જેવા અત્યંત વેગવંતા અ ખ્યાગહિત ઘોડાઓના સમૂહવડે તેમજ મદધારી હાથીઓના સમૂહવડે સૈન્યલક્ષ્મી શોભી રહી છે. સર્વ આકાશ

ધ્વજ, ચામર, બખ્તર, આદિથી અને સકળ વિધિ પટુ, પટહ, મૃદંગ, ભેરી, પ્રમુખ વાજિંત્રોના નાદથી વ્યાપી રહ્યું.

વળી અશ્વોના પગે ઉડેલી રજથી આકાશ છવાઈ ગયું, અંતરાળ છત્રોથી વ્યાપી રહ્યું, અને પૃથ્વિ વીરપુરુષોથી વ્યાપ્ત થઈ. રથ સમૂહના ચાલવાથી ઉત્પન્ન થએલા નિર્ઘોષ-ચિત્કારોવડે બીજું કંઈ કાન પડ્યું સંભળાતું નથી, અને ભારે ભય ઉપજાવે એવી વીર હાકોએ કરી યુક્ત બહુ લશ્કર થઈ રહ્યું છે. આ પ્રમાણે બન્ને સૈન્ય વ્યૂહમાં તૈયાર થઈ રહ્યાં.

તુરત જ બન્ને સૈન્ય સામસામાં આવ્યાં, એટલે તીર. ભાલા, ખરશસ્ત્ર, ખુરપ, ગદા, મુદગર, બાણ, નારાચ, ઇંદ્રિબાણ, હળ, મૂસળ, શક્તિ, બરછી, ખડ્ગ, કટારી, ચક્ર અને વજ્ર પ્રમુખ તથા બીજાં પણ દિવ્યશસ્ત્રોથી બન્ને સૈન્યના સુભટો પરસ્પર યુદ્ધ કરવા લાગ્યા. યુદ્ધમાં કોઈ સુભટો હણાયાથી નિર્જીવ થઈને

ભૂમિ ઉપર પડવા લાગ્યા; કોઈ મૂર્છા પામવાથી પડી જઈ ફરીથી પાછા ઉભા થઈ યુદ્ધ કરવા લાગ્યા; કોઈ હાસ્ય કરવા લાગ્યા; વળી કોઈ વિજય મેળવે ત્યારે બીજાઓ તેને સાબાશ ! સાબાશ ! કહેવા લાગ્યા; વળી કોઇ કાયર પુરુષો તો સંગ્રામને વિષે ભયને લીધે ત્રાસ પામવા લાગ્યા; કોઈ તો બહુ ઘાથી (બહુ હણાયાથી) મરવા પડ્યા એટલે તે દેવાંગનાઓના પ્રીતિપાત્ર થયા; કોઈ કોઈ યોદ્ધાઓ તો શસ્ત્રના પ્રહારથી પેટ ચિરાઈ જવાને લીધે માંહિનાં આંતરડાં બહાર નિકળી લટકતા છતાં તથા કેટલાક સુભટો તો પોતાનુ ધડ સમૂળગું છૂટું પડી ગયા છતા તેમની સામે નિર્ભયપણે યુદ્ધમાંજ મચ્યા રહ્યા. આ યુદ્ધરૂપી સમુદ્રને વિષે તરવાર, છુરિકા પ્રમુખ શસ્ત્રો મત્સ્યના સમૂહ જેવાં જણાય છે, કેશ, સ્નાયુ, શિરા, અંત્રજાળ, આદિ જે છે તે સમુદ્રના સેવાળ જેવાં દેખાય છે. વળી હસ્તિઓનાં જે કળેવર પડ્યાં છે તે સમુદ્રના વહાણ જેવા; રુધિર તે

જળ, અને આ સેન્ય તે શંખ જેવાં જણાય છે.

સંગ્રામને વિષે પોતાની સેનાને પડી દેખીને સુદર્શન મંત્રીએ કહ્યું:—" હે જિતારિ નૃપતિ! હવે આપણે નાસો; કારણ કે, સકળ સૈન્ય હાર પામી ગયું છે. " રાજાએ કહ્યું:— " હે સચિવ! આમ ભયભિત કેમ થાઓ છો? વિજય થશે તો આલોકને વિષે સુખ મળશે અને મૃત્યુ પામીશું તો પરલોકને વિષે સુખ મળશે. કહ્યું છે કે:—

મળે જયે લક્ષ્મી અને, મૃત્યુથી સુર નાર;
ક્ષણભંગુર વળી દેહ ત્યાં, ભય શો રણ પડનાર.

રાજાએ આમ કહ્યા છતાં પણ મંત્રી મહા કષ્ટ સેવી તેને લઇને નિકળી ગયો. ત્યારે રાજાએ કહ્યું:—" દેવ જ પ્રધાન છે, બળવત્તર છે, એમ જ લોકો કહે છે તે સત્ય છે. કારણ કે, બૃહસ્પતિ જેવો સેનાપતિ, વજૂ જેવું પ્રહરણ (શસ્ત્ર), દેવતાઓ જેવા સુભટો, સ્વર્ગ જેવો દુર્ગ (કિલ્લો), અને ઐરાવણ જેવા હસ્તિનું

વાહન, આવાં આવાં આશ્ચર્યભૂત સૈન્ય છતાં પણ ઇંદ્રને શત્રુઓ (દાનવો) સાથે યુદ્ધ કરતાં હારવુ પડ્યું? માટે દૈવજ બળવાન્ છે. ઉદ્યમ વૃથા છે. વળી બીજું કલ્પિત દ્રષ્ટાંત કહે છે કે.—કોઇક મૃગ પાશમાં પડ્યો, તે પાશને છેદીને અર્થાત્ કૂટ એવી જે યુક્તિ તેનાથી દૂર થઇને મહાકષ્ટે પણ પાશને ભાગી નાંખીને વનમાં ગયો, ત્યાં પણ અગ્નિમાં પડ્યો, ત્યાંથી પણ નિકળીને શિકારી લોકોના તીર પ્રમુખને ઉલ્લંઘન કરીને વેગથી જતો એવો તે અતે કૂપને વિષે પડ્યો. આ સર્વ દૈવજ કરે છે. એમાં ઉદ્યમ ક્યાં રહ્યો?"

હવે જિતારિ રાજા અને તેનો સચિવ બન્ને જતા રહ્યા; ત્યારે કોઇએ ભગદત્ત રાજાને કહ્યું, "જિતારિ રાજા તો નાશીગયો છે." તે સાંભળીને ભગદત્ત રાજા તેની પાછળ પડ્યો. ત્યારે તેના સુબુદ્ધિ પ્રધાને કહ્યુઃ—"એ કાર્ય યોગ્ય નથી, કાયર પુરૂષ નાશી જાય ત્યારે તેની પાછળ બળવાને જવુ નહીં; કેમકે પાછળથી

એ મરવાનો નિશ્ચય કરીને સામો આવે તોપછી પોતાને પાછા ભાગતાં ભોંય ભારે થઈ પડે."

આ ઉપરનો સર્વ વૃત્તાંત સાંભળીને દેવ ગુરુને વિષે નિશ્ચયવાળી એવી સુંડિકાએ દ્રહને વિષે ઝંપાપાત કર્યો, પરંતુ તેના વ્રતના માહાત્મ્યને લીધે જળ સ્થળ થઈ ગયું, ને સ્થળ ઉપર દેવતાઓએ એક રત્નમય ઘર બનાવી દીધું. તેમાં વળી તેમણે એક સિંહાસન રચ્યું, તે ઉપર સુંડિકા બેઠી. દેવતાઓએ વળી પુષ્પવૃષ્ટિ કરી.

અહીં ભગદત્ત રાજા તો નગરના દ્વાર ભાગીને માંહિ પેઠો, ને આખું નગર લૂંટી લીધું. પછી જેવો તે જિતારિ રાજાના મહેલને વિષે પ્રવેશ કરવા ગયો, તેવોજ નગરરક્ષક દેવોએ તેને સ્થંભાવ્યો. એવામાં કોઈ સેવકે આવીને સુંડિકાનો સર્વ વૃત્તાંત ભગદત્ત રાજાને કહ્યો. એ સાંભળવાથી અને પ્રત્યક્ષ ચમત્કાર જોવાથી તે ગર્વ ત્યજીને સુંડિ-

કાને ચરણે નમ્યો અને કહેવા લાગ્યો:—"હે બ્હેન ! મેં અજ્ઞાનપણે જે જે કર્યું છે, તેની મને ક્ષમા કરો." એ પ્રમાણે નિરૂપણ કરીને અને ધર્મહસ્ત (ધર્મસહાય) આપીને ભગદત્તે સેવકો મોકલીને જિતારિ નૃપતિને પણ બોલાવ્યો, ને તેને પણ કહ્યું—"મ્હારો અપરાધ ક્ષમા કરજો."

પછી તો ભગદત્ત રાજા વૈરાગ્યવંત થયો છતો જિતારિ રાજાને કહેવા લાગ્યો:—"અહો રાજા ! ધર્મ છે તે પ્રાણીઓને શું શું નથી આપતો ? અર્થાત્ તે તેમનાં સર્વે કાર્ય સિદ્ધ કરે છે. કહ્યું છે કે—ધર્મ સંસારરૂપી સમુદ્રને વિષે સેતુ (પાળ) સમાન છે; અતિ ઉગ્ર એવાં જે કર્મ તે રૂપી અરણ્ય તેને વિષે અગ્નિ સમાન છે; મિથ્યાત્વરૂપી અંધકારને ટાળનારો છે; દુર્ગતિના દ્વારને બંધ કરનારો છે; વર્ષાની પેઠે નિષ્કપટી બંધુ છે; અને પરભવમાં પડતા એવા પ્રાણીઓને તે એક અવલંબન સમાન છે. જ્યારે ધર્મજ આ પ્રમાણે આ પ્રમાણેનું ખરૂં

આલંબન છે, ત્યારે બાંધવાદિ આલંબન વૃથાજ છે." એમ ધારી પોતે પોતાના પુત્રને રાજ્ય સોંપી એ બન્ને રાજાઓએ તથા સુદર્શન અને સુબુદ્ધિ એ બન્ને પ્રધાનોએ બીજા ઘણા પુરુષો સાથે સત્યસાગર ભટ્ટારક (આચાર્ય) પાસે દીક્ષા અંગિકાર કરી. કનકચિત્રા રાણીએ પણ સુંડિકા, સુદર્શનના, લક્ષ્મીવતી, ગુણવતી, અને બીજી પણ બહુ સ્ત્રીઓની સંગાથે જિનપાત સાધ્વી પાસે વ્રત અંગિકાર કર્યું. વળી કેટલાંક ભાઈ બ્હેનોએ શ્રાવકનાં બાર વ્રતો અંગિકાર કર્યાં તથા બીજા ભદ્રકપરિણામી પણ થયા.

(નાગશ્રી કહે છે):—હે સ્વામિન્! મેં આ સર્વ પ્રત્યક્ષ જોયું છે, તેથી મ્હારૂં સમ્યક્ત્વ અતિ દ્રઢ થયું છે." અર્હદ્દાસે ઉત્તર આપ્યો. "હે પ્રિયે! તેં જે જે જોયું છે, તથા હમણાં કહ્યું છે, તે ઉપર મ્હારી દ્રઢ શ્રદ્ધા છે." તેની બીજી સ્ત્રીઓએ પણ એમજ કહ્યું. પરંતુ કુંદલતા તો બીજું કંઈ કહેતીજ નથી. એતો

કહેવા લાગી કે, "એમ હોયજ નહી; એ સર્વ અસત્ય છે."

એ સાભળીને રાજા, મત્રી અને ચોર પોતપોતાના અતઃકરણમાં વિચારવા લાગ્યા. "અહો! આ નાગશ્રી જે કહે છે, તે અક્ષરે અક્ષર સત્ય છતાં પણ એ દુષ્ટા કેમ એની ના કહે છે?" રાજાએ ધાર્યું કે, "એણી-ની પ્રભાતે વાત છે! એણીને નગરની બ-હારજ કાઢી મૂકવી છે." ચોરે પણ વિચાર્યું કે, "દુર્જનોનો એવોજ સ્વભાવ હોય છે, જેવી રીતે કાગડાને સર્વ રસ મળ્યા છતાં પણ વિષ્ટાવિના તૃપ્તિ થતી નથી; તેવી રીતે દુર્જનને પણ પારકી નિંદા કર્યાવિના સતોષ વળતો નથી."

ઇતિ પાંચમી મુદ્રિકા અને ભગદત્ત રાજાની કથા.

હવે અર્હદ્દાસશેઠ પોતાની પદ્મલતા નામની પાંચમી સ્ત્રીને પૂછે છે. " હે પ્રિયે! તને કેવી રીતે સમકિત પ્રાપ્ત થયું? તે કહે. " તે ઉપરથી પદ્મલતાએ કહેવું શરૂ કર્યું.

પદ્મશ્રી અને પદ્મસિંહ.

અંગદેશમાં આવેલી ચંપા નામની નગરીને વિષે ધાડીવાહન નામે રાજા રાજ્ય કરતો હતો, તેને પદ્માવતી નામે રાણી હતી. વળી ત્યાં મહા સમકિતદૃષ્ટિ અને સર્વ ગુણસંપન્ન એવો વૃષભદાસ નામે શ્રેષ્ઠી વસતો હતો, તેને પદ્માવતી નામે સ્ત્રી અને પદ્મશ્રી નામે પુત્રી હતાં. તે પદ્મશ્રી મહા સૌંદર્યવતી હતી. તેજ નગરને વિષે બીજો એક બુદ્ધદાસ નામનો બૌદ્ધધર્મી શ્રેષ્ઠી વસતો હતો, તેની સ્ત્રી બુદ્ધદાસી અને પુત્ર બુદ્ધસિંહ હતો. આ બુદ્ધસિંહ એકદા કુતુહળ નિમિત્તે પોતાના મિત્ર કામદેવની સાથે એક જિનમંદિરને વિષે ગયો,

ત્યાં તેણે પૂજા કરવા આવેલી એવી પદ્મશ્રીને દીઠી. તે કેવી હતી? તે વિષે કહે છે કે:— યૌવનવતી, મધુર વચન બોલનારી, સૌભાગ્ય રૂપી ભાગ્યશાળી, મૃગના સરખા નેત્રવાળી, ચતુર, અતિ ગર્વયુક્ત, સૌદર્યવતી, અને બાળ-હંસના જેવી ગતિવાળી હતી. વળી તેણીનાં બે સ્તનો મદોન્મત્ત હસ્તિના કુંભસ્થળ જેવા હતાં; હોઠ બિંબફળ સરખા રાતા હતા, મુખ પૂર્ણિમાના ચંદ્ર જેવું અને કેશ ભ્રમરના સ-રખા કૃષ્ણવર્ણના હતા.

તે કુમારિકાનું આવું સૌંદર્ય જોઇને બુદ્ધ-સિંહ તો બહુ જ કામાતુર થયો, મહાકષ્ટે ઘેર ગયો અને શય્યા ઉપર જઇને સૂતો. પુત્રને ચિંતાયુક્ત દીઠો તેથી માતાએ પૂછ્યું. ' હે પુત્ર! તું ભોજનાદિક કેમ કરતો નથી? તને મ્હોટી ચિંતા લાગે છે; માટે તેનું કારણ કહે?' બુદ્ધસિંહે પણ લજ્જા ત્યજીને કહ્યું.—" હે માતા! જો તું મ્હારો વિવાહ વૃષભદાસશેઠની

પુત્રી સાથે કરીશ, તોજ મ્હારૂં જીવિત રહેશે. નહિ તો નહીં.” એ વાત તેણીએ પોતાના સ્વામિને કહી. ત્યારે તે બોલ્યો:—“હે પુત્ર! વૃષભદાસ તો આપણને મદ્ય માંસ ખાનારા ચંડાળ જેવા ગણે છે, તો તે તેની પુત્રી આપણને કેવી રીતે આપશે? માટે ત્હારે એ અસાધ્ય વસ્તુને વિષે આગ્રહ કરવો નહીં. કારણ કે, લક્ષ્મીએ કરીને, કૂળે કરીને, અને ગુણે કરીને જે જે સમાન હોય, તેમનોજ સંબંધ થાય છે.” પણ પુત્ર તો એમજ કહેવા લાગ્યો કે, “તેણીના વિના હું જીવી શકીશ નહીં.” પિતાએ કહ્યું:—“અહો! કામનું માહાત્મ્ય બહુ વિષમ જણાય છે. મેઘના અથાગ જળથી સિંચન કરીએ કે સમુદ્રના પાણીમાં સ્નાન કરાવીએ, તોપણ એ કામરૂપી અગ્નિ શાંત થતો નથી. કહ્યું છે કે:—

મનુષ્યની પ્રતિષ્ઠા ત્યાં સુધી રહે છે, તેનું મન પણ ત્યાં સુધી નિશ્ચળ રહે છે, વિશ્વતત્ત્વના એકરૂપ એવાં સિદ્ધાંત અને સૂત્રપણ

ત્યાં સુધીજ એના હૃદયને વિષે સ્ફુરાયમાન રહે છે કે, જ્યાં સુધી ખારા સમુદ્રનાં મોજાં જેવાં સ્ત્રીનાં વક્ર કટાક્ષોથી ભેદાયલું હૃદય ડોલાયમાન થયું નથી. "

માતાએ પુત્રને કહ્યું. "તું મૂર્ખ છે. ખરૂં છે કે, મૂર્ખના ચિત્ત વિના બીજું સઘળું સાધ્ય છે. કહ્યું છે કેઃ—મગરના મુખની અંદરથી મણિ કાઢી લઈ શકાય, પ્રબળ મોજાએ ભરપૂર એવો જે સમુદ્ર તે પણ તરી શકાય, છંછેડાયલા નાગને પણ પુષ્પની પેઠે મસ્તકઉપર ધારણ કરી શકાય, પણ અવળો ચાલનારો એવો જે મૂર્ખ જન, તેનુ ચિત્ત કદીપણ આરાધી શકાય નહી. વળી પણ જેવો જેનો સ્વભાવ પડ્યો તે મૂકાતો નથી. જેમકે વાનરને ગમે તેટલી શિખામણ આપો, તોપણ તે પોતાની ચપળતા છોડશે નહીં."

એ પ્રકારે વણું કહ્યું, છતાં પુત્રે ન માન્યું; ત્યારે પિતાએ કહ્યું—" ત્હારૂં મન સ્થિર કર.

ત્હારૂં કાર્ય હું ધીમે ધીમે પાર પાડીશ. કારણ કે, પાણી પણ અનુક્રમે પર્વતને ભેદી શકેછે, કાર્ય પણ ધીમે ધીમે વિનયથી સાધ્ય થાયછે, અને સુકૃત્યોથી મોક્ષમાર્ગ પણ ધીમે ધીમે પમાય છે."

એમ કહી બુદ્ધદાસે યશોધર મુનિ પાસે શ્રાવકનાં બાર વ્રત અંગિકાર કર્યાં, અને તે કપટશ્રાવક થયો. તે શ્રાવક થયો એટલે વૃષભદાસશેઠ હર્ષિત થઇને કહેવા લાગ્યો:—"અહો! એને ધન્ય છે! કે એ મિથ્યાત્વનો ત્યાગ કરીને સન્માર્ગે પ્રવર્ત્યો!" પછી તેણે તેની સાથે મૈત્રી કરી. એ મૈત્રીનાં છ લક્ષણ કહ્યાં છે. તે એમ કે:—તેને વસ્તુ આપવી અને તેની પાસેથી લેવી, ગુહ્ય વાત કહેવી અને સાંભળવી, તથા તેને ત્યાં જમવું અને પોતે તેને જમાડવો.

એકદા વૃષભદાસે બુદ્ધદાસને પોતાને ત્યાં જમવાનું આમંત્રણ કર્યું.-ભોજન સમયે બુદ્ધ

દાસ ત્યાં આવ્યો, પણ તે ભોજન કરતો નથી. એવું જોઇને તેને પૂછ્યું:—" કેમ બુદ્ધદાસ! ભોજન કેમ કરતા નથી ?" ત્યારે તેણે ઉત્તર આપ્યો:—" જો તમે તમારી પુત્રીનો મ્હારા પુત્રની સાથે વિવાહ કરો તો હું જમું, અન્યથા નહીં જમું." તે ઉપરથી વૃષભદાસે કહ્યું. " અહો ! મને ધન્ય છે કે આપના જેવા મિત્ર મ્હારે ત્યાં આવે છે; માટે એમાં શી મ્હોટી વાત છે ? હું નિશ્ચે મ્હારી પુત્રી આપીશ. કારણ કે તેમને ધન્ય છે, તેઓજ વિવેકી છે, અને તેઓજ આ પૃથ્વિઉપર ઉપન્યા ગણાય છે કે, જેઓને ઘેર મિત્રો કાર્યાર્થે આવેછે."

પછી એક શુભ દિવસે અને ઉત્તમ મુહૂર્તે તેઓએ બુદ્ધસિંહનો અને પદ્મશ્રીનો વિવાહ કર્યો. એટલે બુદ્ધસિંહ પદ્મશ્રીને પોતાને ઘેર લઈ ગયો.

ઘેર ગયા પછી તો બુદ્ધદાસ જૈનધર્મનો ત્યાગ કરીને બૌદ્ધધર્મ પાળવા લાગ્યો. એ

સાંભળીને તથા દેખીને વૃષભદાસશેઠ ખિન્ન થઈને કહેવા લાગ્યોઃ—"અહો ! કપટી માણસ નો પ્રપંચ કોઈ જાણી શકતું નથી. કારણ કે, ગુપ્તપણે રાખેલો એવો જે મંત્ર તેને બ્રહ્મા પણ જાણી શકતો નથી. જેવી રીતે કે, કોળીએ વિષ્ણુનું રૂપ લઇને રાજાની પુત્રી સાથે સુખ-ભોગ ભોગવ્યા. ગુરુની સાક્ષીએ જે વ્રત આદર્યું હોય, તે પ્રાણાંતે પણ ત્યજવું નહીં; તેનો ભંગ કરવાથી પ્રાણી દરેક ભવમાં દુઃખ પામે છે." આમ બોલીને વૃષભદાસ શ્રેષ્ઠી તો મૌન ધરીને બેશી રહ્યા.

એકદા બુદ્ધદાસના ગુરુ પદ્મસિંહે પદ્મશ્રી ને કહ્યુંઃ—"હે પુત્રી ! સર્વ ધર્મને વિષે બૌદ્ધધર્મજ ઉત્તમ છે, અન્ય કોઈ નથી. જો, જેમ વસ્ત્રને વિષે શ્વેત વસ્ત્ર ઉત્તમ છે, ઋતુને વિષે વસંતઋતુ ઉત્તમ છે, પુષ્પમાં ખીલેલા માલ્લિક, ધનુર્ધારિઓમાં કામદેવ, પરિમલમાં કસ્તૂરીનો પરિમલ, અસ્ત્રમાં ધનુષ્ય, વર્ણમાં તર્ક, રસથી ઉજ્વળ વાણી, અત્યંત પ્રિય-વ્હાલી

વસ્તુમાં વ્હાલી સ્ત્રી, વયમાં યૌવન વય, રાગમાં પંચમ રાગ, અને કવિઓમાં ભિક્ષુ કવિ; તેવી રીતે સર્વ ધર્મમાં આ બૌદ્ધધર્મ શ્રેષ્ઠ જાણવો. "

પદ્મશ્રીએ કહ્યું—" હે પદ્મસિંહ! મ્હારૂં અંત:કરણ કદિ પણ સન્માર્ગનો ત્યાગ કરીને ઉન્માર્ગમાં પ્રવર્તનાર નથી. જેમ કોઈ સિંહ મૃગના માંસનુ ભોજન કરતો હોય, તે ક્ષુધાથી પીડિત છતાં કદિપણ તૃણ ચરતો નથી; તેમ કુલીન માણસો દુ:ખમાં આવી પડ્યા છતાં પણ નિચકર્મ આદરતા નથી. વળી જે માણસો દેવ ગુરુ સમીપે આદરેલા વ્રતનો ભંગ કરે છે, તે ઉભયલોકને વિષે દુ:ખી થાય છે. શાસ્ત્રકાર કહે છે કે:—"વ્રત લઇને તેનો ભંગ કરનાર મનુષ્ય સૌભાગ્યરહિત થાય છે; ધન અને ધાન્યરહિત થાય છે; વળી બ્હીકણ તથા દુ:ખી થાય છે; માટે આત્માને જે હિતકારી હોય તેજ આચરણ કરવું. લોકો ભલે

ગમે તેમ કહે. કોઈ કંઈ કહે અને કોઈ કંઈ કહે, પણ સર્વ લોકને સંતોષ પમાડવાનો એકે ઉપાય નથી. ”

પદ્મશ્રીનાં આવાં વચન સાંભળીને પદ્મસિંહ ગુરુ તો પોતાને ઘેર ગયા. એકદા પદ્મ શ્રીનાં માતપિતા શુભ પરિણામે મૃત્યુ પામીને સ્વર્ગે ગયાં, તે દુઃખથી તે બહુ શોકગ્રસ્ત થઈ. આ અવસર જોઇને બુદ્ધદાસે કહ્યું:—“હે વહુ ! મ્હારા ગુરુએ ‘તમારાં માતા પિતા મૃત્યુ પામીને મૃગ થયાંછે.’ એમ કહ્યું છે.” પદ્મશ્રીએ આવાં વચન સાંભળી કોપ કરીને કપટ સહિત તેને કહ્યું:—“જો આપના ગુરુ એવા જ્ઞાની છે, તો હવે હું નિશ્ચે બૌદ્ધધર્મ અંગિકાર કરીશ. ” એમ કહીને તણીએ બૌદ્ધ યતિને ભોજનાર્થે ઘેર આમંત્રણ કર્યું. તેઓ આવ્યા ત્યારે બહુ આદરયુક્ત બેસારીને તેમની પૂજા કરી.

પછી પદ્મશ્રીએ સર્વ જણના ડાબા પગનું

એકેક પગરખું લઇને તેના ઝીણા કકડા કરીને શાકમાં નાંખ્યા, ને તે શાક તેમને સર્વને જમાડયું. તે સર્વેએ વળી તે શાકની બહુ પ્રસંશા કરી. પછી પદ્મશ્રીએ તેમને તાંબૂળાદિક આપીને કહ્યું:—"હું હવે પ્રભાતે બૌદ્ધધર્મ અંગિકાર કરીશ." ગુરુ 'તથાસ્તુ' કહીને ગયા. પણ જ્યાં પગરખાં પહેરવા જાય છે, ત્યાં તો એકેકું પગરખું ન દીઠું; તે જોઇને દાસીને કહેવા લાગ્યા:—"અમારૂં એકેક પગરખું કોઈ લઈ ગયું છે ?" તે વખતે કોળાહળ થયો તે સાંભળીને પદ્મશ્રી ત્યાં આવી, અને કહેવા લાગી:—"અહો ગુરુ! તમે તો જ્ઞાની છો, તો જુઓ! એ કોણ લઈ ગયું છે? તમારૂં જ્ઞાન અજમાવો." તેવારે યતિઓએ કહ્યું. "અમારૂં એવું જ્ઞાન નથી." ત્યારે પદ્મશ્રી બોલી. "જ્યારે તમારા પોતાનાજ ઉદરમાં રહેલા પગરખાંને તમે જાણતા ,નથી, ત્યારે મ્હારા માતપિતાની ગતિ તમે કેવી રીતે
ત્યારે યતિઓએ પૂછ્યું. "

પગરખાં છે, તે તમે કેમ જાણ્યું ? ” તેણીએ ઉત્તર આપ્યો:—“ સંદેહ હોય તો બતાવું. ” એમ કહીને તેમને વમન કરાવ્યું, એટલે તે માંથી ચામડાના ઝીણા ઝીણા કકડા નિકળ્યા! તે જોઇને લજજાયમાન થઇ તેઓ પોતાને સ્થાનકે જતા રહ્યા.

આ વાત તેમણે બુદ્ધદાસને કહી કહ્યું કે, “ હે પાપિષ્ઠ ! ત્હારા ઉપદેશથી પદ્મશ્રીએ ન કહેવાનું કર્યું છે. ” એ વૃત્તાંત સાંભળીને બુદ્ધદાસે ઘેર જઇને બુદ્ધસિંહને તથા પદ્મશ્રીને પોતાના ઘરમાંથી કાઢી મૂક્યાં. તેવારે પદ્મશ્રીએ પોતાના ધણીને કહ્યું.—“ હે સ્વામિ ! ચાલો હવે આપણે મ્હારા માત પિતાને ઘેર જઇને રહીએ. ” પણ બુદ્ધસિંહે કહ્યું:—“ભિક્ષા માગીશ, પણ સસરાના ઘરમાં નહીં રહું. કારણ કે, વાઘ અને ગજ પ્રમુખ હિંસકપ્રાણીઓના વનમાં રહેવું તે સારૂં; વૃક્ષોના સ્થાનમાં પાકાં ફળ ઇત્યાદિનું ભોજન કરવું તે પણ સારૂં;

તૃણની શય્યા અને વલ્કલનાં વસ્ત્ર તે પણ સારાં; પરંતુ બંધુઓને વિષે ધનવિના રહેવું તે સારૂં નહી." એમ કહીને તે બન્ને સ્ત્રી પુરુષ દેશાંતર જવા નિકળ્યાં. ગામની બહાર તેમને બે સાર્થવાહ મળ્યા, તેઓ પદ્મશ્રીનું રૂપ જોઇને મોહમાં પડ્યા અને લોભને વશ થઈ પરસ્પર વિષવાળું અન્ન ખાઇને મૃત્યુ પામ્યા.

દુર્જન મનુષ્યો પોતાના આત્માનો વિનાશ થાય છે તે ગણતા નથી, પરંતુ પારકું દુ:ખ જોઇને તેઓ સંતુષ્ટ થાય છે; જેવી રીતે કે, રણક્ષેત્રને વિષે હજારો ગમે મનુષ્યોનો નાશ થયે માથાવિનાનું શરીર-ધડ નાચે છે. (પોતાનો નાશ થયો છે તે તે ગણતું નથી.)

પેલું વિષવાળું અન્ન સ્ત્રીઓએ બુદ્ધસિંહને પણ આપેલું, તે તેણે (પદ્મશ્રીએ ઘણો વાર્યા છતાંપણ) ખાધું! તેથી તેને મૂર્છા આવી, તેથી તે પૃથ્વિઉપર પડ્યો. આખી રાત્રી પદ્મશ્રીએ શોક ને રુદનમાં નિર્ગમન ક-

રી. પ્રભાતે કોઇએ જઇને બુદ્ધદાસને તેના પુત્રના મૃત્યુના સમાચાર કહ્યા, એ સાંભળીને બુદ્ધદાસ ત્યાં આવ્યો ને પદ્મશ્રીને કહેવા લાગ્યો:— "હે શાકિની! તેંજ મ્હારા પુત્રનું ભક્ષણ કર્યું છે, આ શ્રેષ્ઠીઓને પણ તેંજ મારી નાંખ્યા છે, માંટે મ્હારા પુત્રને ઉઠાડ; નહીં તો તને શિક્ષા કરીશ." એમ કહીને તે પુત્રના શબને વૃક્ષતળે લઈ જઇને બેઠો અને રુદન કરવા લાગ્યો. તેવારે પદ્મશ્રી કહેવા લાગી:— "મ્હારાં કર્મ ઉદય પામ્યાં, તેનું કોઈ નિવારણ કરી શકે તેમ નથી. જુઓ! ત્રણ લોકના સ્વામી એવા જે કૃષ્ણ તેમને પણ શબર (ભિલ) ના બાણથી મૃત્યુ પ્રાપ્ત થયું; પાંચ મુખ વાળા બ્રહ્મા જેવા વિધાતાનાં પણ શિર છેદાયાં; વળી સૂર્ય અને ચંદ્રમા જેવાનો રાહુ ગ્રાસ કરે છે, અને પ્રભુ એવા જે શંકર તેમને પણ નગ્ન રહેવું પડે છે; માટે લલાટમાં જે લખેલું છે તેને કોઇપણ મટાડી શકતું નથી. વળી જુઓ કે, ચંદ્રમા શંકર જેવા

મહાદેવના મસ્તકમાં જઇને રહ્યો, તેમની જટામાં પણ છૂપાયો, પરંતુ ત્યાંથીએ રાહુ તેનું ગ્રહણ કરવા ચૂકતો નથી; માટે વિધિને કોઇ ઉલ્લંઘી શકતું નથી."

એમ ચિંતવીને અંજળિબદ્ધ થઇને તે પદ્મશ્રી કહેવા લાગી.—" જો મ્હારા અંતઃકરણને વિષે જૈનમાર્ગમાં [1]નિશ્ચય હોય, હું પતિવ્રતા હોઉં, અને મને રાત્રિભોજનનો નિષેધ હોય તો, હે શાસનદેવતા ! આ મ્હારા સ્વામિનાથ તથા આ બન્ને શ્રેષ્ઠી સૌ સજીવન થાઓ."

તત્ક્ષણ તેણીના વ્રતના માહાત્મ્યથી તેઓ સર્વે જીવન આવવાથી બેઠા થયા, એટલે બાળકથી માંડીને વૃદ્ધ સુધી નગરના સર્વે જનો તેણીની પ્રશંસા કરવા લાગ્યા:-" અહો ! એ સ્રીને ધન્ય છે; આવી રૂપવતી છતાં એ શીળવતી છે, એ આશ્ચર્ય છે. જુઓ કે, વેદશાસ્ર-

૧ નિશ્ચળ શ્રદ્ધા.

માં નિપુણ એવો વિપ્ર પંડિત હોય એમાં કંઈ આશ્ચર્ય નથી; વળી નીતિશાસ્ત્રમાં પ્રવિણ એવો રાજા ધાર્મિક હોય તેમાં પણ કંઈ આશ્ચર્ય નથી; પરંતુ આશ્ચર્ય તો એજ કહેવાય કે, રૂપ ને યૌવનવાળી સ્ત્રી શીળગુણે અલંકૃત હોય ! કે નિર્ધન માણસ કદિપણ પાપ ન કરતો હોય ! ”

પછી લોકોએ પદ્મશ્રીની પૂજા કરી, દેવોએ પણ પુષ્પવૃષ્ટિ કરી. આ સર્વ વૃત્તાંત પ્રત્યક્ષ જોઇને વૈરાગ્ય પામી ધાડીવાહન રાજાએ કહ્યું:- “ અહો ! જૈનધર્મવિના બીજા ધર્મમાં ઇષ્ટની સિદ્ધિ નથી, માટે સર્વ કોઇએ એજ ધર્મ અંગિકાર કરવો; કારણ કે, સુંદર રૂપ, નિરોગી દેહ, ઉત્તમ ગુણ, મૃગના સરખાં નેત્રવાળી સ્ત્રી, સૌભાગ્ય, પ્રતિષ્ઠા, સારી બુદ્ધિ, લક્ષ્મી, કીર્તિ, દુ:ખ મટીને સુખની પ્રાપ્તિ, ઉત્તમ ગુરુનો યોગ, અને મનને આનંદની પ્રાપ્તિ. એ સર્વ સુખ અક્ષયપણે નિરંતર ધર્મથીજ મળેછે.”

તે ઉપરથી પોતાના પુત્ર નયવિક્રમને રાજ્ય ગાદી સોંપીને ધાડીવાહન રાજાએ બીજા ઘણા જન મંગાથે યશોધર મુનિની પાસે ચારિત્ર લીધું. બુદ્ધદાસ અને બુદ્ધસિંહ વિગેરે શ્રાવકો થયા. રાણી પદ્માવતી અને શ્રેષ્ઠીની સ્રી પદ્મશ્રીએ પણ બીજી બહુ સ્રીઓસહિત સરસ્વતી સાધ્વી પાસે દીક્ષા ગ્રહણ કરી. પછી ચારિત્ર પાળી તપ કરતાં કેટલાએક મોક્ષે ગયા અને કેટલાએક સ્વર્ગે ગયા.

(પદ્મલતા અર્હદ્દાસને કહે છે): હે સ્વામિ! મે આ સર્વ પ્રત્યક્ષ જોયું છે, તેથી મ્હારૂં સમ્યક્ત્વ બહુ દ્રઢ થયું છે." અર્હદ્દાસે પણ "તે સર્વ સત્ય છે" એમ જણાવી તેના ઉપર પોતાની શ્રદ્ધા રાખી. બીજી સ્રીઓએ પણ એ ખરૂં માન્યું. પણ પેલી કુંદલતા તો એવી ને એવી જ રહી. તેણીએ કહ્યું. "એમ બનેજ નહીં, એ કેવળ જૂઠું છે."

રાજા, મંત્રી - અને - ચોર આ સાંભળીને

વિચારવા લાગ્યાઃ—" આ દુષ્ટા તો, 'પદ્મલતા એ પ્રત્યક્ષ જોએલું' પણ ખોટું ઠરાવે છે. " તેથી રાજાએ તો નિશ્ચય કર્યોકે, " સવાર પડે એટલે તુરત મ્હારે એણીને ગધેડાઉપર બેસારીને નગર બહારજ કાઢી મૂકવી છે. " ચોરે વિચાર્યું કે, " એ તો દુષ્ટ માણસોનો એવો સ્વભાવજ હોય છે. કારણ કે, સરખે સરખાનો સમાગમ જોઇને દુર્જન વિનાકારણે કોપ કરે છે. જેવી રીતે આકાશને વિષે નિર્મળ ચંદ્રિકા જોઇને કુતરા વગર બીજું કોણ ભસે છે ? "

ઇતિ છઠ્ઠી પદ્મશ્રી અને પદ્મસિંહની કથા.

વળી અર્હદ્દાસ શ્રેષ્ઠી પોતાની કનકલતા નામની છઠ્ઠી સ્ત્રીને પૂછવા લાગ્યો. "હે પ્રિયે! તને કેવી રીતે સમકિત પ્રાપ્ત થયું ? તે કહે." તે ઉપરથી તે કહેવા લાગી —

ઉભયકુમાર.

અવંતી નામે દેશમા ઉજ્જયિની નામે નગરી છે, તેમા નરપાળ નામે રાજા રાજ્ય કરતો હતો; તેને મદનવેગા નામની રાણી હતી. વળી તેને ચંદ્રપ્રભ નામનો મંત્રી હતો, તેને સોમા નામની સ્ત્રી હતી. એજ નગરમાં સમુદ્રદત્ત નામનો શ્રેષ્ઠી વસતો હતો, તેને સાગરદત્તા નામની સ્ત્રી હતી. એ શ્રેષ્ઠીને ઉભય નામે પુત્ર અને જિનદત્તા નામે પુત્રી હતાં. એ પુત્રી જિનદત્તાનો તેણે કોશાંબી નગરીના રહેવાસી જિનદત્ત નામના શ્રેષ્ઠ શ્રાવકની સંગાતે વિવાહ કર્યો હતો.

હવે શ્રેષ્ઠીપુત્ર ઉભય, સાતે વ્યસને પૂરો હતો.

તેનાં માતા પિતા તેને ઘણો નિવારતા, છતાં તે દુર્વ્યસન તજતો નથી. ત્યારે માતપિતાએ કહ્યું કે, 'લખ્યા લેખ કોણ મિથ્યા કરી શકે છે ?' જુઓ કે, વિષ્ણુ જેવા પિતા, લક્ષ્મી જેવી માતા, અને પોતાને વિષમ આયુધ છતાં પણ કામદેવને શંકરે બાળી નાંખ્યો ! માટે પૂર્વોપાર્જિત કર્મને કોણ ઉલ્લંઘી શકે ? તે ઉમય તો પ્રતિદિન નગરને વિષે ચોરી કરવા લાગ્યો.

એકદા તેને પારકું દ્રવ્ય ચોરી લઈ જતાં યમદંડ કોટવાળે પકડ્યો, પરંતુ તેને નગરશેઠ નો પુત્ર જાણીને છોડી દીધો; માર્યો નહીં. યમદંડે પણ વિચાર્યું કે, "અહો ! એક ઉદર માંથી જન્મેલા પણ સરખા હોતા નથી. જુઓ! ક્યાં એની બ્હેન સાધ્વી જિનદત્તા અને ક્યાં આ મહાવ્યસની ભાઈ ! કહ્યું છે કે:—"તુંબડીની એકજ વેલ ઉપર થયેલા સરખા કડવા તુંબડા જો શુદ્ધ, નિર્દોષ, દગ્ધતાદિક દોષરહિત વંશ સાથે જોડેલા હોય તો તે કાનને અત્યંત પ્રિય લાગે

એવુ મરસ-મધુર ગાયન સંભળાવે છે. વળી તેમને જો સારા મજબૂત દોરાથી શરીર સાથે બાંધી લીધા હોય તો તે અગાધજળને તરી જવા સહાય આપે છે. (પ્હેલે પાર પહોંચાડી આપે છે.) વળી તેમાં કઠોર દિલના અઘોરી લોકો લોહી પણ પીએ છે." તેમજ "કોઈ પણ પુષ્પવૃક્ષ કરતાં શ્રેષ્ઠ સુગંધ અને ઉજ્વળ પુષ્પોની સંપદાને ધારણ કરનાર ચંપકવૃક્ષ પાસે ભમરા રસ લેવા આવતા નથી એ શું જણાવે છે? એ એમ જણાવે છે કે, સુગંધ-વાળા સ્થાનમાં મલીન વૃત્તિવાળા જીવોને ર-તિ-પ્રીતિ કેમજ હોય? અપિતુ નજ હોય.

એકદા તે યમદંડ કોટવાળ પેલા ઉભયને પકડી જઈ રાજા પાસે ઉભો કરીને કહેવા લાગ્યો:—"હે રાજન્! આ આપણા નગર-શેઠ રસુદત્તનો પુત્ર છે. મેં એને ઘણીવાર પકડીને છોડી મૂક્યો, છતાં પણ એ ચોરીનો ધંધો મૂકતો નથી; તો હવે આપને જે યોગ્ય

લાગે તે કરો. કારણ કે, આપ તો સર્વ દેવ કરતાં પણ અધિક છો. બીજા દેવો તો શુભાશુભ કર્મનું ફળ પરભવે આપે છે, પરંતુ આપ તો ઉતાવળાજ ફળ આપો છો."

રાજાએ કહ્યું:—"એ સમુદ્રદત્તશેઠનો પુત્ર છે, એમ કેમ જાણ્યું? એનામાં એનો એકે પણ ગુણ નથી, માટે સોગનવિના એ કોણ ખરૂં માને? કહ્યું છે કે:—"હે શનિશ્ચર! તું સૂર્યપુત્ર એવું નામ ધરાવે છે, પણ અમે સોગનવિના તેનો કેવીરીતે નિશ્ચય કરી શકીએ? કેમકે નથી તેં પોતાના પિતા સૂર્યની પેઠે સમસ્ત તેજવંતના તેજને મ્લાન કર્યાં, કે નથી અંધકારને દૂર કર્યો, કે નથી વિશ્વને વિષે ઉપકાર કર્યો."

પછી રાજાએ સમુદ્રદત્ત શ્રેષ્ઠીને તેડાવીને કહ્યું:—"હે શ્રેષ્ઠી! આ તમારા દુષ્ટ પુત્રને તમારા ઘરમાંથી કાઢી મૂકો; નહીં તો તેની સાથે તમારી પણ આબરૂ જશે અને ધનની પણ હાની થશે. કહ્યું છે કે:—"દુર્જનનો સંસર્ગ થ-

વાથી સાધુ પુરુષને પણ દોષ આવે છે. જેમ કે, રાવણે અપરાધ કર્યો તો તેના સોબતી સમુદ્રને પણ પાષાણના પુલરૂપ ગંભિર બંધન પ્રાપ્ત થયું. વળી સર્વથા અનિષ્ટ સમાગમથી સારાં માણસને પણ સંકટ સહેવું પડે છે. જુઓ ! ઘડી જેવાનો સંગ થયો તો પાણી પીએ ઘડી, ને માર ખાવો પડે છે ઝાલર, (વઠ) ને. "

પછી શેઠે ઘેર જઇને પોતાની સ્ત્રીને કહ્યુ - ' હે પ્રિયે ! આ પુત્રને આપણે ઘરમાંથી કાઢી મૂકવો જોઇએ, નહી તો આપણને હાનિ થશે. કહ્યું છે કે:—"કૂળનેઅર્થે એક કુટુંબીનો ત્યાગ કરવો; ગામને અર્થે કૂળનો ત્યાગ કરવો; દેશને અર્થે ગામનો ત્યાગ કરવો, અને આત્માને અર્થે સકળ પૃથ્વિનો પણ ત્યાગ કરવો. "

એમ કહીને શેઠે ઉમયને કાઢી મૂકયો, ત્યે ઉમયની માતા બહુ દુઃખી થઇને કહેવા લાગી:—" જેવી ભવિતવ્યતા હોય તેવુંજ

બને છે. જો ભવિતવ્યતા હોય તો સમુદ્રને પેલે તીરે ગએલી વસ્તુ પણ ફરી પ્રાપ્ત થાય છે; અને જો તે નથી હોતી તો હસ્તમાં રહેલી વસ્તુનો પણ નાશ થાય છે."

હવે ઉમય ત્યાંથી સાર્થવાહની સંગાથે ચાલ્યો, અને કોશાંબી નગરીમાં પોતાની બ્હેન જિનદત્તાને ત્યાં ગયો. તે જિનદત્તાએ પણ તેની દુષ્ટ વર્તણુંક વિષે સાંભળ્યું હતું તેથી મંદ આદર દીધો. કહ્યું છે કે:—લોકોને વિષે સારી કે નરસી વાત, કસ્તૂરીનો અસાધારણ વાસ, અને જળને વિષે તેલનું બિંદુ, એ ત્રણવાનાં વિરુદ્ધ યત્ન કર્યા છતાં પણ ઉતાવળાં વિસ્તાર પામે છે. તેમાં કાંઈ આશ્ચર્ય જેવું નથી.

ઉમયને યોગ્ય સત્કાર ન મળ્યો તેથી તેણે વિચાર્યું કે, "અહો મ્હારાં ભાગ્યજ મંદ છે. અહીં પણ મને આપત્તિ ત્યજતી નથી. કહ્યું છે કે:-'કોઈ એક ટાલવાળો માણસ મસ્તકે સૂર્યના તાપથી દુ:ખી થતો છાયાને અર્થે શીઘ્ર

ચાલતો ચાલતો એક બીલીના વૃક્ષતળે આવ્યો, પણ ત્યાં આવીને બેઠો કે, તુરતજ ઊંચેથી એક મ્હોટું ફળ તેના મસ્તકઉપર પડ્યું અને મસ્તક ફૂટ્યું. માટે ઘણું કરીને ભાગ્યરહિત જન જ્યા જ્યાં જાય છે, ત્યાં ત્યાં આપત્તિ પણ સાથે જ જાય છે." વળી કહ્યુછેકે:-"મચ્છીમારના મજબૂત હાથથી પકડાએલો એક મચ્છ ત્યાંથી છટકી ગયો તો ફરી તે બાપડો જાળમાં સપડાયો, અને જાળમાંથી નિકળી પડયો એટલે તેને બગલો ગળી ગયો. દૈવ વાંકું હોય, ત્યાં દુઃખનો છેડો કેમ આવે?" તેથી તે અંતઃકરણને વિષે વૈરાગ્ય ધરતો બોલ્યો કે, "અહો! પારકો આશ્રયપણ કષ્ટદાયકછે. કહ્યું છે કે:—"તારાઓના પરિવારવાળો, ઔષધીઓનો નાયક અમૃતમય શરીરવાળો, અને સૌંદર્યવાન્ એવો ચંદ્ર પણ સૂર્યના મંડળમાં જઇને તેજરહિત થાય છે; માટે પરઘરને વિષે પેઠેલો કયો પુરુષ લઘુતાને નથી પામતો? અર્થાત્ સર્વ પામે છે."

એવો વિચાર કરીને તે જિનમંદિરે ગયો, ત્યાં તેણે શ્રુતસાગર મુનિ પાસે ધર્મ શ્રવણ કરી, સાતે વ્યસનનો ત્યાગ કરી સમકિતપૂર્વક બારવ્રત ગ્રહણ કર્યાં; અને બીજાં પણ અજાણ્યાં ફળ ન ખાવાં, એ પ્રમુખ વ્રત અંગેકાર કર્યાં. કહ્યું છે કેઃ—ગુણવંતની સેવાના પ્રસંગથી નિર્ગુણી હોય તે પણ ગુણી થાય છે. જેવી રીતે જળ છે તે કર્પૂરથી કે પાટલીપુષ્પથી સુવાસિત થાય છે તેમ.

પછી તો ઉભયને ઉત્તમ માર્ગગામી જોઇને તેની બ્હેને તેને પોતાને ઘેર બોલાવ્યો, અને બહુ દ્રવ્ય આપ્યું. કહ્યું છે કેઃ—"ન્યાયે પ્રવર્તતા જનોને તિર્યંચ પણ સહાય્યકારી થાય છે, અને તેથી ઉલટા અન્યાયમાર્ગે ચાલનારાને તો તેના બંધુ પ્રમુખ પણ ત્યજી દે છે. વળી દડાને હાથવડે ભૂમિઉપર પછાડ્યો હોય છતાં પણ તે જેમ પાછો ઊંચોજ આવે છે, તેવી રીતે સજ્જન પુરુષો વિપત્તિ પામ્યાછતાં પણ પોતાનો અસલ સ્વભાવ મૂકતા નથી."

એકદા કેટલાએક સાર્થવાહ ઉજ્જયિનીથી કોશાંબીમાં આવ્યા, તેઓએ તે ઉભયને સન્માર્ગે ચાલતો જોયો; તેથી તેઓ તેની પ્રશંસા કરીને કહેવા લાગ્યા:—હે ઉભય! તને ધન્ય છે. તું ઉત્તમની સંગતિમાં ઉત્તમ થયો છે. જેવી સંગતિ તેવું ફળ. કહ્યું છે કે:—"તપાવેલા લોહ ઉપર પાણીનું બિંદુ મૂક્યું હોય, તો તેનું નામ પણ દેખાતું નથી. તેજ જળનું બિંદુ જો કમળના પત્ર ઉપર પડ્યું હોય, તો તે મોતી જેવું દેખાય છે; વળી જો સ્વાતિનક્ષત્રને વિષે સમુદ્રમાં રહેલી છીપમાં પડ્યું હોય તો તે મુક્તાફળજ થાય છે. માટે ઘણું કરીને સોબતના પ્રમાણમાં ઉત્તમ, મધ્યમ, કે અધમગુણ પ્રાપ્ત થાય છે. વળી ચંદ્રવિના જેમ રાત્રી અને કમળ વિના જેમ સરોવર શોભતાં નથી, તેમ ધર્મ વિના માણસ શોભતો નથી."

પછી તે એ ઉભય બહુ પ્રકારનાં કરિયાણાં લઈને એ સાર્થવાહની સંગાથે પોતાના

નગરભણી જવા નિકળ્યો. એકદા માતાપિતાના દર્શનમાં ઉત્સુક એવો તે ઉભય કેટલાક માણસોસહિત એકલો આગળ ચાલ્યો, પણ રાત્રીને સમયે પ્રમાદને લીધે ખરો માર્ગ ત્યજી અટવીમાં પેઠા; એટલે તેઓ ભૂલા પડ્યા. પ્રભાત થયે સૂર્યોદય થયો એટલે તેઓ ક્ષુધાતુર થયા, તેથી તેના મિત્રો રૂપથી સુંદર એવાં ફળ ખાવાને માટે લઈ આવ્યા. પણ ઉભયે 'તે અજાણ્યાં ફળ છે, માટે ખાવાં નહીં' એમ કહ્યું. ત્યારે તેમણે કહ્યું:—"ત્હારે જાણ્યાં-અજાણ્યાંનું શું કામ છે? એ ફળ ઉત્તમ છે, માટે ખાઇને આત્માને સંતુષ્ટ કર." પણ તેણે કહ્યું કે:—"મ્હારે અજાણ્યાં ફળ ખાવાની પ્રતિજ્ઞા છે." એમ કહીને તેણે તે ફળ ખાધાં નહીં. બીજા સર્વેએ એ ખાધાં. એ ફળ કિંપાકવૃક્ષનાં હતાં; જે એ ખાય તે મૃત્યુ પામે. તેથી ઉભય વિના સર્વ ત્યાંજ મૂર્છા ખાઇને મૃત્યુ પામ્યા!

તે જોઇને ઉભય બહુ શોકગ્રસ્ત થઈ ગયો

અને વિચારવા લાગ્યો—"અહો ! આ ફળને વિષે કાળકૂટ વિષ છે તે કોઈ જાણતું નથી. કારણ કે, આ વૃક્ષ પ્રથમ પોતાની છાયાથી, પછી પુષ્પથી, અને પછી સ્વાદિષ્ટ એવાં ફળોથી આશ્રિતોને સુખ આપે છે; ત્યારે શી ખબર પડે કે, એના મુળમાં હળાહળ વિષ હશે, કે મહા ઉગ્ર જ્વાળામય વિષવાળો ફણિપતિ (સર્પ) અહીં રહેતો હશે ?"

હવે ઉભયની વ્રતના નિશ્ચયની પરિક્ષા કરવાને અર્થે વનની અધિષ્ઠાતા દેવી ત્યાં સુંદર સ્ત્રીનું રૂપ લઇને આવીને કહેવા લાગી:—"હે, પ્રવાસી ! આવાં કલ્પવૃક્ષસમાન વૃક્ષનાં ફળ તું કેમ નથી ખાતો ? મહા પુણ્યના યોગે એ ફળ પ્રાપ્ત થાય છે, એ ખાવાથી રોગી નિરોગી થાય છે; વળી તેને મૃત્યુનો ભય પણ રહેતો નથી. સાંભળ, હું પણ પૂર્વે વૃદ્ધ હતી, ત્યારે મને ઇંદ્રે આ ફળના રક્ષણાર્થે અહીં મોકલી. અહીં મેં એ ફળ ખાધાં, એટલે હું નવયૌવના બની ગઈ છું." વનદેવીનાં વચન

સાંભળી ઉભયે કહ્યું:—"હે બ્હેન! મારે અજાણ્યાં ફળ ખાવાને નિષેધ છે, માટે વધારે શું કહું? જે લલાટમાં લખેલું હોય છે તેજ થાય છે; એનો બીજો કંઈ ઉપાય નથી."

ઉભયનું આવું ધૈર્ય જોઇને વનદેવીએ તેના ઉપર તુષ્ટમાન થઇને તેને વર માગવાનું કહ્યું. ત્વારે તેણે માગ્યું કે, "જો તું તુષ્ટમાન થઈ હોય તો આ મ્હારી સાથે આવેલા સર્વને ઉઠાડ્ય અને ઉજ્જયિનીનો માર્ગ બતાવ્ય." દેવીએ કહ્યું. "તેમજ થાઓ." કહ્યું છે કે:— જે પુરુષમાં ઉદ્યમ, સાહસ, ધૈર્ય, બળ, બુદ્ધિ, અને પરાક્રમ. આ છ વાનાં હોય છે, તેનાથી દેવતા પણ શંકા પામે છે.

પછી દેવીના વચનથી સર્વ સજીવન થઈ ઉભા થયા. એટલે તેઓએ કહ્યું:—"હે ઉભય! અમે ત્હારીજ કૃપાથી જીવ્યા છીએ, અમે ત્હારા વ્રતનું માહાત્મ્ય બરાબર સમજ્યા છીએ, તને કંઇપણ અગમ્ય નથી. કહ્યું છે કે:—'પ્રતિ-

જ્ઞાવંત ધીર પુરુષને વસુધા એ ઘરની વેદિકા (ઓટલા) જેવી છે, સમુદ્ર જળની નીક જેવો છે; પાતાળ પણ સ્થળ જેવું છે, અને મેરુપર્વત રાફડા સમાન છે."

પછી માર્ગ જોયો એટલે તેઓ સર્વે બીજાઓ ની સાથે પોતપોતાને ઘેર આવ્યા. ઉમયનું સચ્ચરિત્ર જોઇને અને તેનો પૂર્વ વૃત્તાંત સંભા ળીને રાજા, તેના માતા પિતા, તથા સ્વજન સબંધી વર્ગ-સર્વેએ તેની પ્રશંસા કરી. "અ- હો! તને ધન્ય છે! ઉત્તમ પુરુષોના સંસર્ગથી તુ પણ પૂજ્ય થયો. એટલામાં તો નગરદેવ- તાએ આવીને નગરવાસી જનોના દેખતા રત્ન મય સિંહાસન રચી તે ઉપર ઉમયને બેસાડી તેનો અભિષેક કરવાપૂર્વક પૂજા કરીને પંચ દિવ્ય પ્રગટ કર્યા.

એ જોઇને સર્વ લોક ચકિત થઇ ગયા! રાજા પણ એ આશ્ચર્ય જોઇને કહેવા લાગ્યો- "જૈનધર્મ એજ સર્વ આપત્તિ હરે છે." પછી પોતપોતાના પુત્રોને પોતપોતાને પદે સ્થાપીને

રાજાએ, મંત્રીએ, અને શ્રેષ્ઠીએ; તેમજ ઉમ
તથા બીજા ઘણા માણસોએ સહસ્રકીર્ત્તિ મુ
પાસે ચારિત્ર ગ્રહણ કર્યું. કેટલાએક શ્રાવ
થયા. કેટલાએક ભદ્રપરિણામી થયા. રા
મદનવેગા, મંત્રીની સ્ત્રી સોમા, શ્રેષ્ઠીની સ
અને બીજી પણ ઘણી સ્ત્રીઓએ અનંતમ
સાધ્વી પાસે દીક્ષા લીધી.

(કનકલતા કહે છે):—હે સ્વામિન્! ર
સર્વ મેં પ્રત્યક્ષ દીઠું છે, તેથીજ મ્હારૂં સ
કિત દ્રઢત્તર થયું છે." અર્હદ્દાસે પણ એ વ
ની સત્યતા વિષે પોતાનો નિશ્ચય બતાવ્ય
બીજી સ્ત્રીઓએ પણ એ કબૂલ કર્યું; પ
કુંદલતા જેવી તેવી નહોતી કે સૌની હા
હા કહે. તેણીએ એ વાત કબૂલ કરી નહીં.

રાજા, મંત્રી અને ચોર, એ ત્રણે જણ
ચારવા લાગ્યા:—"આ દુષ્ટા તો હા ભણતી
નથી; સર્વ સત્ય છતાં તેતો અસત્યજ કહે છે
રાજાએ તેણીનો પ્રભાતમાં ઘાટ ઘડવાનું ધા
કે, "એણીને નગરની બહારજ કાઢી મૂક

છે." ચોરે પણ ધાર્યું કે, "દોષ નહીં છતાં પણ જે દોષ કાઢે છે, તે નીચ ગતિ પામે છે. કહ્યું છે કે:—જેનામાં ગુણ હોય, તેને નિર્ગુણી ન કહેવો; અને જેનામાં ગુણ ન હોય તેને ગુણી ન કહેવો; જે જેવો હોય તેવો તેને વખેવવો. જે વિપરીત કહે છે, તે નિચગોત્ર બાંધે છે."

ઇતિ આતમી ઉમયની કથા.

ત્યારપછી અર્હદ્દાસ શ્રેષ્ઠીએ પોતાની વિષ્ણુશ્રી નામની સાતમી સ્ત્રીને પૂછ્યું:—" હે પ્રિયે! ત્યારે તું કહે જોઇએ, તને કેવી રીતે સમકિત પ્રાપ્ત થયું? " તેણીએ કહ્યું. સાંભળો:—

વૃષભદાસશેઠની કથા.

ભરતક્ષેત્રને વિષે કૌશાંબી નામની નગરી છે, ત્યાં સુદંડ નામે રાજા રાજ્ય કરતો હતો, તેને વિજયા નામે રાણી હતી. એ રાજાને સુમતિ નામે પ્રધાન હતો, તેને ગુણશ્રી નામે સ્ત્રી હતી. એજ નગરમાં સુરદેવ નામે શ્રેષ્ઠી રહેતો હતો, તેને ગુણમતિ નામની સ્ત્રી હતી.

અન્યદા સુરદેવ શ્રેષ્ઠી વ્યાપાર નિમિત્તે સુગુલ દેશ ગયો હશે, તેણે ત્યાંથી ઉત્તમ અશ્વો આણ્યા, તે તેણે સુદંડ રાજાને આપ્યા. રાજાએ પણ શ્રેષ્ઠીને પુષ્કળ દ્રવ્ય આપ્યું, અને તેનો સત્કાર કરીને તેની પ્રશંસા કરી. કહ્યું છે કે:—કેટલાક ગુણ વસ્તુમાં હોય છે, ને વાણીમાં નથી હોતા; કેટલાક વળી વાણીમાં હોય છે,

વસ્તુમાં નથી હોતા. કેટલાક તો એવા છે કે, વસ્તુ અને વાણી બન્નેમાં હોય છે; અને કેટલાક તો એવા છે કે, વસ્તુમાંએ નથી ને વાણીમાંએ નથી. એકદા તે સુરદેવ શેઠીએ આગમોક્તવિધિ પ્રમાણે ગુણસેન નામના મુનિને પ્રતિલાભ્યા, તે દાનના પ્રભાવને લીધે દેવતાએ સુરદેવશેઠીના ઘરમાં પાંચ પ્રકારનાં આશ્ચર્ય પ્રગટ કરયાં.

હવે એજ નગરમાં કોઈ ગતદ્રવ્ય નામે બીજો શેઠી રહેતો હતો, તેને શ્રીદત્તા નામે સ્ત્રી અને સમુદ્રદત્ત નામે પુત્ર હતો. સુરદેવને ત્યાં મુનિદાનનુ આવુ ઉત્કૃષ્ટ ફળ જોઇને સમુદ્રદત્તે મનમાં ચિંતવ્યું કેઃ–"અહો ! મ્હારીપાસે દ્રવ્ય નથી તો હું શું દાન દઉં ? માટે ચાલ, તેની પેઠે દ્રવ્યોપાર્જન કરીને હું પણ મુનિને દાન દેઉં. કેમ કે, આદરસત્કાર મળે છે તે ધનથીજ, ફુળથી નહીં. કીર્ત્તિ વધે છે તે પણ ધનથીજ, પગારમથી નહીં. કાંતિ પણ ધનને લીધેજ છે,

યોવનથી નહીં. ક્રિયા પ્રમુખ ધર્મદાન પણ ધનથી જ થાય છે, યૌવનથી કંઈ થતું નથી." આમ ધારી તેણે દેશાંતર જવાનો નિશ્ચય કર્યો. તેવારે તેના ચાર મિત્રો તેને પૂછવા લાગ્યા:— "અહો સમુદ્રદત્ત ! તું દૂર દેશાંતરે શી રીતે જઈશ ?" ત્યારે તેણે ઉત્તર આપ્યો:—"અમારા જેવા વ્યાપારીઓને કશુંએ દૂર નથી. કારણ કે, સમર્થને ભાર શો ? વ્યાપારીને દૂર શું ? વિદ્વાનોને વિદેશ શો ? અને પ્રિય બોલનારને શત્રુ શો ? પ્રમાદી પુરુષો પરદેશના ભયથી બ્હીકણ અને વિહ્વળ હોય છે. કાગડા, કાયર પુરુષ અને હરિણો એ પોતાના દેશમાંજ મરે છે. (અર્થાત્ એઓ પરદેશ જઈ શકતા જ નથી.)"

પછી નિશ્ચય કરીને ચારે મિત્રો દેશાંતર જવા નિકળ્યા. રસ્તે ચાલતાં તેઓ પલાસ નામના ગામમાં આવી પહોંચ્યા, ત્યાં સમુદ્રદત્તે પોતાના મિત્રોને કહ્યું—"અહો ભાઇઓ !

આપણે આપણાં કરીઆણાં ગમે ત્યાં વેચીને અને બીજા યોગ્ય કરીઆણાં લઇને અહીં પાછા ત્રણ વર્ષની અંદર મળવું." એ પ્રમાણે તેમણે સ્થાનનો નિશ્ચય કર્યો. પછી ત્રણ જણ તો પહેલા નિકળ્યા. ફક્ત સમુદ્રદત્ત માર્ગના ખેદને લીધે કેટલોક કાળ ત્યાં રહ્યો. કહ્યું છે કે:—મૂર્ખાઈ એ એક કષ્ટ છે, વળી યૌવનને વિષે દારિદ્ર એ પણ કષ્ટ છે; અને પરઘર વાસ તથા પ્રવાસ એ તો અત્યંત કષ્ટ છે.

હવે આ પલાસ ગામમાં એક અશોક નામે કુટુંબી રહેતો હતો, તે અશ્વોનો વ્યાપારી હતો, તેને વીતશોકા નામે સ્ત્રી અને કમળશ્રી નામે પુત્રી હતી. તે અશોક અશ્વોને સાચવવાને માટે એક સેવકની શોધ કરતો હતો. તે વાતની સમુદ્રદત્તને ખબર પડી, તેથી તે તેની પાસે જઇને કહેવા લાગ્યો—"હું તમારા અશ્વોની રક્ષા કરીશ; તમે મને શું આપશો?" આ પ્રમાણે સમુદ્રદત્તે યાચના

કરી. કહ્યું છે કે:—ગુણ અને ગૌરવ ત્યાં જ સુધી રહે છે કે, જ્યાં સુધી પુરુષ માગતો નથી. પુરુષ દ્રવ્યનો અર્થિ થયો કે, નથી રહેતા તેના ગુણ કે નથી રહેતું તેનું ગૌરવ. પછી અશોકે સમુદ્રદત્તને જવાબ આપ્યો કે, "હમેશાં બે વખત ભોજન, છ છ માહિને એક ત્રિવલિકા, ધોતલી, એક કંબળ, અને પગરખાંની જોડ. તથા ત્રણ વર્ષને અંતે આ મ્હારા સાતસો અશ્વોમાંથી ત્હારે જોઇએ તેવા બે અશ્વો." સમુદ્રદત્તે તે કબૂલ રાખ્યું, ને તેના અશ્વોની રક્ષા કરવા લાગ્યો. કહ્યું છે કે:-સેવકવિના બીજો કોણ મૂઢ ઉન્નતિને અર્થે પ્રણામ કરે, શેઠને જીવાડવાને પોતાના પ્રાણ આપે, અને સુખને અર્થે દુ:ખ આદરે?

હવે સમુદ્રદત્ત હર હમેશ શેઠની પુત્રી કમળશ્રીને મનોહર ફળ અને ફૂલ આણી આપવા લાગ્યો, તથા તેણીને મનહર સ્વગીત કળા બતાવવા લાગ્યો; જેથી તેણે થોડા વખ-

નમાં કમળશ્રીને પોતાને વશ કરી લીધી. કહ્યુ છે કે:—વનમાં ભીલ્લ લોકો પણ પોતાના ગાયનરૂપી ગુણથી હરિણોને વશ કરી લેછે; માટે કોઇપણ પ્રકારનો ગુણ છે તે કોનું કાર્ય નથી સાધતો? અર્થાત્ તે સર્વનાં કાર્ય સિદ્ધ કરે છે. તેથી તે કમળશ્રીના મનમાં તો એમ જ ભાસવા લાગ્યું કે, "સમુદ્રદત્ત મ્હારો ભર્ત્તાર છે." આમ ચિંતવન કરતી એવી તે તેને અહર્નિશ અનુરક્ત થઈ. કારણ કે, જેમ ગમે તેટલા કાંઇ વડે પણ અગ્નિ તૃપ્ત થતો નથી; ગમે તેટલી નદીઓવડે જેમ સમુદ્ર પણ તૃપ્તિ પામતો નથી; તથા અમૃતથી જેમ પ્રાણીમાત્ર તૃપ્ત થતા નથી; તેમ વામલોચના-સ્ત્રીઓ પણ પુરુષોથી તૃપ્તિ પામતી નથી.

હવે કેટલાએક દિવસ પછી, અવધી પૂર્ણ થઈ એટલે સમુદ્રદત્તે કમળશ્રીને કહ્યું—"હે સ્ત્રી ! ત્હારી કૃપાથી હું બાહુ સુખી થયો છુ, હવે મ્હારી સેવાની અવધિ પૂર્ણ થઈ છે; માટે હવે હું પરદેશ જઈશ. મ્હારાથી કંઈ શુભા-

શુભ કહેવાયું હોય તે ક્ષમા કરજે." આ સાંભળીને કમળશ્રી ગદ્દગદ્દ કંઠે બોલી:—"હે નાથ! તમારાવિના હું કેમ રહી શકું? માટે હું તો નિશ્ચે તમારી સાથે જ આવીશ." સમુદ્રદત્તે કહ્યું:—"તું આ ઠાકોરની મહા સુકોમળ પુત્રી છે અને હું તો મહા દરિદ્રી એવો પ્રવાસી છું, માટે મ્હારા જેવા નિર્ધનની સંગાથે તને સુખ મળશે નહીં; તેથી તું મ્હારી સાથે આવવાની વાત કરે છે એ અયોગ્ય છે. કહ્યું છે કે:—મહાદેવ પાસે વસ્ત્રમાં ચર્મ, આભૂષણમાં મનુષ્યની ખોપરી, અંગરાગમાં ભસ્મ અને કૃષિકર્મમાં અયોગ્ય એવો એક વૃષભ આવી (નિર્ધન માણસના જેવી) સંપત્તિ જોઇને, તે ઇશ્વર છતાં ગંગા જેવી પત્ની પણ તેમનો ત્યાગ કરીને સમુદ્રને જઇને મળી. માટે નિર્ધન પુરુષનું જીવિત કષ્ટદાયક છે. કારણ કે, સ્ત્રી પણ તેને ત્યજીને જતી રહે છે."

કમળશ્રીએ કહ્યું. "વધારે કહેવાથી શું?

હું તમારાવિના ક્ષણમાત્ર પણ જીવીશ નહીં." પછી સમુદ્રદત્તે તેણીને ઘણીએ સમજાવી, તો પણ તેણીએ માન્યું નહીં; ત્યારે તેણે ફરીથી કહ્યું. " જો તારે આવવુંજ હોય તો ચાલ મ્હારી સાથે, તેં જે કર્મ ઉપાર્જન કર્યાં હશે, તે ગમે ત્યાં પણ તને ફળ આપશે. જે બનવાનુ હોય છે તે પોતાની મેળે બની આવે છેજ. જેવી રીતે કે, જ્યારે ઘડો નાશ પામે છે-ફૂટી જાય છે, ત્યારે તેમાંનું જળ સ્વયમેવ તેમાંથી બહાર નિકળી આવે છે. વળી હાથી એ કોઠાં ખાધાં હોય છે તે હાથીના પેટમાં ગયા છતાં જેવી રીતે તેવાંને તેવાંજ ગુદાદ્વારા પાછાં નિકળી આવે છે, તેવી રીતે બનવાનું હોય તે બને છેજ."

એકદા કમળશ્રીએ સમુદ્રદત્તને પોતાના પિતાના અશ્વોનો ભેદ કહી દીધો કે, " આ અશ્વો મધ્યે જે બે અશ્વ બહુજ દુર્બળ છે, તે ઉત્તમ છે. બેમાં રક્તવર્ણનો છે, તે જળ

ગામી (પાણીમાં ચાલનારો)છે; અને જે શ્વેત વર્ણનો છે, તે આકાશગામી (આકાશમાં ચાલનારો)છે." તેણીનાં આવાં કથનથી તેણે અશ્વો જોવા માંડ્યા, તો તેણે તે પ્રમાણેનાજ એ અશ્વો જોયા; તેથી પોતે અત્યંત સંતુષ્ટ થયો. વળી બોલ્યો કે, "પુણ્યવિના ઇષ્ટ વસ્તુની પ્રાપ્તિ થતી નથી."

હવે એક દિવસ તેના ત્રણે મિત્રો દેશાંતરમાં કરીઆણાં વેચીને તથા પોતાના દેશને યોગ્ય એવાં કરિયાણાં વહોરીને ત્યાં આવ્યા. આવીને તેઓએ પરસ્પર વસ્ત્ર-ભોજનાદિ દીધાં લીધાં. પછી સમુદ્રદત્તે પોતાના સ્વામી અશોક પાસે જઇને કહ્યું:—"હે સ્વામિ! મને સેવા કરતાં ત્રણ વર્ષ થયાં છે, મ્હારા મિત્રો પણ દેશાંતરથી પાછા આવ્યા છે; માટે મ્હારી સેવાનું મૂલ્ય આપો. મ્હારે સ્વદેશ જવું છે." અશોકે કહ્યું:—"એ અશ્વોમાંથી તને રૂચે તેવા બે અશ્વો લઇ લે." એટલે સમુદ્રદત્તે જળગામી

અને આકાશગામી એવા બે અશ્વો હતા તે લીધા. તે જોઇને અશોકે ચિંતાગ્રસ્ત થઇને કહ્યુ:—'રે મૂર્ખ શિરોમણિ ! કંઈ સમજે છે ખરો કે નહી ? આવા અતિ દુર્બળ અને કુરૂપ અશ્વો તે લીધા, તે આજ કે કાલ મરી જશે, માટે એને પડતા મૂકીને બીજા બે બહુ મૂલ્યવાળા ને પુષ્ટ એવા અશ્વો લે." પણ તેણે કહ્યુ. 'મ્હારે આ જ જોઇએછીએ, બીજાનુ કામ નથી." બીજા પાસે ઉભા હતા તેમણે પણ કહ્યું—"અહો ! આ મૂર્ખ અને દુરાગ્રહી છે, એને સારી શિક્ષા તે વૃથા જ છે. કારણ કે, જળવડે અગ્નિને ઠારી શકાય, છત્રવડે સૂર્યનો તાપ વારી શકાય, અનેક ઔષધ ભેષજોવડે વ્યાધિ ટાળી શકાય, વિવિધ મંત્ર પ્રયોગોવડે વિષ ઉતારી શકાય, તીક્ષ્ણ અંકુશવડે મદોન્મત્ત હાથીને વશ કરી શકાય, તેમજ દંડ-પ્રહારવડે બળદને તથા ગર્દભને વારી શકાય. આ પ્રમાણે સર્વનું ઔષધ-વારણ શાસ્ત્રમાં કહેલુ છે, પરંતુ મૂર્ખ-નિરોધનું કશું ઔષધ જાણ્યું-સાંભળ્યું

નથી. વળી જેમ મગશીળિઆ (કઠણ) પાષાણને વરસાદ પણ મૃદુ (પોચો) કરી શકતો નથી, તેમ દુરાગ્રહિ માણસને પંડિત પણ સમજાવી શકતો નથી."

અશોકે પણ કહ્યું:—"એ મંદભાગ્ય છે, તેથી એને શ્રેષ્ટ વસ્તુનો લાભ થશેજ નહીં. કહ્યું છે કે:—સમુદ્ર જેવાને પણ ઉલ્લંગી જવાને સમર્થ, સારી પૃથ્વિઉપર ફરવાવાળા અને ખરૂં ખોટું પણ કાર્ય કરી આપનારા એવા હનુમંતને રામચંદ્રજીએ (સેવાના બદલામાં) કછોટો આપ્યો; કારણ કે, વિધિએજ તેને એટલું અપાવ્યું."

એમ કહીને અશોકે ઘેર જઇને પોતાના સર્વ પરિવારને પૂછ્યું:-"એ અશ્વોનો ભેદ સમુદ્રદત્તને કોણે કહ્યો?" તેવારે સર્વેએ સોગન ખાઇ ને કહ્યું કે, "અમે કંઈ કહ્યું નથી, પણ કોઈ ધૂર્ત્ત પુરુષ કમળશ્રીની ચેષ્ટા જાણી ગયો હશે, તેણે સર્વે વાત કહી દીધી." એ ઉપરથી અશોકે

વિચાર્યું કે—"અહો ! એ પુત્રી દુષ્ટ છે. કારણ કે, જળ ઉપર મુકેલું તેલ, ખળ પુરુષને કહેલી ગુહ્ય વાત, નિર્દોષ પાત્રને આપેલું દાન, અને બુદ્ધિવંતને વિષે શાસ્ત્રજ્ઞાન; એ સર્વ વસ્તુ અનેક રીતે પોતાની મેળે જ વિસ્તાર પામે છે. વળી કહ્યું છે કે:—સ્ત્રીઓ કુશીળવંતને વિષે વિચરે છે; કૂળક્રમનું ઉલ્લંઘન કરે છે; ને ગુરુ, મિત્ર, પતિ, અને પુત્ર પણ સંભારતી નથી. વળી સુખ દુઃખને જાણનારા અને જય પરાજય તથા જીવિત મરણના જ્ઞાનવાળા તત્ત્વજ્ઞ પણ સ્ત્રીના ચેષ્ટિતમાં મોહ પામી જાય છે; તેમ જ અસત્ય, સાહસ, માયા, મૂર્ખપણું, અતિ લોભ, અશૌચ, અને નિર્દયતા; એ સ્ત્રીના સ્વભાવિક દોષો છે."

હવે અશોકે વિચાર્યું કે.—"જો એ અર્પવો હું એને નહીં આપું, તો મ્હારી પ્રતિજ્ઞાનો ભંગ થશે. મ્હોટા પુરુષો પોતાની પ્રતિજ્ઞાનો ભંગ કરે નહી. કહ્યું છે કે:—દિશાઓનાં

હસ્તિએ, કાચબાએ, કુલ પર્વતોએ, અને ફણિ પતિએ આ જે પૃથ્વિ ધરી રાખી છે, તે પૃથ્વિ કદાચિત્ ચળાયમાન્ થાય તોપણ સજ્જન પુરુષોની પ્રતિજ્ઞા ચળિત થાય નહીં. વળી જો હું પુત્રી ઉપર કોપ કરીશ, તો મ્હારો મર્મ જાણનાર એ પુત્રી બીજું કંઈક નિધાનાદિક પ્રગટ કરી દેશે. કહ્યું છે કે:—રસોઇઓ, કવિજન, વૈદ્ય, બંદિજન, શસ્ત્ર ધારણ કરનાર, સ્વામી, ધનાઢ્ય, મૂર્ખ, અને મર્મજ્ઞ, એટલા જણ ઉપર કદિપણ કોપ કરવો નહીં."

એ ઉપરથી નિશ્ચય કરીને અશોકે તે બન્ને ઘોડા તેને આપ્યા. વળી કમળશ્રીનો પણ તેની સાથે વિવાહ કર્યો. કેટલાક દિવસપછી સમુદ્ર દત્તે પોતાના મિત્રો સાથે સ્વદેશ તરફ પ્રયાણ કર્યું. તે વખતે અશોકે વહાણવાળા સાથે સંકેત કર્યો કે, "તમારે સમુદ્રદત્ત પાસે ભાડાના બદલામાં બન્ને અશ્વો માગવા." વહાણ વટીએ કહ્યું:—"એ વાત અયોગ્ય છે, મને

અશ્વો કેવી રીતે મળે? કારણ કે, કૃપણનુ ધન, નાગનો મણિ, કેસરીસિંહનો કેશ (વાળ), અને સતી સ્ત્રીના સ્તન, એટલાં વાનાં તેના જીવતાં મળવાં બહુ દુર્લભ છે."

તોપણ અશોકે કહ્યુ.—"તને વધારે શું કહું? તું ત્હારે તેની પાસે એ અશ્વો જરૂર માગજે." પછી તેતો પુત્રીને શીખ આપીને પાછો ઘેર ગયો.

અહીં સમુદ્રદત્ત પણ પરિવાર સહિત મિત્રોની સાથે સમુદ્રને તીરે આવ્યો. જેમાં ઉછળતા કલ્લોલની માળાએ જાણે ગગનને ગ્રામરૂપ કર્યું હોયની! તેવી રીતે ફીણ વળી રહ્યાં હતાં! તે ફીણ નવા ચંદ્રોદયનો ભ્રમ કરાવે છે, તે જોવાને ત્યાં આકાશમાં દેવતાઓ આવ્યા છે! એવો આ સમુદ્ર કલ્પાંતકાળના જળધર (મેઘ) ના શબ્દો જેવા મોજાંઓથી ગાજતો છે અને મત્સ્ય, પ્રવાલ આદિના શબ્દથી કિલકિલાટ કરી રહ્યો છે, ત્યાં વહાણવટીએ તેમની પાસે ઉતરવાના બદલામાં પૈસા બે

અશ્વો માગ્યા. તેવારે તેણે કહ્યું. "અશ્વો તો શું, પણ કોડીએ નહીં મળે." ત્યારે વહાણવટીએ કહ્યું:—"ભલે તેમ કરો, તમે તમારી મેળે ઉતરો, હું સાથે નહીં આવું." તે સાંભળીને કમળશ્રીએ કહ્યું:—"ચાલો, આપણે આકાશગામી અશ્વઉપર બેસીને તથા જળગામીને હાથે ઝાલીને સમુદ્ર ઉતરીને ઘેર જઇએ." એમ કહી તેઓ તેમ કરીને ઘેર પહોંચ્યા. કહ્યું છે કે:—અશ્વ, શસ્ત્ર, શાસ્ત્ર, વીણા, વાણી; નર અને સ્ત્રી, એઓ જેવા પુરુષને હસ્તે જાય, તેવી રીતે તે યોગ્ય કે અયોગ્ય થાય છે.

એકદા સમુદ્રદત્તે પેલો ગગનગામી અશ્વ સુદંડ રાજાને આપ્યો. રાજાએ તેને અર્ધ રાજ્ય આપ્યું. વળી પોતાની પુત્રી અનંગસેનાને પણ તેની સાથે પરણાવી. આ પ્રમાણે સમુદ્રદત્ત બહુ સુખી થયો, તેથી તે દાન પૂજાદિક કાર્યો કરવા લાગ્યો. લક્ષ્મી મળી તો તે ભોગવવી અને દેવી. વિદ્યા મળી તો વિવેકી થવું. કોઇક

ભાગ્યવંત જીવનેજ લક્ષ્મી, ભોગ અને દાનને અર્થે, વિદ્યા વિવેકને અર્થે અને કીર્તિ સ્વર્ગ તેમજ મોક્ષને અર્થે થાય છે.

પછી રાજાએ ગગનગામી અશ્વ પોતાના વૃષભદાસશેઠને રક્ષણને અર્થે સોંપ્યો. તેનુ તે મહા યત્ને પાલન કરવા લાગ્યો. એકદા તેણે મનમાં વિચાર્યુ કે:—"અહો! આ આકાશગામી અશ્વ છે, તો તેનો ઉપભોગ શા માટે ન કરવો જોઇએ? કહ્યું છે કે—જ્યાંસુધી આ કલેવરરૂપી ગૃહ સ્વસ્થ છે, વૃદ્ધાવસ્થા આવી નથી, ઇંદ્રિયોની શક્તિ હણાઈ નથી, અને આયુષ્ય ક્ષીણ થયુ નથી, ત્યાંસુધીમાં પંડિત પુરુષે આત્માના હિતને અર્થે મહા પ્રયત્ન કરવો; કારણ કે, ઘર સળગી ઉઠ્યા પછી કૂપ (કૂવો) ખોદવો તે ઉત્તમ ઉદ્યમ નિષ્ફળ છે."

એમ વિચારીને તે શેઠી તેને લાડ લડાવીને અને તેના ઉપર ત્રણવાર હાથ ફેરવીને અષ્ટમી, ચતુર્દશી, પૂર્ણિમા અને અમાવાસ્યા,

આદિ પર્વતના દિવસોએ તે અશ્વઉપર આરૂઢ થઈ વિજયાર્દ્ધ પર્વત ઉપર આવેલાં જિનમંદિરોનાં દર્શન કરવા લાગ્યો. એ પ્રમાણે તે સુખે કરીને કાળ નિર્ગમન કરવા લાગ્યો. કહ્યું છે કે:—બુદ્ધિમાન્ પુરુષોનો કાળ ધર્મશાસ્ત્રના વિનોદમાં અને મૂર્ખ લોકોનો કાળ વ્યસન, નિદ્રા અને કલહમાં જાય છે.

એકદા જિતશત્રુનામના પલ્લીપતિ ભિલ્લને કોઇએ જઇને એકાંતમાં કહ્યું કે:—"હે દેવ! સૂર્ય કોશાંબી નગરીમાં વૃષભદાસશેઠ પાસે એક ગગનગામી અશ્વ છે, તે ઉપર બેસીને તે નિરંતર આપણી પલ્લી પાસે થઇને પોતાના દેવની પૂજા કરવા માટે આકાશમાર્ગે જાય છે." બૃહસ્પતિએ કહ્યું છેકે:—રાજાનુંપણ સ્વલ્પ કાર્ય હોય તે કોઇએ સભામાં પ્રકાશ કરવું નહીં. વળી કહ્યું છે કે:—મતિમાન્ પુરુષે ભાટ, બંદિજન, નાચ, નાપિત, માળી તથા ભિક્ષુકની સાથે ગુહ્ય વાત કરવી નહીં.

હવે જ્યારે વૃષભદાસશેઠ પેલા અશ્વઉપર બેશીને આકાશમાર્ગ જવા નિકળ્યા, ત્યારે તેને જોઇને પલ્લીપતિ વિચારવા લાગ્યો:—" અશ્વ ઉત્તમ ગુણવાળો છે, માટે દુર્બળ છતાં પણ એ શોભે છે. કહ્યુ છે કે:-"શરાણે ચઢાવેલો મણિ, રણક્ષેત્રને વિષે શસ્ત્રોથી ઘાયલ થયેલો વિજયી પુરુષ, મદક્ષીણ થયેલો હસ્તિ, શરદ્ઋતુને વિષે આછાં જળવાળી નદી, એકજ કળા બાકી રહેલો ચંદ્રમા, સુરત સમાગમમાં મર્દન થયેલી બાળવનિતા, અને અર્થી-યાચકજનોને જેમણે પોતાનું ધન આપી દીધુ છે એવા પુરુષો પોતપોતાની દુર્બળતા-લઘુતાને લીધેજ શોભે છે. "

પછી તે પલ્લીપતિએ પોતાના સેવકોને આદેશ કર્યો કે, "તમારામાંથી જે કોઈ પુરુષ તે અશ્વ મને લાવી આપશે, તેને હું મ્હારૂં અર્ધ રાજ્ય અને પુત્રી આપીશ. કહ્યુ છે કે:-"ખળ પુરુષોની મતિ અતિ મલિન કાર્યને વિષેજ

વધારે પ્રવર્તે છે. જુઓ કે, ઘૂઅડ પક્ષી પણ અંધકારને વિષે રૂપ દેખી શકે છે." પછી એક કુંતલ નામના સુભટે પ્રતિજ્ઞા લીધી કે, "મ્હારે એ અશ્વ આણી આપવો." એમ કહીને તે દેશાંતર ગયો. ત્યાં મહા પ્રપંચ કરીને સાગરચંદ્ર મુનિની પાસે તે દેવસ્તોત્ર-સ્તવન આદિ શાસ્ત્ર શિખીને બ્રહ્મચારી બન્યો. ઉગ્ર તપ કરવા માંડ્યો, તેથી લોકો તેને પૂજવા લાગ્યા. કારણ કે, સજ્જનના સંસર્ગથી નીચ પુરુષો પણ ગુરુતા પામે છે. કહ્યું છે કે:- "ગંગાને તીરે આવેલો કાદવ પણ માણસોમાં પૂજાય છે."

ત્યાંથી તે કુંતલ સૂર્યકૌશાંબી નગરીમાં ગયો, ને વૃષભદાસશ્રેષ્ઠીએ કરાવેલા દેરાસરમાં ઉતર્યો; ત્યાં તે માયાવીશ્રાવક થઇને રહ્યો. એક દિવસ તે આંખો દુખવાનો ઢોંગ કરીને પાટો બાંધીને સૂઈ ગયો, ને ઉપવાસ કરવા લાગ્યો. કારણ કે, આંખના, કુક્ષિના, મસ્તકના,

જ્વરના અને વ્રણના રોગવાળાને ઉપવાસ એજ પરમ ઔષધ છે.

એક દિવસ શ્રેષ્ઠીએ મંદિરના પૂજારાને પૂછ્યું.-"અરે ! કોઈ અતિથિ આવેલો છે? એક અતિથિ અને બીજો નિંદા કરનાર એ બે મ્હારા બંધુ જેવા છે. કારણ કે, જે નિંદક છે તે મ્હારાં પાપ હરી લે છે, અને અતિથિ છે તે મોક્ષનો દેનારો છે." ઉત્તરમાં પેલા પૂજારાએ કહ્યું:—"હા શેઠ ! એક આંખે પીડાતો મહા બ્રહ્મચારી છે." એ સાંભળીને શેઠ તત્કાળ મંદિરે ગયો, ત્યાં જઈ નમસ્કાર કરીને બોલ્યો:—"હે બ્રહ્મચારી ! મ્હારે ઘેર ચાલો, અન્યથા રોગ શાંત થશે નહીં." તેવારે તેણે કહ્યું:-"અમારા જેવાને ઘરને વિષે રહેવું એ યોગ્ય નહી." ત્યારે શ્રેષ્ઠીએ કહ્યું.-"જે રાગી પુરુષો છે, તેમને તો વનમાંએ દોષજ પ્રાપ્ત થાય છે; અને જે ઇંદ્રિય ઉપર નિગ્રહવાળા હોય છે, તેમને ગૃહ એજ તપનું સ્થાન હોય છે. ઉ-

તમ કાર્યને વિષે પ્રવર્તનાર એવા નિરોગી જ નોને તો ગૃહ એજ તપોવન છે.”

એમ તેને મહા કષ્ટવડે સમજાવીને પોતાને ઘેર લઈ ગયો. પણ એક મહા ધૂર્ત્ત પુરુષે તે (કપટી) બ્રહ્મચારીને જોઇને શેઠને કહ્યું:-“હે શ્રેષ્ઠી ! આ બ્રહ્મચારી મહા ઠગ છે, અને તે તમારા ઘરમાંજ ચોરી કરશે. કારણ કે, આંખ પણ ન ફેરવે, પગ પણ ન ચલાવે, ડોક પણ ન કંપાવે, પડખાં પણ જરાએ ન હલાવે, વળી નાસિકા સામું જોઈ રહીને એકજ પગે ઉભો રહે, એવો પણ જે બગલો તે ત્યાં સુધીજ તાપસ જેવો થઇને રહે છે કે, જ્યાંસુધી તેના મુખમાં માછલું નથી આવ્યું.”

એ સાંભળીને શ્રેષ્ઠીએ કહ્યું:—“ અરે અધમ માણસ ! જિતેંદ્રિયની નિંદા કરવી નહીં. કારણ કે, એવા પુરુષો વિરલા હોય છે. કહ્યું છે કે:—મદોન્મત્ત હસ્તિઓના કુંભસ્થળને ભેદી નાંખવાને સમર્થ, ક્રૂર તથા પ્રચંડ એવા

સિંહનો વધ કરવામાં પ્રવિણ, અને સર્પને વશ કરવામાં શક્તિમાન એવા પુરુષો ઘણા મળી આવે છે; પરંતુ કામદેવના મદનો નાશ કરવા વાળા પુરુષો વિરલા હોય છે. વળી પણ કહ્યું છે કે:—"હે સખિ ! આ બટુને તું બોલતાંવાર અટકાવ, તે વધતું ઓછું બોલવા જાય છે; કારણ કે, જેઓ મહાન્ પુરુષોના અવગુણ બોલે છે એટલાનેજ નહીં, પણ તેમની પાસે થી સાંભળે છે તેમને પણ પાપ બેસે છે."

છેવટે બ્રહ્મચારીએ કહ્યું:—"અહો શ્રેષ્ઠી ! એની ઉપર કોપ ન કરો. જે મહા પુરુષો છે, તે તેમના આશ્રિતોના ગુણ દોષ લેખવતાજ નથી. કહ્યું છે કે:—"ચંદ્રમાની ક્ષય પ્રકૃતિ છે, વક્ર તનુ છે, જડ આત્મા છે. અને વળી તે રાત્રિને કરવાવાળો છે; તથા મિત્રને વિપત્તિકાળે મસ્તકે આવીને પ્રકાશ કરે છે, આ પ્રકારનો છતાં પણ શંકરે તે ચંદ્રને પોતાના મસ્તકઉપર ધારણ કર્યો છે; માટે મ્હોટા લોકોએ પોતાના

આશ્રિતોના ગુણ દોષની ચિંતા ન રાખવી."

પછી પાસે ઉભેલા માણસોએ પણ કહ્યું: "અહો ! આ કોઈ મ્હોટા પુરુષ છે. કારણ કે, એને હર્ષ, વિષાદ, ગર્વ, અને અહંકારાદિ કંઈ નથી. કહ્યું છે કે:—"જેમ સૂર્ય ઉદય સમયે તેમજ અસ્ત સમયે, મતલબ કે બન્ને વખતે લાલ વર્ણનો-અર્થાત્ એકજ વર્ણનો હોય છે; તેમ માણસોએ પણ આપત્તિ કે સંપત્તિને સમયે એકજ રંગના રહેવું." પછી વૃષભદાસ શેઠ તે બ્રહ્મચારીની બહુ સેવા-ભક્તિ કરવા લાગ્યો. કારણ કે, દેવપૂજા, ગુરુની સેવા, સ્વાધ્યાય, તપ, સંયમ, અને દાન એ છ ગૃહસ્થનાં નિત્યકર્મ કહેલાંછે. પછી બ્રહ્મચારીએ શેઠને કહ્યું:—"અહો શેઠ! તમને ધન્ય છે! તમારે આ અસાર સંસારને વિષે આ પ્રમાણેજ ધર્મજાગરણા કરવી. કારણ કે, લક્ષ્મી છે તે પત્ર ઉપર પડેલા જળબિંદુના જેવી ચંચળ છે." આ પ્રમાણે તેઓ નિત્ય સાથે રહેવા લાગ્યા.

એવામાં એકદા શેઠને નિદ્રાવશ જોઇને પેલો (કપટી) બ્રહ્મચારીના વેષમાં રહેલો કુંતલ, પેલા અશ્વઉપર બેશીને આકાશમાર્ગે ચાલ્યો, પણ અશ્વને કશાઘાત કર્યો; (અર્થાત્ ચાબખો માર્યો) તેથી તેણે તે કુંતલને ભૂમઉપર નાંખી દીધો. કહ્યું છે કે:-' તેજીઆર અશ્વ ચાબખાનો ઘાત સહન કરે નહીં, સિંહ મેઘની ગર્જના સહન કરે નહીં, અને મનસ્વી પુરુષો છે તે બીજાઓ આંગળીવડે બતાવે તે પણ સહન કરે નહીં. " પછી ભૂમિઉપર પડેલો તે કુંતલ વિચારવા લાગ્યો—" અહો ! હસ્તિના મરણની પેઠે મ્હારૂં મરણ થયું. "

હવે પેલો અશ્વ તો નિત્યનિયમને અનુસારે પેલાં દેરાસરો હતાં ત્યાં ગયો, ત્યાં ત્રણ પ્રદક્ષિણા દઇને ઉભો રહ્યો; એવામાં ત્યાં ચિંતાગતિ અને મનોગતિ નામના બે ચારણમુનિઓ [illegible] વળી એક વિદ્યાધર પણ ત્યાં આ[illegible] ર જિનેશ્વરને વંદન કરીને [illegible]

તાગતિ નામના ચારણમુનિને પૂછવા લાગ્યો:-"હે મુને! મને આ અશ્વનો વૃત્તાંત કહો." તેવારે તેમણે અવધિજ્ઞાનથી જાણીને અશ્વનો સકળ વૃત્તાંત કહ્યો. વળી પણ તે મુનિએ વિદ્યાધરને એટલું કહ્યું કે:—"આ અશ્વને લીધે વૃષભદાસશ્રેષ્ઠીને મહા ઉપસર્ગ થયો છે, માટે એને ત્રણવાર થાબડીને એનાઉપર પલાણ માંડી-બેશીને શ્રેષ્ઠી પાસે લઈ જાઓ અને ધર્મની રક્ષા કરો. કહ્યું છે કે:—"દાન દેવા કરતાં પણ મનુષ્યની રક્ષા કરવી એ અધિક છે; કારણકે, દાનથી સ્વર્ગ મળે છે અને મનુષ્યની રક્ષા કરવાથી મોક્ષસુખ પ્રાપ્ત થાય છે."

વળી જે માણસ અધમ થઈ ગયેલા કૂળનો, કે વાવ્ય, કૂવા અને તળાવનો, રાજ્યથી ભ્રષ્ટ થયેલાનો, કે શરણાગતનો, તેમજ ગોબ્રાહ્મણનો, કે જીર્ણ દેવમંદિરનો ઉદ્ધાર કરે છે, તેને ચોગણું ફળ પ્રાપ્ત થાય છે." એ સાંભળીને વિદ્યાધર તે ઉપર બેશીને આકાશમાર્ગે કૌશાંબી નગરીએ આવ્યો.

અહીં પાછળ એવું બન્યું કે, વૃષભદાસ શ્રેષ્ઠી જાગી ઉઠયા, ને ઉભા થઇને જોયું તો અશ્વ મળે નહી! તેથી બોલ્યા:—"અહો! મહા પ્રપંચ થયો તે કોઇએ જાણ્યો નહી. અહો! મ્હારા અશુભ કર્મનો ઉદય આવ્યો, જરૂર રાજા મ્હારો શિરચ્છેદ કરશે; કારણ કે, જે માણસને જ્યાં સુખ દુખ ભોગવવું લખેલું છે, તેને દૈવ દોરડાંવડે બાંધીને ત્યાંજ લઇ જાય છે." પછી પોતાના કુટુંબના માણસોને બોલાવીને તેણે કહ્યું—મ્હારૂં તો જે થવાનું હશે તે થશે, પરંતુ તમારે કદિપણ દેવપૂજાદિક ત્યજી દેવાં નહીં. કહ્યું છે કે—"નિચ માણસો વિઘ્નના ભયથી કંઈ આરંભ કરતાજ નથી; મધ્યમ વર્ગના લોકો આરંભ કરીને વિઘ્ન આવેથી તે પડતું મૂકે છે; પરંતુ જે ઉત્તમ પુરુષો છે, તે તો ગમે તેટલો ઉપદ્રવ કે વિઘ્ન થાય તોપણ લીધેલું કાર્ય મુકતા નથી."

આ સાંભળીને કોઈ ઉપહાસ તરિકે બોલ્યો:-

"અહો શેઠ! તમારા ગુરુ તો ભલા છે. (અર્થાત્ દેવ, ગુરુ, ધર્મની આરાધના કરતા છતાં તમને વિઘ્ન કેમ ઉપન્યું ?)" ત્યારે શેઠે કહ્યું:—"શું એવા એક પ્રપંચીના અપરાધથી અમારા દર્શનને જરાપણ મ્લાની થાય ? એ પાપ તો એનેજ લાગ્યું. કંઈ સમુદ્રને વિષે દેડકો મરી જાય, તો તે સમુદ્રનાં પાણી ગંધાશે નહીં. વળી આ કલિયુગ એવોજ છે કે, તેમાં સત્યવક્તા નર બહુ દુર્લભ છે; સર્વ દેશો પણ કરભારથી પ્રલયપણું પામ્યા છે; કારણ કે, રાજાઓ બહુ લોભી થયા છે; નાના પ્રકારના ચોર લોકો પૃથ્વિને લૂંટે છે; આર્યજન રહ્યા નથી; અને પુત્ર પણ પિતાને સુખ કર્તા નથી."

પછી શ્રેષ્ઠી ઝટ જિનાલયમાં ગયો, ત્યાં જઇને પ્રભુને નમસ્કાર કરીને બોલ્યો:—"હે પ્રભો ! જો મ્હારો ઉપસર્ગ ટળશે, તોજ હું અન્નપાનાદિ ગ્રહણ કરીશ; અન્યથા નહીં."

એમ કહીને ભગવંતની પાસે તે કાયોત્સર્ગે રહ્યો. કહ્યુ છે કે:—ઉપસર્ગ થાય, દુર્ભિક્ષ પડે, વૃદ્ધાવસ્થાને વિષે રોગ આવે, તે ત્રણેનો પ્રતિકાર કરવો હોય તો, અને ધર્મના સ્થાનકનો વિનાશ થતો હોય તો સંલેખના કરવી.

એટલામાં તો રાજાને એ વાતની ખબર પડી, એટલે તેણે કોપાયમાન થઇને કહ્યું— "વૃષભદાસશેઠનો શિરચ્છેદ જ કરવો, બીજું કંઈ નહી." પાસે બેઠેલાઓએ પણ એમજ કહ્યુ. કારણ કે, જેવો રાજા તેવી પ્રજા હોય છે. વળી મુનિશ્વર જેવા પણ વનમાં તપ કરતા હોય, તો તેમને પણ ત્યાં મિત્ર, ઉદાસિન અને શત્રુ એ ત્રણ પક્ષ ઉત્પન્ન થાય છે. પછી રાજાએ યમદંડ કોટવાળને બોલાવીને કહ્યું— "હે યમદંડ ! તું શીઘ્ર જઇને વૃષભદાસશ્રેષ્ઠીનુ મસ્તક છેદીને મ્હારી પાસે લાવ. કારણકે, ધર્મના આરંભમાં, દેવું આપવામાં, કન્યાદાનમાં, ધન લાવવામાં, શત્રુનો ઘાત કરવ

અગ્નિ થઈ હોય તે શમાવવામાં, અને રોગનો ઉચ્છેદ કરવામાં વિલંબ ન કરવો."

એ સાંભળીને યમદંડ જિનમંદિરમાં જઈ તરવારવડે જેવો શ્રેષ્ઠીનો ઘાત કરવા જાય છે, તેવોજ તેને શાસનદેવતાએ અટકાવ્યો. !!!

એટલામાં પેલો વિદ્યાધર એ અશ્વઉપર બેશીને જિનમંદિરની ત્રણ પ્રદક્ષિણા કરીને પ્રભુની સન્મુખ આવીને ઉભો. પછી તેણે તે અશ્વ શ્રેષ્ઠીને સોંપ્યો. તેનું આવું વ્રત માહાત્મ્ય જોઇને દેવોએ પંચ પ્રકારનાં દિવ્ય-આશ્ચર્ય ત્યાં પ્રગટ કર્યાં.

આ સર્વ વૃત્તાંત રાજાએ જાણ્યો તેવારે તે બોલ્યો:—"અહો! દ્રવ્ય છે તે અનર્થનું જ ભાજન થાય છે. અહો! એ અર્થ કોને અનર્થ નથી કરતો? ભરતખંડમાં ભરતેશ્વર જેવા ચક્રવર્તીએ પણ ધનના લોભેજ શત્રુ (બાહુબળિ) ના સૈન્યમાં ચક્ર મકયું હતું." એમ કહીને તે તુરતજ જિનમંદિરે આવ્યો. ત્યાં

આવી અંજળિ જોડીને શેઠને તેણે કહ્યું-"હે શ્રેષ્ઠી! મેં અજ્ઞાનપણે આપનો જે જે અપરાધ કર્યો છે, તે તે ક્ષમા કરો." શ્રેષ્ઠીએ તેને યથોચિત્ ઉત્તર આપ્યો. એટલામાં કોઇએ કહ્યું.-"હે શેઠ! તમે તો ગયા હતા, પણ દૈવે તમારી રક્ષા કરી છે." તેવારે શેઠે કહ્યું.-"તે ખરૂં છે, પણ કાળને ક્ષયે કોણ કોણ નથી ગયા? જુઓ! રાવણને ત્રિકુટપર્વત જેવો કિલ્લો હતો, સમુદ્ર સરખી ખાઈ હતી, રાક્ષસો જ યોદ્ધાઓ હતા, ધનદ ભંડારી જેવી લક્ષ્મી હતી, અને સંજીવની વિદ્યા તો જીવ્હાગ્રે હતી; એવો રાવણ પણ કાળને વશ પડ્યો છે."

પછી સૌ લોકોએ શ્રેષ્ઠીનો બહુ માન સત્કાર કર્યો. રાજાએ પણ કહ્યું —"જૈનધર્મવિના બીજા કોઈ ધર્મને વિષે આવું માહાત્મ્ય નથી. કારણ કે, એ ધર્મ છે તે ધનના અર્થીને ધન આપે છે, કામના અર્થિને કામ આપે છે, સૌભાગ્યની વાંછાવાળાને સોભાગ્ય આપે છે.

વળી તે પુત્રના અર્થિને પુત્ર, અને રાજ્યના અર્થિને રાજ્ય પણ આપે છે. વધારે શું કહેવું ! તે નાના પ્રકારના સંકલ્પ વિકલ્પોનેપણ આપે છે; છેવટ સ્વર્ગ અને મોક્ષપણ એજ આપે છે."

પછી સુદંડ રાજાએ અને સુમતિ મંત્રીએ પોતપોતાને પદે પોતાના પુત્રોને સ્થાપીને તથા રાજશ્રેષ્ઠી વૃષભદાસ અને સુરદેવશ્રેષ્ઠીએ તથા બીજા પણ બહુ જણાએ શ્રી જિનદત્ત મુનિશ્વરની પાસે દિક્ષા ગ્રહણ કરી. વળી કેટલાક શ્રાવક થયા. બીજા પણ ભદ્રપરિણામી થયા. રાણી વિજયા, મંત્રી સ્ત્રી ગુણશ્રી, અને શ્રેષ્ઠીપત્ની ગુણવતીએ પણ બીજી ઘણી સ્ત્રીઓની સંગાથે અનંતશ્રી સાધ્વી પાસે ચારિત્ર અંગિકાર કર્યું.

(વિદ્યુલ્લતા કહે છે):—"હે સ્વામિનાથ! આ વૃષભદાસશ્રેષ્ઠીના વ્રતનું માહાત્મ્ય જોઇને તથા સાંભળીને મ્હારૂં સમકિત દ્રઢ થયું છે."

અર્હદાસે કહ્યું:—" એ ઉપર મ્હારી ભક્તિસહિત સંપૂર્ણ શ્રદ્ધા છે, એ સર્વ મને રુચિકર છે." બીજી સર્વે સ્ત્રીઓએ પણ એમજ કહ્યું. પરંતુ પેલી કુંદલતાએ તો કહ્યું કે, " એ સર્વ અસત્ય છે, હું તે વાત માનતી નથી."

એ સાંભળીને રાજા, મંત્રી અને ચોરે પોતપોતાના મનમાં વિચાર કર્યો કે, " અહો! વિદ્યુલ્લતાએ જે પ્રત્યક્ષ જોયું છે, તે આ પાપિણી કુંદલતા કેમ માનતી નથી." રાજાએ પ્રભાતે એણીને શિક્ષા કરવાનું નક્કી કર્યું. ચોરે પણ ધાર્યું કે, " દુર્જનનો સ્વભાવજ એવો હોય છે. ખળ પુરુષ જગત્ ઉપર અપકાર કરવાથી અને મજ્જન પુરુષ ઉપકાર કરવાથી તૃપ્તિ પામતા નથી. જુઓ કે, અંધકાર છે તે નિત્ય વિશ્વને ગ્રસે છે, અને સૂર્ય છે તે સદા પ્રકાશ કરે છે."

ઇતિ આઠમી વૃષભદાસશ્રેષ્ઠીની કથા.

પછી રાજા, મંત્રી અને ચોર સૌ પોતપોતાને સ્થાનકે ગયા. પ્રભાતે સૂર્યોદય થયો એટલે દિવસનું કર્મ કરીને તથા સૂર્યને અર્ઘ્ય આપીને પછી કેટલાએક માણસોસહિત રાજા અને મંત્રી અર્હદ્દાસ શેઠને ઘેર આવ્યા, તેમને જોઇને શ્રેષ્ઠીએ બહુ આદરસત્કાર કર્યો. કારણ કે, તેઓ જ ધન્ય, વિવેકી અને પ્રશંસાપાત્ર ગણાય છે કે, જેમને ઘેર મિત્રજન કાર્યાર્થે આવે છે.

પછી રાજાએ કહ્યું:—'હે શ્રેષ્ઠી! રાત્રિને વિષે તમે તથા તમારી સ્ત્રીઓએ જે જે કથાઓ કહી, તે તે કથાઓ દુષ્ટા કુંદલતાએ નિંદી કાઢી છે; તેથી તે સ્ત્રી ભવિષ્યમાં તમારાઉપર મ્હોટો અપકાર કરશે; માટે એણીને મ્હારી પાસે લાવો, હું તેણીને શિક્ષા કરીશ. કહ્યું છે કે:—"દુષ્ટ ભાર્યા, શઠ મિત્ર, સામો ઉત્તર આપનાર સેવક જન, અને સર્પના વાસવાળું ઘર, એ સર્વે નિશ્ચે મૃત્યુ પમાડનારાં છે."

રાજાનાં એ વચન સાંભળીને કુંદલતા બહાર આવીને બોલી:—"હે રાજન્! એ દુષ્ટા હું આ આવી. આ સર્વેએ જે જૈનમતનું અતિશય માહાત્મ્ય બતાવ્યું છે, તે હું માનતી નથી." રાજાએ કહ્યું—'તું કેમ નથી માનતી? અમે સર્વેએ નજરોનજર રૂપ્યખુર ચોરને શૂળી ઉપર ચઢાવેલો જોયો છે, તેને તું અસત્ય કેમ કહે છે?" તેવારે કુંદલતાએ ઉત્તર આપ્યો, "હે રાજન્! આ શ્રેષ્ઠી અને તેમની સાતે સ્ત્રીઓ જૈનમતવાળાઓનાં પુત્ર પુત્રી હોવાથી એ માર્ગવિના બીજો કોઈ ધર્મ જાણતાં નથી. અને હું જૈની નથી, તેમ જૈનીની પુત્રી પણ નથી, છતાં પણ મ્હારા અંતઃકરણમાં જૈનવ્રતનો પ્રભાવ દેખીને તથા સાંભળીને મ્હોટો વૈરાગ્ય ઉપન્યો છે; માટે મ્હારે સવારમાંજ દિક્ષા ગ્રહણ કરવી છે, એવો નિશ્ચય કરી રાખ્યો છે. પરંતુ આ લોકો તો જૈનમાર્ગના વ્રત માહાત્મ્ય જોઇને તથા સાંભળીને પણ ઉપવાસને દિવસે શરીરને ગુખ ઉપજાવે

છે, લંપટપણાથી સંસારના ભોગ પણ ત્યજતા નથી. કહ્યું છે કે:—"ગુણને માટે પ્રયત્ન કરવો (ખરા ગુણી થવું), ખોટા આડંબરનું કંઈ પ્રયોજન નથી. કારણ કે, દૂધ વગરની ગાયો કંઈ મ્હોટા ઉધસ્‌ને લીધે ખપતી નથી." કુંદલતાનાં આવાં વચનો સાંભળીને રાજા પ્રમુખ સર્વ કોઇએ તેની બહુ પ્રશંસા કરી.

પછી રાજા, મંત્રી, ચોર, અને અર્હદ્દાસે તથા બીજાઓએ પણ પોત પોતાને પદે પોત પોતાના પુત્રને સ્થાપીને ગુણધર મુનિ પાસે ચારિત્ર લીધું. રાજાની રાણી, મંત્રી પત્ની, ચોરની સ્ત્રી, અને અર્હદ્દાસશેઠની સ્ત્રીઓએ બીજી ઘણી સ્ત્રીઓ સંગાતે ઉદયશ્રી સાધ્વી પાસે વ્રત અંગિકાર કર્યું. તે સર્વ સાધુ અને સાધ્વીઓ અત્યુગ્ર તપ કરીને સ્વર્ગે ગયાં. કહ્યું છે કે:—ધર્મથી ઉર્ધ્વ ગતિ અને અધર્મથી નીચ ગતિ પ્રાપ્ત થાય છે; તથા જ્ઞાનથી મોક્ષ અને અજ્ઞાનથી કર્મબંધ થાય છે. વળી ચાલ

તાં કે ઉભા રહેતાં, જાગતાં કે ઉંઘતાં, જેનું મન પરહિત તરફ રહ્યા કરે છે, તે અક્ષય મોક્ષલક્ષ્મી પ્રાપ્ત કરે છે.

આ સર્વ કથા શ્રી ગૌતમસ્વામિએ શ્રેણિક રાજાને કહીને ત્યાંથી (રાજગૃહ નગરથી) વિહાર કર્યો. પછી શ્રેણિક રાજા વિગેરે સર્વે પોત પોતાને સ્થાનકે ગયા.

॥ ઇતિ શ્રી
સમકિતકૌમુદી ભાષાંતર
સમાપ્તમ્. ॥

જૈનધર્મનાં પુસ્તકો.

વાંચવાલાયક પુસ્તકો.

ભરતેશ્વર બાહુબલિવૃત્તિ ભાષાંતર.

(આવૃત્તિ ત્રીજી.)

કિંમત રૂ. ૨—૮—૦.

આ પુસ્તકમાં ૬૭ મહાપુરુષોનાં તથા ૫૩ મહાસતીઓનાં મળી કુલ ૧૨૦ અદ્દભૂત ચરિત્રો આવેલાં છે. આવાં ચરિત્રો વાંચવાથી અનહદ આનંદ સાથે બોધ મળે છે.

શ્રી વર્દ્ધમાનદેશના ભાષાંતર.

આ બુકમાં દશ શ્રાવકોનાં ચરિત્રો તથા તથા અગિઆર પડિમાનું અને બાર વ્રતનું સ્વરૂપ આળોવા સાથે તથા બાર વ્રત ઉપર સારી રસિક વાંચવાલાયક કથાઓ સાથે વિગ

રેનો સમાવેશ કરવામાં આવ્યો છે.

શાસ્ત્રી અક્ષરથી છાપેલી બુકના. રૂ. ૨ાા

ગુજરાતી અક્ષરથી છાપેલી બુકના. રૂ. ૨)

શ્રી ગુણવર્મા ચરિત્ર.

(મૂળ અને ભાષાતર સહિત)

કિંમત રૂ. ૧—૮—૦.

આ ચરિત્ર શ્રી અંચલગચ્છના માણિક્યસુરિએ શ્રી સત્તરભેદી પૂજાના પ્રભાવ ઉપર વિક્રમ સંવત્ ૧૪૮૮ માં સસ્કૃત ભાષામાં રચેલું છે. આ ચરિત્ર ઘણુંજ રસિક અને આશ્ચર્યકારી હોવાથી અમે તેનુ ભાષાંતર કરાવી શાસ્ત્રી અક્ષરથી પાનાને આકારે છાપેલું છે.

મહાવીરસ્વામીનુ ચરિત્ર.	૦-૮-૦
શાંતિનાથનુ ચરિત્ર.	૦-૬-૦
નેમનાથનુ ચરિત્ર.	૦ ૪-૦
મુનિપતી ચરિત્ર.	૦ ૪-૦
રાત્રિભોજન નિષેધક.	૦ ૬-૦
પજુષણ પર્વની કથા.	૦-૩-૦

શાળોપયોગી પુસ્તકો.

પંચપ્રતિક્રમણસૂત્ર અર્થસહિત.

(છૂટા શબ્દોના અર્થ સાથે.)

કિંમત રૂ. ૧—૦—૦

આ બુકમાં પંચપ્રતિક્રમણ શિવાય નવસ્મરણ, જીવવિચાર, નવતત્ત્વ, દંડક અને લઘુ સંગ્રહણી અર્થસહિત દાખલ કરવામાં આવ્યાં છે. તે શિવાય પુન્ય પ્રકાશનું સ્તવન, પ્રાતઃ સ્મરણ, ચૈત્યવંદનો, સ્તવનો, થોયો, સઝાયો, ગહુંળીઓ, લાવણીઓ, મહાવીરસ્વામીનું પારણું વિગેરે ઘણી બાબતો સમાવવામાં આવીછે.

વિધિયુક્ત દેવસિરાઈ પ્રતિક્રમણસૂત્ર.	૦-૬-૦
દેવસિરાઈ પ્રતિક્રમણસૂત્ર. અર્થસાથે	૦-૬-૦
જીવવિચાર, નવતત્ત્વ, દંડક અને લઘુ સંગ્રહણી અર્થ સાથે.	૦-૪-૦
પંચપ્રતિક્રમણસૂત્ર. (શાસ્ત્રી)	૦-૮-૦

પંચપ્રતિક્રમણસૂત્ર. (ગુજરાતી)	૦-૬-૦
દેવસિરાઈ પ્રતિક્રમણસૂત્ર. (શાસ્રી)	૦ ૩-૦
દેવસિરાઈ પ્રતિક્રમણસૂત્ર. (ગુજરાતી)	૦-૨ ૦
સામાયિક સૂત્ર. અર્થ સાથે.	૦-૧-૦

પરચુરણ પુસ્તકો.

તમામ પંડિતોની બનાવેલી
પૂજાઓનો સંગ્રહ
વિવિધ પૂજાસંગ્રહ.
ભાગ ૧, ૨, ૩, ૪.
કિંમત રૂ ૧)
દેવવંદનમાળા.
કિંમત રૂ. ૧)
પંડિત શ્રી મોહનવિજયજી વિરચિત.
શ્રી ચંદરાજાનો રાસ.
કિંમત રૂ. ૧—૦—૦.

પંડિત શ્રી જિનવિજયજી વિરચિત.

શ્રી ધન્નાશાલીભદ્રનો રાસ.

કિંમત રૂ. ૧—૪—૦.

રસિક સ્તવનાવળી ભાગ ૧-૨-

(ચાર સુંદર છબીઓ સાથે)

કિંમત ચાર આના.

આનંદઘન કૃત ચોવીશી. અર્થ સહિત.	૦-૮-૦
જૈન સઝાયમાળા ભાગ ૧ લો.	૧-૦-૦
જૈન સઝાયમાળા ભાગ ૨ જો.	૧-૦-૦
જૈન સઝાયમાળા ભાગ ૩ જો.	૧-૦-૦
જૈન કાવ્યપ્રકાશ ભાગ ૩ જો.	૦-૪-૦
ચૈત્યવંદન ચોવીશી.	૦-૩-૦
નવસ્મરણ મૂળ પાઠ. (શાસ્ત્રી)	૦-૨-૦
જૈનસ્તોત્ર સંગ્રહ. (શાસ્ત્રી)	૦-૪-૦
સલોકા સંગ્રહ. (અગીઆર સલોકા)	૦-૪-૦
સુધારસ સ્તવન સંગ્રહ. (શાસ્ત્રી)	૦-૪-૦
સ્નાત્રપૂજાઓ.	૦-૧-૦